

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет будівництва, архітектури та дизайну
(повне найменування інституту, факультету)
Кафедра підприємництва, торівлі та біржової діяльності
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему Дослідження основних фінансово-економічних показників діяльності суб'єкта господарювання

Виконав: студент(ка) 2 курсу, групи БІД-312 м

Спеціальності 073 Менеджмент
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Управління проєктами

Михайличенко І.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Чернова І.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Мащенко О.В.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет Будівництва, архітектури та дизайну
Кафедра Бізнесменства, торгівлі та біржової діяльності
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 073 Менеджмент
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Управління проектами
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Т.П.Б.Д.
А. М. Пикаченко
« » 20 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Михайличенка Тірою Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
Тема проєкту (роботи) Дослідження основних фінансово-економічних показників діяльності суб'єкта господарювання
керівник проєкту (роботи) Чернова Т.В., к. філософських н., доц.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом закладу вищої освіти від «28» вересня 2023 року № 374
Строк подання студентом проєкту (роботи) 01.12.23
Вихідні дані до проєкту (роботи) нормативні та законодавчі акти України, звітні дані ТПДП "Запорізькобленерго" та літературні джерела

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні засади дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання; аналіз основних показників роботи ТПДП "Запорізькобленерго"; розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності роботи суб'єкта господарювання.

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Чернова І.В	<i>[підпис]</i>	<i>[підпис]</i>
2	Чернова І.В	<i>[підпис]</i>	<i>[підпис]</i>
3	Чернова І.В	<i>[підпис]</i>	<i>[підпис]</i>
	Перелюконтроть Бобко Н.А.		

7. Дата видачі завдання « 28 » 09 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Закріплення та уявлення завдання	28.09.2023р	
2	Вибір статистичних матеріалів	03.10.2023р	
3	Гіпотеза першого розділу	10.10.2023р	
4	Гіпотеза другого розділу	24.10.2023р	
5	Гіпотеза третього розділу	10.11.2023р	
6	Задання на кафедрі та кафедри-контроль	24.11.2023р	

Студент(ка)

Керівник проєкту (роботи)

[підпис]
(підпис)

Мисайченко І.В.
(прізвище та ініціали)

Чернова І.В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 138 с., 32 табл., 5 рис., 51 джерел.

Об'єкт дослідження – основні показники роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго».

Мета роботи – розглянути теоретичні засади дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання, їх практичне застосування на прикладі ПАТ «Запоріжжяобленерго» та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності його господарської діяльності.

Завдання:

- розглянути зміст і сутність роботи суб'єкта господарювання в умовах ринкової економіки;
- проаналізувати існуючі методи дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання та підходи до їх систематизації;
- дослідити основні показники господарської діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за допомогою інструментарію фінансового та економічного аналізу;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго».

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Методи дослідження – описовий, розрахунковий, порівняльний, аналітичний, діалектичний, балансовий, статистичний, факторний.

СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ, ДОСЛІДЖЕННЯ, СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ФІНАНСОВИЙ СТАН

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	8
1.1 Зміст, сутність та роль суб'єкта господарювання в формуванні господарських відносин	8
1.2 Методи дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання.....	20
1.3 Основні показники роботи суб'єкта господарювання та підходи до їх систематизації.....	30
Висновки до 1 розділу	43
2 АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ ПАТ «ЗАПОРІЖЖЯОБЛЕНЕРГО»	46
2.1 Характеристика основних організаційно-економічних показників ПАТ «Запоріжжяобленерго».....	46
2.2 Економічний аналіз ефективності господарської діяльності підприємства.....	57
2.3 Аналіз основних показників фінансового стану ПАТ «Запоріжжяобленерго»	68
Висновки до 2 розділу	83
3 РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	87
3.1 Використання механізму державно-приватного партнерства з метою підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго».....	87
3.2 Впровадження заходів щодо оптимізації чисельності персоналу ...	97
3.3 Розрахунок ефекту від впровадження запропонованих рекомендацій	105
Висновки до 3 розділу	110
ВИСНОВКИ.....	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	124

ВСТУП

В умовах ринкової економіки значно зростають роль і значення своєчасного та якісного дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання для вишукування шляхів підвищення її ефективності, формування конкурентноздатності підприємства. Оскільки, в сучасних умовах господарювання вистояти в конкурентній боротьбі можна тільки при глибокому дослідженні на основі систематичного аналізу господарської діяльності підприємства. Невміння аналізувати господарські ситуації, визначати негативні явища в роботі підприємства і приймати правильні управлінські рішення призведе до збитків і фінансового краху. У зв'язку з цим формування і розвиток фінансово-економічного аналізу на рівні суб'єкту господарювання стає досить актуальною проблемою, оскільки саме вони складають основу ринкових відносин країни.

Дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання з використанням інструментарію економічного та фінансового аналізу створює інформаційну базу для управління підприємством, визначаючи причинно-наслідкові зв'язки показників і встановлюючи їхню взаємозалежність. У процесі аналізу основні показники зіставляються з плановими даними, з показниками минулих періодів, визначається позитивний і негативний вплив факторів на досліджувані явища, формуються висновки і пропозиції по перспективному розвитку суб'єктів господарювання. Саме це і обумовлює актуальність обраної теми дипломної роботи.

Мета дипломної роботи – розглянути теоретичні засади дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання, їх практичне застосування на прикладі ПАТ «Запоріжжяобленерго» та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності його господарської діяльності.

Предметом дослідження є сучасні теоретичні та практичні засади дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання та підходи до їх покращення.

Об'єктом дослідження є основні показники роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго».

Завдання дослідження:

- розглянути зміст і сутність роботи суб'єкта господарювання в умовах ринкової економіки;
- проаналізувати існуючі методи дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання та підходи до їх систематизації;
- дослідити основні показники господарської діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за допомогою інструментарію фінансового та економічного аналізу;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго».

Методи дослідження – описовий, розрахунковий, порівняльний, аналітичний, діалектичний, балансовий, статистичний, факторний.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, містить 5 рисунків, 32 таблиці. Для її написання використано 51 літературних джерел.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Зміст, сутність та роль суб'єкта господарювання в формуванні господарських відносин

На сьогодні національна економіка України визнана світовою спільнотою як ринкова. Під цим розуміється, що вітчизняне господарство являє собою господарство економічно уособлених, самостійних виробників, які орієнтуються у своїй діяльності на ринок. Скільки і яких товарів виробляти, які виконувати роботи або надавати послуги, за якими цінами їх продавати, куди вкладати капітали – все це визначається не розпорядженням зверху, а механізмом попиту та пропозицій, нормою прибутку, курсом акцій, курсом валют та ін.

Суб'єктами ринкової економіки є приватні власники, але ними можуть бути і колективні власники, і групи власників, і орендарі [1]. Розглянемо визначення суб'єкта господарювання в ринковій економіці в теоретичній та практичній площині з огляду на національне законодавство з метою встановлення змісту і суті його роботи та іншої діяльності, що є об'єктом нашого дослідження. У цьому контексті питання визначення і термінології є досить важливим, адже визначення, терміни, положення в основі будь-яких міркувань, логічних побудов можуть вплинути на остаточний результат дослідження.

Господарський кодекс України дає таке поняття суб'єкта господарювання в статті 55: «1) Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючі господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

2) Суб'єктами господарювання є:

господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці» [2].

Однак в цій же статті 55 в п.6 надається вже більш вузьке визначення суб'єкту господарювання, яке вступає в протиріччя з попереднім щодо віднесення до суб'єктів господарювання фізичних осіб – підприємців: «Суб'єкти господарювання – господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання чи оперативного управління, мають статус юридичної особи, що визначається цивільним законодавством та цим Кодексом» [2].

Така суперечливість спонукає докладніше розглянути сходині риси та розбіжності між фізичною особою – підприємцем та юридичною особою.

Так, згідно діючого законодавства та спираючись на аналіз літературних джерел з цієї тематики [1; 2; 3; 4] можна визначити наступне. Господарська діяльність це – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. У цьому контексті робота суб'єкта господарювання є частиною господарської діяльності суб'єкта господарювання, що ми будемо враховувати в подальшому дослідженні.

Основа реалізації господарської діяльності в Україні – це право власності, право господарського відання, права оперативного управління відповідно до визначення цієї компетенції. На цій основі суб'єкти господарювання повинні мати відокремлене майно і нести відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна та діючого законодавства.

Фізична особа – підприємець може відкривати рахунки в банку, виконувати безготівкові розрахунки, користуватися банківськими позиками, мати товарний знак або знак обслуговування. Він хоч і спрощено, але веде бухгалтерський облік, розраховує суму отриманих доходів і сплачує податки. Однак майно, призначене для господарської діяльності, не відокремлене від іншого майна підприємця. Звідси впливає і форма відповідальності – стягнення за зобов'язаннями підприємця може бути звернуто на все його майно (за винятком деякої його частини). На майно, виділене для господарської діяльності, може бути звернуто стягнення за борги, не пов'язані з підприємництвом. Відсутність найважливішої ознаки – відокремленість майна, необхідного для господарської діяльності не дозволяє віднести індивідуальну трудову діяльність до такої форми, як підприємство. Але фізична особа підприємець відповідає законодавчо встановленим нормам та ознакам суб'єкта господарювання.

Друга форма підприємництва – підприємницька діяльність юридичних осіб, тобто підприємств. Тут підприємницька діяльність ведеться з використанням найманої праці, а підприємство як суб'єкт господарської діяльності має всі ознаки юридичної особи: відокремлення майна, відповідальність за зобов'язаннями цим майном, виступ від свого імені, наявність розрахункового рахунку в банку і самостійного бухгалтерського балансу. Організаційно – правовими формами підприємства є державні й муніципальні підприємства, а також нові ринкові форми – товариства та акціонерні товариства, індивідуальні (сімейні) приватні підприємства.

За законодавством України [2] вони поділяються наступним чином залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік:

Суб'єктами мікро підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої

діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Статистичні показники за 2010 рік показують [5], що кількість в розрахунку на 10 тис. осіб населення одиниць фізичних осіб – підприємців серед інших форм суб'єктів господарювання найбільша і складає 401 одиницю або 85,5 % (таблиця 1.1), в той час, коли малих підприємств, відповідно, 63

одиниці або 13,43 %, середніх – 4 або 0,85 %, великих 1 або 0,21 % від загальної кількості.

Таблиця 1.1 – Основні показники діяльності суб'єктів господарювання за розмірами у 2020 році (складено автором за даними Держкомстату України)

Найменування показника	великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	фізичні особи-підприємці
кількість на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	1	4	63	401
Частка кількості суб'єктів господарювання за розміром у загальній кількості, %	0,21%	0,85%	13,43%	85,50%
кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	3305,3	2507,3	2145,7	2814,5
% до загальної кількості зайнятих працівників	30,68%	23,27%	19,92%	26,13%
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	16402279,5	1241555,3	478256,7	230418,2
у % до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	89,37%	6,77%	2,61%	1,26%

Одночасно, кількість зайнятих працівників розподіляється практично рівномірно – менше на середніх та малих підприємства по 23,27 % та 19,92 % відповідно, більше – на великих та фізичних осіб – підприємців до 30,68 % та 26,13 % відповідно. Щодо обсягу реалізованої продукції, то картина протилежна кількості суб'єктів господарювання – великим підприємствам належить частка у 89,37 %, середнім – 6,77 %, малим – 2,61 %, фізичним особам-підприємцям – 1,26 %. Така структура основних показників діяльності

свідчить, що менша кількість суб'єктів господарювання виробляє більшу кількість продукції, а використання праці на них найефективніше.

Таким чином, обидві розглянуті організаційні форми підприємництва можна віднести до категорії «суб'єкт господарювання», що найбільш повно розкриває її сутність як учасника господарських відносин, а суперечності в існуючому законодавстві необхідно усунути. Однак, юридичні особи як суб'єкти господарювання, які забезпечують до 74 % зайнятості та випускають більше 98 % продукції (робіт, послуг) мають більш значний вплив на результати господарської діяльності суб'єктів господарювання в цілому.

Саме тому розглянемо підприємство як юридичну особу та найбільш складний з суб'єктів господарювання в сучасних ринкових умовах, принципи його організації та цілі діяльності для більш повного розкриття цієї категорії.

В Господарському кодексі України стаття 62 підприємство визначається як «самостійний суб'єкт, господарювання створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності» [2]. Однак таке визначення підприємства як суб'єкту господарювання, на нашу думку, не до кінця відображає його економічну сутність. З метою більш повного визначення сутності підприємства як суб'єкта господарювання та подальшого розгляду особливостей його діяльності розглянемо підходи науковців до цього питання.

Так, Покропивний С.Ф. [6] визначає підприємство як «організаційно виділену і економічно самостійну основну (первинну) ланку виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги)». Дослідження цього питання в роботі Федоренко В.Г. [7] дозволяє розглянути одразу декілька точок зору. Так, американські економісти К. Макконнелл, С. Брю характеризують підприємство (завод) як установу в формі фабрики, ферми, шахти, магазину, що виконує одну або більше специфічних функцій з виробництва і розподілу товарів та послуг. У

підручнику за редакцією А.А. Чухна «Основи економічної теорії» підприємство характеризується як самостійний господарський суб'єкт, який за правом юридичної особи «здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою одержання прибутку». Таке визначення, на думку Федоренко В.Г., точніше, у ньому чітко розмежовано правовий та економічний аспекти підприємства. Однак, ми згодні з його думкою, що найбільш точна комплексна характеристика сутності підприємства розкривається у роботі Мочерного С.В. та Довбенко М.В. Вони зазначають [19; 23], що «підприємство - система економічних відносин, передусім відносин економічної власності, що формуються всередині нього, а також між іншими суб'єктами господарювання з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання різноманітних об'єктів власності, а отже, їх привласнення, а також управління власністю з метою привласнення прибутку». Таке визначення розкриває природу підприємства крізь призму відносин економічної власності у якісному та кількісному аспектах.

Згідно господарського кодексу України підприємство може функціонувати в різних організаційно правових формах та бути засновано на різних формах власності.

Державні й муніципальні підприємства засновані на державній власності, тоді як недержавні – на колективній власності (загальній пайовій або сумісній). Виняток складає індивідуальне (сімейне) приватне підприємство [1; 2].

Товариство являє собою об'єднання громадян чи юридичних осіб (або тих і інших) для сумісного ведення господарської діяльності. Особливість цих форм полягає в тому, що особиста участь у діяльності товариства обов'язкова, а число членів невелике. Учасники товариства не можуть бути одночасно учасниками інших аналогічних організацій на відміну від засновників акціонерних товариств. Розрізняють повні й командитні товариства.

Повне товариство виникає, якщо його учасники утворюють власність, що відокремлена від товаришів. Кожен з них вносить вклад у будь-якій формі, і таким чином формується так зване складочне майно, що в подальшому

поповнюється за рахунок отриманих доходів, додаткових пайових внесків та інших джерел. Частки учасників, як правило, відповідають вартості внесених товаришами вкладів, хоч договором може бути передбачено інше - частки можуть враховувати ступінь особистої участі кожного товариша в сумісній підприємницькій діяльності. Повне товариство вирізняє невелика кількість учасників, звичайно фізичних осіб.

Повне (відкрите) товариство передбачає, що кожний товариш особисто бере участь у справах товариства і несе повну відповідальність за його зобов'язаннями не тільки вкладеним капіталом, але і всім своїм майном.

Командитне товариство - об'єднання, що складається з повних товариств, які несуть відповідальність тільки в межах свого вкладу. Керують товариством і здійснюють його представництво, як правило, повні товариші. В Україні мають місце і товариства з обмеженою відповідальністю.

Товариство з обмеженою відповідальністю являє собою форму об'єднання окремих капіталів у загальний. Учасники товариства несуть відповідальність за його зобов'язаннями тільки своїм вкладом, а не всім своїм майном, тобто несуть обмежену відповідальність. Учасники товариства володіють кількістю голосів пропорційно розміру їх частки в статутному капіталі.

Для товариств з обмеженою відповідальністю немає тих обмежень по використанню найманої праці, які існують, наприклад, у кооперативі. Від акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю відрізняється тим, що в ньому кожний член має свою частку, але не має цінних паперів акціонерного товариства. При виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю йому сплачують вартість, що пропорційна його паю в товаристві. У той же час тут ведеться справа з конкретними людьми, а не з анонімними держателями акцій. Пай не може передаватись або бути проданим іншій особі без дозволу пайовиків. Товариство не зобов'язане публікувати відомості про результати своєї діяльності, тоді як акціонерне товариство зобов'язане це робити.

Для заснування товариства з обмеженою відповідальністю необхідно укласти установчий договір, в якому вказуються сторони договору, мета створення товариства, юридичний статус, місце знаходження, статутний капітал та порядок його формування, розподіл доходів, обов'язки сторін за договором. Другим документом є статут. Державою встановлюється мінімальний статутний фонд для гарантії інтересів клієнтів і кредиторів. Частина вкладів у статутний фонд може бути внесена у формі матеріальних цінностей (автомобілі, земельні ділянки, ліцензії). Керують товариством з обмеженою відповідальністю і здійснюють його представництво директори, яких обирають на зборах засновників товариства. Дозволяється призначення одного або декількох директорів, які індивідуально або колективно представляють товариство. Бувають випадки, коли товариство представлено довіреною особою (прокурисом). Рішення щодо питання представництва має бути відображено в установчому договорі.

Кооператив – це товариство, діяльність якого спрямована не на отримання доходів, а на надання допомоги та сприяння членам товариства. Для цієї форми характерно встановлення тісного зв'язку членів кооперативу з самим кооперативом. Кожний член кооперативу має в управлінні підприємством один голос, незалежно від розміру внесеного ним паю і повинен працювати в ньому.

Кооператив обмежує комерційну діяльність, оскільки немає зацікавленості в його членів внести великий пай, найняти робітників. Разом з тим кооператив являє собою найдемократичнішу форму колективного підприємництва. Кооперативне підприємство працює ефективно там, де потрібне самозабезпечення послугами й товариська допомога. Для заснування кооперативу треба в письмовій формі укласти договір, який називається статутом, мати письмові заяви про вступ до кооперативу перших членів, а також зареєструвати кооператив. Статут визначає умови вступу до кооперативу і називає номінальні суми паїв. Він регламентує також порядок виборів і склад

правління, порядок скликання загальних зборів і голосування членів кооперативу.

Акціонерне товариство - це товариство, в якому частка кожного учасника-володаря виражена у цінних паперах - акціях, а право голосу в управлінні підприємством пропорційне кількості акцій, які він має.

Існує два типи акціонерних товариств: приватні та публічні. Приватне акціонерне товариство - це фірма, акції якої розповсюджуються серед певного кола осіб шляхом закритої підписки. Публічне акціонерне товариство - це фірма, акції якої розповсюджуються за відкритою підпискою. Купити акцію і стати акціонером може кожна людина. Це найбільш поширений тип акціонерного товариства [8].

Акціонерному товариству надають перевагу в тих випадках, коли у створенні товариства бере участь велика кількість засновників, і вони хочуть передбачити можливість випуску нових акцій через біржу та більш просту форму передачі акцій з рук в руки.

Підприємство може бути комерційним і некомерційним в залежності від мети його заснування та спрямованості господарської діяльності. Як показує аналіз більшість підприємств в Україні комерційні, тобто основна мета їх діяльності це отримання прибутку.

Підприємство як самостійний суб'єкт господарювання виконує ряд функцій, в яких втілюються головні принципи його діяльності. Основні функції підприємства такі [7]: виробничо-технологічна, економічна, соціальна та зовнішньоекономічна.

Виробничо-технологічна функція – це забезпечення процесу виробництва необхідними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами, упровадження досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення організації та управління виробництвом. Ця функція показує який максимальний обсяг випуску продукції може бути одержаний при витрачених чинниках виробництва.

Економічна функція полягає у маркетингових дослідженнях ринку товарів і послуг з метою найбільш ефективної реалізації виготовленої продукції; здійсненні господарських відносин з іншими суб'єктами ринку на основі договорів (контрактів); найманні працівників і організації їхньої діяльності; розподілі та використанні прибутку; сплати податків; інвестуванні тощо.

Соціальна функція - це поліпшення умов праці, життя і здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування всіх працівників підприємства та їх сімей; забезпечення підготовки кваліфікованих працівників; надання пільги своїм працівникам, які здобувають освіту у навчальних закладах без відриву від виробництва; забезпечення визначеної відповідно до закону кількості робочих місць для працевлаштування неповнолітніх, інвалідів та інших категорій громадян, які потребують соціального захисту.

Зовнішньоекономічна функція полягає у самостійному здійсненні зовнішньоекономічної діяльності підприємства відповідно до чинного законодавства. Ця функція визначається місцем і роллю даного підприємства у міжнародному поділу праці, зокрема, в таких формах його вияву, як предметній, по детальній та технологічній спеціалізації, науково-дослідному співробітництві. Зовнішньоекономічна функція підприємства реалізується його можливістю використовувати кошти в іноземній валюті, відкритті за межами держави своїх представництв, філій та виробничих підрозділів. Їх утримання здійснюється за кошти даного підприємства. В сучасних умовах поглиблення міжнародного поділу праці підприємство і стає головною фігурою зовнішньоекономічної діяльності.

Зазначені функції реалізуються у взаємозв'язку. Недооцінка будь-яких з них може негативно вплинути на загальний стан підприємницької діяльності, її кінцеві результати. Здійснюючи свої функції, підприємство виконує дуже важливу роль в ринковій економіці [7].

Комерційне підприємство, яке в результаті своєї господарської діяльності має на меті отримання прибутку повинно діяти на принципах комерційного

розрахунку та власного комерційного ризику. В цих умовах господарська діяльність підприємства повинна керуватися такими основними принципами [7; 9]:

1) Самоокупність затрат (беззбитковість) і прибутковість. Цей принцип вимагає точного обліку й зіставлення витрат і результатів, повного відшкодування собівартості продукції, одержання прибутку.

2) Самофінансування - його суть не тільки у самоокупності витрат, а й у закріпленні частини одержаного прибутку за підприємством у його повне розпорядження. Джерелом фінансування підприємства є прибуток, амортизаційні відрахування, кошти, які одержані від продажу цінних паперів, пайових та інших внесків громадян, трудового колективу підприємства. Іншими словами, розвиток підприємства повністю забезпечується за рахунок власного капіталу, кредитів банку на комерційній договірній основі і за рахунок валютного виторгу.

3) Матеріальна зацікавленість у кінцевих результатах праці. Цей принцип передбачає подолання все ще існуючої "зрівнялівки" в оплаті праці, створення умов для заохочення ініціативи, підприємливості, досягнення найкращих кінцевих результатів.

4) Грошовий контроль за діяльністю підприємства. Кошти підприємств перебувають на розрахунковому рахунку в банку за місцем їх реєстрації або в іншому банку за його згодою. Банк здійснює всі види розрахунків підприємства, кредитні і касові операції. Підприємство застосовує у господарському обігові векселі. Якщо підприємство не виконує систематично свої зобов'язання за розрахунками, то може бути оголошене банком неплатоспроможним, тобто банкрутом.

5) Повна економічна відповідальність за кінцеві результати господарювання, виконання своїх договірних зобов'язань. Основною формою реалізації цього принципу є економічні санкції - вилучення незаконно одержаних доходів, відшкодування збитків, штрафи, неустойки, пені, зменшення або позбавлення премій.

б) Господарська самостійність у межах, передбачених законодавством. Цей принцип передбачає самостійне формування підприємством програми діяльності; залучення матеріально-технічних, фінансових та трудових ресурсів; встановлення цін на продукцію та послуги; вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів; здійснення зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємством належної йому частки валютного виторгу на свій розсуд.

Усі ці принципи комерційної господарської діяльності безпосередньо мають забезпечити організаційну основу інтенсивного характеру індивідуального відтворення на підприємстві з метою привласнення прибутку [7].

1.2 Методи дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання

Дослідження – необхідний елемент будь-якої діяльності, але залежно від виду діяльності реалізується в тій чи іншій мірі. Будь-яке дослідження має відповідні складові: методологію дослідження, організацію дослідження, ресурси дослідження, об'єкт і предмет дослідження, тип дослідження, потреба дослідження, результат дослідження. Найбільш ваговою складовою дослідження є ресурси дослідження та методологія дослідження. У свою чергу методологія дослідження поєднує у собі систему різноманітних методів, засобів і прийомів наукового пізнання [10].

Метод – це сукупність принципів побудови, форм і способів наукового пізнання. Усі методи економічного дослідження поділяються на загальнонаукові та конкретно-економічні. До загальнонаукових відносяться такі елементи, як наукові абстракції, аналіз і синтез, індукція та дедукція, історичний і логічний, математичні методи і моделі [11].

Під методом економічного аналізу, який дозволяє провадити дослідження основних показників роботи суб'єктів господарювання, розуміється спосіб

підходу до вивчення господарських процесів в їх становленні і розвитку, який опирається на загальнонаукові, діалектико-логічні і формально-логічні закони, методи, принципи.

Так, Грабовецький Б.Є. [12] відокремлює такі характерні особливості методу економічного аналізу, як:

- використання системи первинних даних, які всебічно характеризують господарську діяльність підприємства (нормативних, облікових, звітно-статистичних, позаоблікових);
- вибір такої системи аналітичних показників, які найкращою мірою характеризують стан і розвиток підприємства;
- дослідження відхилень фактичних значень аналітичних показників від нормативів, планового завдання, рівня попереднього періоду та виявлення і вимірювання цих відхилень на основі факторного аналізу;
- виявлення і вимірювання резервів виробництва та розробка заходів щодо їх ефективного використання;
- розробка оптимальних планових рішень.

Економічні явища і процеси, як правило, дуже складні, розвиваються під впливом великої кількості факторів, тому для їх дослідження намагаються виділити головне, тобто якусь особливість, ознаку або відношення, а при цьому навмисне відволікаються від несуттєвого, другорядного, випадкового. Такий спосіб дослідження називається науковим абстрагуванням. Його суть – у звільненні наших уявлень про предмет дослідження від часткового, нетипового, короткочасного, а знаходження в них суттєвого, постійного, типового. Абстрагування використовується для аналізу окремих явищ і процесів, але обов'язково доповнюється аналізом усіх сторін економічної системи. Тому поряд з ним використовується аналіз як спосіб дослідження, при якому складний економічний процес або система поділяється на складові частини, елементи, підсистеми і всі вони досліджуються окремо, і синтез – спосіб дослідження, пов'язаний із об'єднанням окремих складових частин, елементів, підсистем в єдину систему, яка і є предметом дослідження. Він допомагає

визначити економічні закони і закономірності, сформулювати принципи і концепції економічного розвитку [11].

Отже, як стверджує Комарницький І.Ф. [11] в економічному дослідженні потрібно виходити з аналізу фактів, емпіричних даних, застосовуючи при цьому спеціальні методи дослідження, формулювати принципи, закономірності, теорії, необхідні для розробки правильної економічної політики, для розв'язання нагальних економічних потреб як суспільства в цілому, так і окремих його складових – суб'єктів господарювання.

Важливим підходом до аналізу основних показників суб'єкту господарювання є поєднання історичного і логічного способів дослідження для запобігання помилок, які мали місце в минулому. Особливо актуальним використання цього методу є економічній науці сучасного періоду, яка намагається вивчати досвід інших країн на шляху переходу економіки від командно-адміністративної до ринкової системи господарювання.

Починаючи з 60-х років ХХ ст., у світовій економічній науці дуже широко використовуються математичні методи і моделі. Вони допомагають встановлювати кількісні та якісні залежності в економічних процесах, що приводить до розуміння суті і можливостей їх розвитку, мають дуже важливе значення для програмування економічних процесів. Моделі складаються для мікро- і макrorівня, бувають статичні та динамічні, балансові й оптимізаційні. Для описування економічних процесів застосовуються словесні моделі, для виявлення певних залежностей – графічні моделі, для пояснення функціональних залежностей у вигляді рівнянь – математичні моделі. Всі вони можуть використовуватись одночасно для більш повного наукового пізнання.

До конкретно-економічних методів економічного дослідження відносяться: альтернативний аналіз, граничний аналіз, методи абсолютних та порівняльних переваг, аналіз еластичності, табличне, графічне, аналітичне моделювання, оптимізація та визначення рівноваги [11].

Обмеженість економічних ресурсів зумовлює необхідність вибору найефективнішого варіанту їх використання. Те, що підприємець втрачає, від

чого відмовляється у результаті цього вибору, - це вартість втрачених можливостей, або альтернативні витрати.

Граничний аналіз дає можливість вивчати крайні величини, які дозволяють визначити зміну певного явища чи процесу під впливом зміни певного фактора. Наприклад, теорія граничної корисності демонструє, як зміниться задоволення споживача при зростанні спожитого продукту на одиницю.

Методи абсолютних і порівняльних переваг дають змогу відповісти на питання, що і як вигідніше виробляти, на яких видах продукції слід спеціалізуватись і за допомогою якої технології її потрібно виробляти.

Аналіз еластичності дозволяє виявити ступінь зміни одного показника відносно до іншого, наприклад, як зміниться попит на продукцію при зменшенні ціни на 10%.

Економічні величини можна представляти у взаємозалежності за допомогою таблиць, математичних формул, графічних зображень, за допомогою яких визначають оптимальні варіанти економічних рішень. Ці методи дуже широко використовуються в економіці.

В економічному дослідженні визначають позитивний і нормативний підхід. Позитивна економіка досліджує те, що відбувається в економіці, а нормативна визначає те, що має бути, надає конкретні пропозиції для удосконалення економіки.

Сучасна економічна теорія має справу із дуже складними процесами, тому використовує так званий синергетичний підхід у дослідженнях:

- 1) Акцентує увагу на процесах нестійкої рівноваги та нестабільності економічних систем.
- 2) Визнає складність та нелінійність соціально-економічної еволюції.
- 3) Припускає можливість впливу спонтанних змін в економіці на виникнення кризових ситуацій.

4) Аналізує множинність, різноспрямованість та різну якість внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть впливати на соціально-економічний розвиток.

5) Виходить з того, що один і той самий ефект в економічній системі може бути досягнутий під впливом різних імпульсів [11].

Однак, зрозуміло, що для дослідження певних явищ і процесів, особливо складних економічних систем, таких як підприємство, повинна використовуватися сукупність певних методів. Кожний з дослідників цього питання має свою точку зору щодо цього.

Результати дослідження підходів різних авторів до цього питання дуже вдало викладено в роботі Шапурова О.О. [10, с. 169]. Процитуємо найбільш вагомі, на наш погляд, підходи. Так, Власов К.П. стверджує, що сукупність методів повинна складатися тільки із загальнонаукових методів. Він виділяє такі загальнонаукові методи: порівняння, вимірювання, абстракція, аналогія, індукція, дедукція, аналіз синтез, моделювання. Також до методів учений відносить наукові ідеї та гіпотези.

Коротков Е.М. розглядає тільки загальнонаукові методи, але вони значно відрізняються від методів, запропонованих Власовим К.П. На думку Короткова Е.М., існують такі основні загальнонаукові методи дослідження: методи дослідження документів, проведення модельного експерименту, соціологічні методи, методи тестування.

Вчені Ігнат'єва А.В., Максимцов М.М. виділяють три групи методів дослідження: методи, засновані на дослідженні знань та інтуїції спеціалістів, методи формалізованого представлення систем, комплектовані методи. До методів, заснованих на використанні знань та інтуїції, спеціалістів відносять: метод «Мозкового штурму», метод сценаріїв, метод експертних оцінок, метод «Дельфі», морфологічний метод, метод ділових ігор. Методи формалізованого представлення систем включають: аналітичні, статистичні, теоретико-множинні, логічні, лінгвістичні, семіотичні, графічні, структурно-лінгвістичні, моделювання, імітаційно-динамічне моделювання. Комплектовані методи

включають комбінаторику, ситуаційне моделювання, типологію, графо-семіотичне моделювання, методи дослідження інформаційних потоків [10, с. 170].

Зинов'єв І.Ф., Черемисіна С.Г., Салига С.Я., Фатюха В.В. поділяють методи дослідження на загальнонаукові та локальні. До загальнонаукових методів вони відносять: методи теоретичних досліджень, методи емпіричних досліджень, методи теоретично-емпіричних досліджень. До локальних методів включають: методи аналізу ситуації, методи прогнозової оцінки, нетрадиційні методи дослідження.

Узагальнюючи проведені дослідження необхідно систематизувати і виділити ті методи (рисунок 1.1), які доцільно використовувати для дослідження основних показників суб'єкту господарювання.

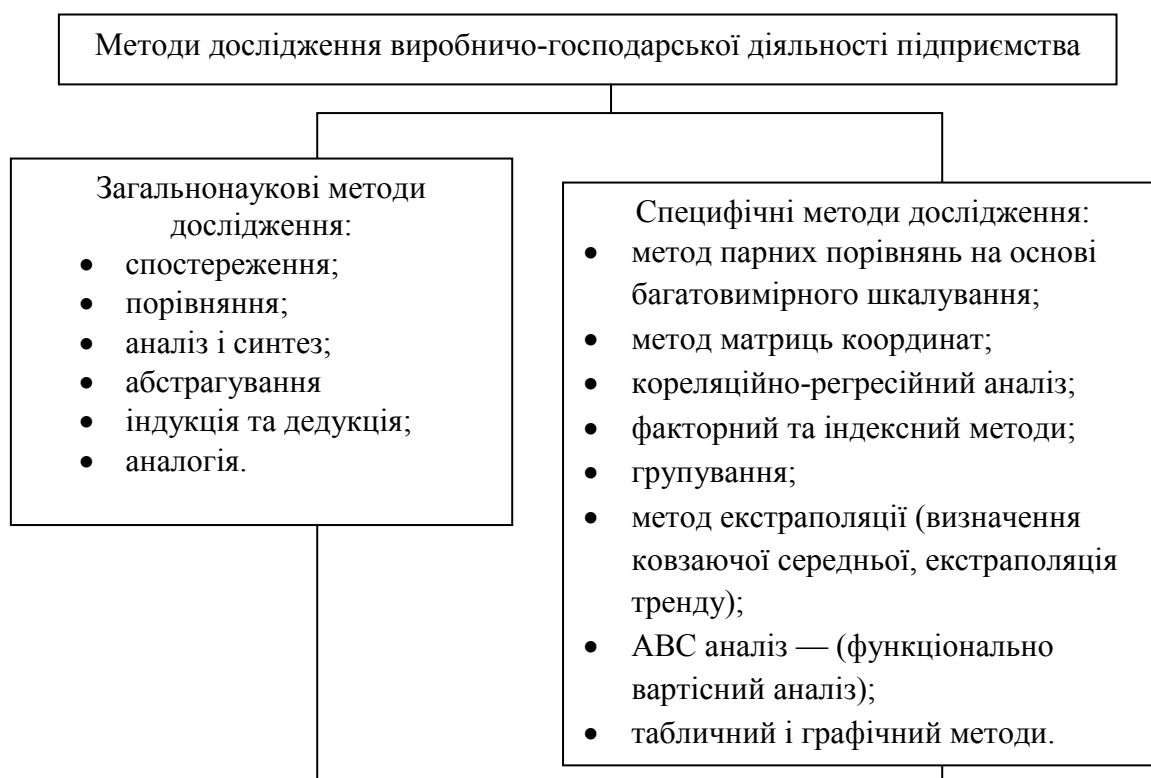

Рисунок 1.1 – Загальнонаукові та специфічні методи дослідження [10]

До загальнонаукових методів дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання, які докладно було розглянуто вище, можна віднести:

- спостереження;

- порівняння;
- аналіз і синтез;
- абстрагування;
- індукцію та дедукцію;
- аналогію.

До специфічних методів дослідження необхідно віднести:

- метод парних порівнянь на основі багатовимірного шкалування;
- метод матриць координат, кореляційно-регресійний аналіз;
- факторний та індексний методи;
- групування;
- метод екстраполяції (визначення ковзаючої середньої, екстраполяція тренду);
- АВС-аналіз (функціонально-вартісний аналіз).

Сукупності специфічних методів дозволяє об'єктивно оцінити основні показники роботи суб'єкту господарювання.

Розглянемо докладніше сутність, переваги та недоліки кожного зі специфічних методів дослідження основних показників суб'єкту господарювання та зведемо їх для зручності в таблицю 1.2, скориставшись результатами дослідження з цього приводу Шапурова О.О.

Таблиця 1.2. – Характеристика специфічних методів дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання [10]

Метод дослідження	Загальна мета та основи застосування методів	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Графічний і табличний метод	Дослідження динаміки показників роботи суб'єкту господарювання	Дозволяє наочно представити інформацію, спрощує її сприйняття	Складність підбору адекватного способу відображення інформації

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
Метод групування	Групування суб'єктів господарювання та їх основних показників за різними класифікаційними ознаками	Можливість характеристики сукупності узагальненими показниками та виявлення закономірностей та тенденцій	Відносний ступінь узагальнення згрупованих величин всередині кожної групи
Метод екстраполяції	Формування тенденцій розвитку суб'єкту господарювання	Можливість прогнозування майбутнього стану суб'єкту господарювання	Прогнозування за допомогою тренду, ковзаючої середньої на основі ретроспективного аналізу є суб'єктивним, не враховує чинників зовнішнього середовища
АВС-аналіз	Виявлення лідерів за показниками	Ранжування і виділення найбільш ефективних суб'єктів господарювання	Дослідження об'єкта аналізу на основі вибірових показників, відсутність комплексного підходу
Метод парних порівнянь на основі багатовимірного шкалування	Визначення ступеню впливу зовнішнього середовища на основні показники роботи суб'єкту господарювання	Наочне узагальнення різних закономірностей	Значна трудомісткість дослідження
Метод матриці координат	Виявлення лідеру	Можливість ранжування суб'єктів господарювання на основі системи показників	Підвищення трудомісткості дослідження та відносність вагових значень
Індексний метод, факторний метод	Детальна характеристика змін у роботі суб'єкту господарювання на основі визначення відносних величин	Можливість оцінити вплив окремих чинників на результативний показник	Дає можливість аналізу тільки окремих частин діяльності суб'єкту господарювання, відсутність комплексної характеристики

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
Кореляційно-регресійний аналіз	Визначення причинних зв'язків зовнішнього середовища з основними показниками роботи суб'єкту господарювання	Можливість визначення впливу багатьох чинників на одну результативну ознаку	Неможливість у деяких випадках визначити зв'язок між потрібними показниками

Метод парних порівнянь на основі багатовимірного шкалювання та метод матриць координат – трудомісткі методи, але більш комплексно, чим інші, оцінюють вплив на роботу суб'єкту господарювання.

Кореляційно-регресійний аналіз і факторний аналіз дають можливість виявити взаємозв'язок основних показників суб'єкту господарювання з відповідними зовнішніми чинниками. Але за допомогою цих методів не завжди можна визначити взаємозв'язок між потрібними показниками.

За допомогою АВС-аналізу можна проранжувати та виявити найбільш розвинуті чинники.

Табличний і графічний методи дають можливість зобразити фактичний стан суб'єкту господарювання в динаміці.

Використання методу групування дозволяє виявити загальні закономірності та тенденції.

Крім методу групування, для виявлення тенденцій розвитку та формування прогнозування стану виробничо-господарської діяльності використовують метод екстраполяції. Прогнозування за допомогою екстраполяції має і свій недолік: метод заснований на ретроспективному аналізі і є дещо суб'єктивним [10].

Таким чином, економічний аналіз володіє багатим інструментарієм у вигляді різних методів, але їх поєднання та використання на практиці повинно враховувати специфічні особливості кожної економічної системи (суб'єкту господарювання) та риси для проведення всебічного та обґрунтованого дослідження її основних показників. Саме тому, дослідник повинен притримуватись наступних принципів економічного аналізу, які складають

процедурну сторону його методології та методики, і на яких він повинен базуватись.

До них відносять: системність та комплексність, періодичність, зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність та об'єктивність, доречність та своєчасність [13].

Системний підхід до вивчення явищ виявляється в комплексному взаємозв'язаному вивченні багатосторонніх зв'язків і взаємозумовленості дії факторів організації, техніки і технології виробництва. Підприємство будь-якої галузі виробництва – це складна система, і правильний висновок щодо характеру досліджуваного явища можливий тільки за умови врахування всіх взаємозв'язаних факторів. Здебільшого комплексне дослідження результатів діяльності підприємства починають з вивчення загальних показників. Потім, розподіляючи їх, поглиблюють аналіз, вивчаючи окремі сторони та ділянки роботи підприємства. Принцип системності робить неможливими висновки на підставі лише окремо взятих фактів без урахування відповідних взаємозв'язків.

Принцип періодичності (або регулярності) передбачає необхідність систематичного проведення аналізу за відповідні звітні періоди (та протягом таких) з метою створення цілісного уявлення про динаміку господарських і фінансових процесів на підприємстві.

Зрозумілість та адекватність тлумачення досягається через обов'язкове пояснення отриманих результатів дослідження (розрахунків) у вигляді відповідних висновків, коментарів, складання пояснювальних записок. Наявність аналітичних висновків є обов'язковим елементом методики економічного аналізу.

Достовірність та об'єктивність аналітичних досліджень передбачають використання вірогідної інформації, брак арифметичних помилок у розрахунках, правильне застосування методики розрахунку окремих показників та впливу окремих факторів.

Доречність та своєчасність аналітичної інформації визначають її вплив на прийняття управлінських рішень користувачами. Своєчасна та доречна

інформація дає можливість оперативно оцінити минулі, теперішні чи майбутні події та вжити необхідних заходів для виправлення ситуації або її поліпшення. Дані аналізу мають не просто констатувати факти минулих подій та давати їм оцінку, а насамперед служити інформацією для прогнозування господарських подій, майбутнього фінансового стану підприємства, його фінансових результатів. Принцип доречності передбачає також брак зайвої інформації, яка непотрібна для прийняття управлінських рішень.

Треба також ще раз підкреслити, що однією з найважливіших особливостей методу економічного аналізу є використання системи показників для вивчення господарських явищ та процесів. Система економічних показників повинна базуватися, на системах та підсистемах економічної інформації, давати можливість розкривати та вивчати причинно-наслідкову залежність між ними, носити обґрунтований характер.

1.3 Основні показники роботи суб'єкта господарювання та підходи до їх систематизації

Кожне економічне явище, кожний процес частіше визначається не одним, відособленим, а цілим комплексом взаємозалежних показників. У зв'язку із цим вибір і обґрунтування системи показників для відображення економічних явищ і процесів (об'єктів дослідження) є важливим методологічним питанням в дослідженні. Від того, наскільки показники повно й точно відображають сутність досліджуваних явищ, залежать результати аналізу.

Аналіз підходів до дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання [12; 14; 15; 16; 17; 18; 19] показав, що серед економічних показників першорядне значення мають показники стану й результатів функціонування економіки суб'єкта господарювання в цілому, які часто називають агрегованими показниками. Показники повинні відображати цілі й завдання розвитку суб'єкту господарювання, характеризувати кількісні обсяги діяльності, якісні й структурні зміни.

Основні показники роботи суб'єкту господарювання повинні не тільки відповідати загальним вимогам, але й повною мірою відображати галузеву специфіку, що проявляється при систематизації показників і підрозділі їх на такі групи, як кількісні і якісні, абсолютні й відносні, натуральні й вартісні.

Кількісні показники, ті що характеризують загальний обсяг і масштаби діяльності, включають дві підгрупи:

- параметри, що дають поняття про економічний потенціал суб'єкту господарювання (обсяг товарообігу, число зайнятих працівників, величина основного й оборотного капіталу, займана торговельна й складська площа та ін.);
- показники, що характеризують різні сторони роботи суб'єкту господарювання (розмір прибутку, обсяг доходів і витрат, видатки по заробітній платі, напрямки використання коштів і ін.).

Якісні показники дають поняття про результативність роботи підприємства й ступені ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Група якісних показників включає три підгрупи:

- показники ефективності роботи суб'єкту господарювання (рентабельність, рівень прибутковості, рівень витрат, обігу, продуктивність праці, товарооборотність, фондівіддача основних фондів і ін.);
- показники оцінки фінансового стану суб'єкту господарювання, які характеризують структуру його капіталу, залежність від залучених джерел, ефективність використання власних і позикових коштів, рівень платоспроможності підприємства, його фінансову стабільність;
- показники конкурентоспроможності суб'єкту господарювання, які можуть включати різноманітні критерії (частка підприємства на ринку, якість товарів, імідж підприємства, ступінь розвитку реклами, збутові можливості й ін.).

Всі показники залежно від об'єкта аналізу можна згрупувати в наступні підсистеми (рисунок 1.2).

Показники, які утворюють підсистеми, можна розбити на вхідні й вихідні, загальні й приватні. За допомогою вхідних і вихідних показників здійснюється взаємозв'язок підсистем суб'єкту господарювання між собою та з зовнішнім середовищем. Вихідний показник однієї підсистеми є вхідним для інших підсистем.

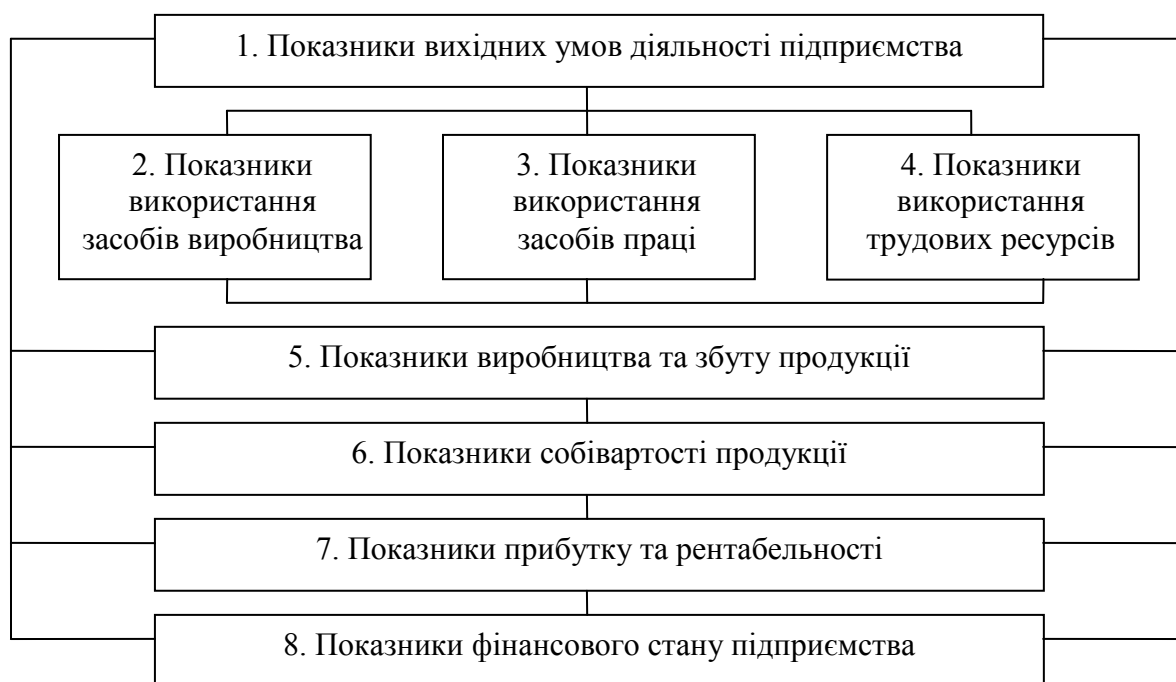

Рисунок 1.2 Система показників дослідження роботи суб'єкту господарювання [19]

Показники вихідних умов діяльності підприємства характеризують [19]:

- наявність необхідних матеріальних і фінансових ресурсів для нормального функціонування підприємства й виконання його виробничої програми;
- організаційно-технічний рівень підприємства, тобто виробничу структуру підприємства, структуру керування, рівень концентрації й спеціалізації виробництва, тривалість виробничого циклу, технічну й енергетичну озброєність праці, ступінь механізації й автоматизації, прогресивність технологічних процесів і т.д.;

- рівень маркетингової діяльності по вивченню попиту на продукцію, її конкурентоспроможності, ринків збуту, організації торгівлі, реклами й т.д.

Показники наведеної підсистеми впливають на всі інші показники господарювання й у першу чергу на обсяг виробництва й реалізацію продукції, її якість, на ступінь використання виробничих ресурсів (продуктивність праці, фондівіддачу, матеріаловіддачу), а також на інші показники економічної ефективності: собівартість, прибуток, рентабельність і т.д. Тому дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання необхідно починати з вивчення цієї підсистеми.

Основними показниками підсистеми 2 є фондорентабельність, фондівіддача, фондоємність, середньорічна вартість основних засобів виробництва, амортизація. Іноді виникає необхідність поряд із цими показниками розглядати і інші, такі як, вироблення продукції за одну машино-годину, коефіцієнт використання наявного встаткування й т.д. Від них залежить рівень фондівіддачі й фондорентабельності. Формули для розрахунку основних показників підсистеми 2 наведено в таблиці 1.3 [17].

Таблиця 1.3- Основні показники ефективності використання основних засобів

Назва	Характеристика показників	Формула	№ формули
1	2	3	4
Фондовіддача	Виражає ефективність використання засобів праці, тобто показує, скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих засобів	$\Phi_v = \text{ВП} / \text{ОЗ}$	(1.1)
Фондомісткість	Характеризує вартість основних виробничих фондів, яка припадає на одиницю вартості валової (товарної) продукції	$\Phi_m = \text{ОЗ} / \text{ВП}$	(1.2)
Рентабельність основних засобів	Характеризує рівень ефективності використання основних засобів	$\text{Рф} = \text{П} / \text{ОЗ}$	(1.3)

Продовження таблиці 1.3

1	2	3	4
Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання	Визначається відношенням фактичної продуктивності основного технологічного устаткування до його нормативної продуктивності	$K_{\text{інт}} = \text{ВП} / \text{Побл}$	(1.4)
Коефіцієнт змінності обладнання	Показує, скільки змін працює обладнання	$K_z = K_{\text{ст.зм}} / n$	(1.5)

де ВП – обсяг реалізованої продукції (за гуртовими цінами) за рік;

ОЗ – середньорічна вартість основних засобів;

П – прибутку, одержаний за певний період;

Побл – виробнича потужність обладнання у відповідних показниках;

Кст.зм – кількість відпрацьованих верстато-змін;

n – кількість одиниць обладнання.

У підсистемі 3 основними показниками є матеріалоємність, матеріаловіддача, вартість використаних предметів праці за аналізований відрізок часу. Вони тісно пов'язані з показниками підсистем 5, 6, 7, 8. Від ощадливого використання матеріалів залежать вихід продукції, собівартість, а виходить, і сума прибутку, рівень рентабельності, фінансовий стан підприємства [19, с. 21]. Формули для розрахунку основних показників підсистеми 3 наведено в таблиці 1.4 [12].

Таблиця 1.4 – Основні показники ефективності використання предметів праці

Назва	Характеристика показників	Формула	№ формули
1	2	3	4
Матеріалоємність	Характеризує вартість матеріальних ресурсів, яка припадає на одиницю вартості валової (товарної) продукції	$M_e = M / \text{ВП}$	(1.6)

Продовження таблиці 1.4

1	2	3	4
Оборотність матеріальних запасів	Характеризує швидкість оборотності матеріальних ресурсів у вартості валової (товарної) продукції	$K_{om}=C_p/Z$	(1.8)
Тривалість одного обороту	Відображає тривалість одного обороту в днях	$O=D/K_{om}$	(1.9)
Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат	Характеризує співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат	$K=I_{vp}/I_m$	(1.10)

де М – матеріальні витрати;

C_p – повна собівартість виробленої (реалізованої) продукції;

З – середні залишки матеріальних запасів;

Д – кількість днів в досліджуваному періоді

I_{vp} – індекс обсягу продукції;

I_m – індекс матеріальних витрат.

Підсистема 4 містить у собі показники забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, повноту використання фонду робочого часу, фонду заробітної плати, показники продуктивності праці, прибутку на одного працівника й на гривню заробітної плати й ін. [19, с. 21]. Формули для розрахунку основних показників підсистеми 4 наведено в таблиці 1.5 [17].

Таблиця 1.5 – Основні показники ефективності використання праці (трудових ресурсів)

Назва	Характеристика показників	Формула	№ формули
1	2	3	4
Продуктивність праці	Характеризує кількість продукції, виробленої в одиницю часу, або витрати часу на виробництво одиниці продукції	$ПП=ВП/ЖП$	(1.11)

Продовження таблиці 1.5

1	2	3	4
Трудомісткість продукції	Характеризує затрати робочого часу на виробництві одиниці або всього обсягу виготовленої продукції	$ТП=ЖП/ВП$	(1.12)
Фондоозброєність	Вартість основних виробничих засобів, що припадає на одного працівника	$Фо=ОЗ/СЧП$	(1.13)
Зарплатомісткість продукції	Визначає, скільки гривень заробітної плати припадає на 1 гривню виготовленої продукції	$Зм=Фоп/ВП$	(1.14)

де ЖП – витрати живої праці, що відображається кількістю відпрацьованих людино-годин;

СЧП – середньооблікової чисельності працівників з певний період;

Фоп – фонд оплати праці.

У п'ятий блок входять показники виробництва й реалізації продукції: обсяг валової, товарної й реалізованої продукції у вартісному, натуральному й умовно-натуральному вимірі, структура продукції, її якість, ритмічність виробництва, обсяг відвантаження й реалізації продукції, залишки готової продукції на складах. Вони дуже тісно пов'язані з показниками всіх наступних блоків.

Показники шостого блоку – це загальна сума витрат на виробництво й реалізацію продукції, у тому числі по елементах, статтям витрат, видам продукції, центрам відповідальності, а також витрати на одиницю товарної продукції, собівартість окремих виробів і ін. Від рівня собівартості продукції безпосередньо залежать показники сьомого блоку: прибуток підприємства, рівень рентабельності [19, с. 21]. На нашу думку, для дослідження показників сьомого блоку, які характеризують прибуток суб'єкта господарювання, доцільно розраховувати норму прибутковості, рентабельність продукції та коефіцієнт застосовуваних ресурсів. Формули для їх розрахунку наведено в таблиці 1.6 [17].

Таблиця 1.6 – Основні показники, які характеризують прибуток суб'єкта господарювання

Назва	Характеристика показників	формула	№ формули
Норма прибутковості	Характеризує величину чистого прибутку, що приходить на одиницю інвестиційних вкладень	$N_{пр} = П / ОЗ + ОК$	(1.15)
Рентабельність продукції	Характеризує ефективність витрат на виробництво продукції	$R_{прод} = П / С$	(1.16)
Коефіцієнт ефективності застосовуваних ресурсів	Характеризує рівень поточних витрат на виробництво	$K_{ер} = ЧП / [Ч_{пр} + (ОЗ + ЦЛ) \cdot Коб]$	(1.17)

де ОЗ – середньорічна вартість основних засобів;

ОК – середні залишки оборотних коштів;

С – собівартості продукції;

ЧП – чиста продукція в порівнянних цінах за рік;

Чпр – витрати ресурсів, що відображені чисельністю працівників.

Для дослідження показників сьомого блоку, які характеризують рівень рентабельності суб'єкта господарювання, доцільно використовувати комплекс показників, чкі наведено таблиці 1.7 [17].

Таблиця 1.7 – Основні показники рентабельності роботи суб'єкта господарювання

Показник	Алгоритм розрахунку	№ формули
1	2	3
Рентабельність активів ($R_{акт}$)	$R_{акт} = Пз / СА$ $R = Пч / СА$ де $Пз$ – загальний прибуток підприємства за рік (весь прибуток, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу); $Пч$ – чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.; $СА$ – середньорічна вартість активів, тис. грн.	(1.18), (1.19)

Продовження таблиці 1.7

1	2	3
Рентабельність власного капіталу (P_{BK})	$P_{BK} = (Пч / K_{вч}) \cdot 100\%$ де $K_{в}$ – власний капітал підприємства.	(1.20)
Рентабельність власного капіталу (P_{BK})	$P_{BK} = (Пч / K_{в}) \cdot 100\%$ де $K_{ст}$ – статутний капітал (номінальна вартість проданих акцій).	(1.21)
Рентабельність продукції	$P_{пр.заг} = [Пз / (BC + BA + BЗ)] \cdot 100\%$ $P_{пр.заг} = (Пз / BBз) \cdot 100\%$ $P_{пр.заг}$ – загальна рентабельність продукції, %; $Пз$ — загальний прибуток підприємства за рік, тис. грн.; BC – виробнича собівартість продукції, тис. грн.; BA – адміністративні витрати, тис. грн.; $BЗ$ – витрати на збут продукції, тис. грн.; $BBз$ – витрати на виробництво та збут продукції, тис. грн. $P_{пр.ч} = [Пч / (BC + BA + BЗ)] \cdot 100\%$ $P_{пр.ч} = (Пч / BBз) \cdot 100\%$ де $P_{пр.ч}$ – чиста рентабельність продукції, %; $Пч$ – чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.	(1.22), (1.23), (1.24), (1.25)
Рентабельність конкретного виду продукції	$Pi = [(Bi - (BC_i + BA_i + BЗ_i)) / (BC_i + BA_i + BЗ_i)] \cdot 100\%$ $Pi = (П_{вi} / PP) \cdot 100\%$ де P_i – рентабельність конкретного виду продукції, %; B_i – виручка від реалізації і-го виду продукції, тис. грн.; BC_i – виробнича собівартість конкретного виду продукції, тис. грн.; BA_i – розподілені адміністративні витрати на певний вид продукції, тис. грн.; $BЗ_i$ – розподілені витрати на збут певного виду продукції, тис. грн.; $П_{вi}$ – валовий прибуток і-го виду продукції, тис. грн.	(1.26), (1.27)

Продовження таблиці 1.7

1	2	3
Рентабельність продажу продукції або обороту	$R_{\text{пр.заг}} = (P_3 / RP) \cdot 100\%$ $R_{\text{пр.ч}} = (P_{\text{ч}} / RP) \cdot 100\%$ де $R_{\text{пр.заг}}$ – загальна рентабельність від реалізації продукції, %; $R_{\text{пр.ч}}$ – чиста рентабельність від реалізації продукції, %; P_3 – загальний прибуток підприємства від реалізації продукції, тис. грн.; RP – обсяг реалізованої продукції, тис. грн.; $P_{\text{ч}}$ – чистий прибуток підприємства від реалізації продукції, тис. грн.	(1.28), (1.29)
Валова рентабельність основної діяльності	$R_d = (P_v / C_{\text{рп}}) \cdot 100\%$ де P_v – валовий прибуток, тис. грн.; $C_{\text{рп}}$ – собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	(1.30)
Рентабельність операційної діяльності:	$R_{\text{од}} = (P_{\text{од}} / \text{ОВ}) \cdot 100\%$ де $P_{\text{од}}$ – прибуток від операційної діяльності, тис. грн.; ОВ – операційні витрати, тис. грн.	(1.31)
Рентабельність звичайної діяльності	$R_{\text{зд}} = (P_{\text{зд}} / \text{ОВ}) \cdot 100\%$ де $P_{\text{зд}}$ – прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.; ОВ – операційні витрати, тис. грн.	(1.30)
Рентабельність господарської діяльності:	а) для загальної оцінки ефективності підприємницької діяльності: $R_{\text{гд}} = (P_{\text{гд}} / \text{ОВ}) \cdot 100\%$ де $P_{\text{гд}}$ – прибуток від господарської діяльності, тис. грн.; ОВ – операційні витрати, тис. грн. б) щодо оцінки ефективності підприємницької діяльності для власника: $R_{\text{гд}} = (ЧП / \text{ОВ}) \cdot 100\%$ де ЧП – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн.; ОВ – операційні витрати тис. грн.	(1.32), (1.33)

Зміна рівня того чи іншого показника рентабельності залежить від зміни економічних та організаційно-технічних факторів виробництва та реалізації продукції (робіт та послуг). Тому у процесі аналізу стану рентабельності підприємства необхідно визначити, які фактори більше впливали на підвищення чи зниження рівня рентабельності й розробити відповідні заходи підвищення ефективності діяльності підприємства.

До останньої підсистеми (блок 8) входять показники, які характеризують наявність і структуру капіталу підприємства по складу його джерел і формам розміщення, ефективність і інтенсивність використання власних і позикових коштів. До цієї підсистеми відносять також показники, які характеризують використання прибутку, фондів нагромадження й споживання, кредитів банків, платоспроможність, кредитоспроможність і інвестиційну привабливість, ризик банкрутства, зону беззбитковості, фінансову стабільність підприємства й ін. Вони залежать від показників всіх попередніх підсистем і у свою чергу дуже впливають на показники організаційно-технічного рівня підприємства, обсяг виробництва продукції, ефективність використання матеріальних і трудових ресурсів [19, с. 22].

Загальну схему дослідження восьмого блоку основних показників суб'єкту господарювання можна представити наступним чином в таблиці 1.8 [20].

На нашу думку, всі розглянуті групи показників можна згрупувати в три блоки:

перший блок – організаційно-економічні показники (перша група);

другий блок – основні показники економічної ефективності суб'єкту господарювання (з другої по сьому групу);

третій блок – основні показники фінансового стану підприємства (восьма група).

Таким чином, всі показники роботи суб'єкту господарювання перебувають у тісному зв'язку й залежності, яку необхідно враховувати в комплексному аналізі. Взаємозв'язок основних показників визначає

послідовність виконання аналізу - від вивчення первинних показників до узагальнюючих. Така послідовність відповідає об'єктивній основі формування економічних показників.

Таблиця 1.8. – Схема аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання

Напрямки аналізу	Результат
Попередній аналіз фінансового стану (активи, пасиви, майно, запаси і витрати)	Динаміка абсолютних і відносних фінансових показників суб'єкту господарювання. Загальна оцінка фінансового стану, визначення платоспроможності і структури балансу підприємства
Аналіз фінансової стійкості	Визначення надійності суб'єкту господарювання з огляду на його платоспроможність
Аналіз ліквідності балансу	Оцінка поточної і перспективної ліквідності балансу, тобто здатності розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Коефіцієнт ліквідності визначається покриттям зобов'язань суб'єкту господарювання його активами, термін переведення якого у гроші відповідає терміну погашення зобов'язань
Аналіз фінансових коефіцієнтів	Абсолютні значення коефіцієнтів на початок і кінець періоду та їхні нормативні значення. Коефіцієнти використовуються для дослідження змін стійкості становища суб'єкту господарювання або проведення порівняння кількох конкуруючих підприємств
Аналіз фінансових результатів діяльності і ділової активності	Динаміка показників прибутку, рентабельності і ділової активності

Економічний аналіз господарської діяльності підприємств являє собою процес аналітичної обробки економічної інформації, що лежить в основі оптимальних управлінських рішень і являє собою потоки планових, нормативних, статистичних, бухгалтерських і оперативних показників.

Концентроване вираження цих зведень знаходять у системі синтетичних і аналітичних економічних показників, що є інформаційною моделлю господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Побудова такої інформаційної моделі є необхідною передумовою організація комплексного економічного аналізу [15, с. 63]. Воно припускає

вибір раціональної системи економічних показників, у якій останні знаходяться у визначеній субординації і взаємозв'язку, найбільше точно відбивають економічну дієвість і сприяють активному впливу на неї. Здатність об'єктивно відбивати кількісні і якісні характеристики суспільного виробництва, розподілу і споживання, вимірювати їхній є характерною рисою економічних показників. Єдність процесу суспільного відтворення і діалектичний взаємозв'язок його елементів знаходять висвітлення в єдності і взаємозв'язку їхніх показників, що характеризують. Ця єдність забезпечується на підставі правильного вибору показників, єдності принципів побудови і прийомів розрахунку показників, незважаючи на різноманітний їхній економічний зміст.

Аналіз інформаційної моделі дозволяє виділити «вузькі місця» у виробничому процесі підприємства, визначити його резерви і потенційні можливості для підвищення ефективності виробництва, дати об'єктивну оцінку результатів господарської діяльності. Така модель повинна відбивати всі сторони виробничого процесу, враховувати реальні господарські зв'язки і вплив різних економічних факторів на весь господарський процес у цілому.

При створенні моделі необхідно дотримувати єдність принципів і прийомів розрахунку економічних показників, що повинні бути:

- адекватні, - відбивати реальні процеси і явища;
- достатні, - забезпечувати необхідну для практичних нестатків точність відображення;
- вимірні, - піддаватися кількісному визначенню;
- динамічні, - на їхній основі може бути відбита динаміка чи процесу явища;
- порівнянні, - дозволяти переходити від одного рівня до іншого;
- документальні, - ґрунтуватися на даних офіційної звітності.

Підсумовуючи проведене дослідження необхідно наголосити, що існуюча в даний час система показників планування й оцінки роботи суб'єкту господарювання включає різного роду показники: абсолютні і відносні; кількісні і якісні; натуральні, вартісні, трудові, умовно-натуральні, загальні для

всіх галузей і диференційовані, наскрізні для всіх рівнів управління і застосовувані лише на окремих рівнях; планові і звітні.

Висновки до 1 розділу

Господарська діяльність це – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. У цьому контексті робота суб'єкта господарювання є частиною господарської діяльності суб'єкта господарювання, що ми будемо враховувати в подальшому дослідженні.

Основа реалізації господарської діяльності в Україні – це право власності, право господарського відання, права оперативного управління відповідно до визначення цієї компетенції. На цій основі суб'єкти господарювання повинні мати відокремлене майно і нести відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна та діючого законодавства.

Суб'єктами ринкової економіки є приватні власники, але ними можуть бути і колективні власники, і групи власників, і орендарі. За законодавством України вони поділяються наступним чином залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік:

- суб'єкти мікро підприємництва;
- суб'єкти малого підприємництва;
- суб'єкти середнього підприємництва;
- суб'єкти великого підприємництва.

Статистичні показники за 2020 рік показують, що кількість в розрахунку на 10 тис. осіб населення одиниць фізичних осіб – підприємців серед інших форм суб'єктів господарювання найбільша і складає 401 одиницю або 85,5 % , в той час, коли малих підприємств, відповідно, 63 одиниці або 13,43 %, середніх – 4 або 0,85 %, великих 1 або 0,21 % від загальної кількості.

Одночасно, кількість зайнятих працівників розподіляється практично рівномірно – менше на середніх та малих підприємства по 23,27 % та 19,92 %

відповідно, більше – на великих та фізичних осіб – підприємців до 30,68 % та 26,13 % відповідно. Щодо обсягу реалізованої продукції, то картина протилежна кількості суб'єктів господарювання – великим підприємствам належить частка у 89,37 %, середнім – 6,77 %, малим – 2,61 %, фізичним особам-підприємцям – 1,26 %. Така структура основних показників діяльності свідчить, що менша кількість суб'єктів господарювання виробляє більшу кількість продукції, а використання праці на них найефективніше.

Розгляд методів дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання показав, що економічний аналіз володіє багатим інструментарієм у вигляді загальнонаукових та специфічних методів, але їх поєднання та використання на практиці повинно враховувати специфічні особливості кожної економічної системи (суб'єкту господарювання) та риси для проведення всебічного та обґрунтованого дослідження її основних показників. Саме тому, дослідник повинен притримуватись наступних принципів економічного аналізу, які складають процедурну сторону його методології та методики, і на яких він повинен базуватись.

До них відносять: системність та комплексність, періодичність, зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність та об'єктивність, доречність та своєчасність.

Кожне економічне явище, кожний процес частіше визначається не одним, відособленим, а цілим комплексом взаємозалежних показників. У зв'язку із цим вибір і обґрунтування системи показників для відображення економічних явищ і процесів (об'єктів дослідження) є важливим методологічним питанням в дослідженні роботи суб'єкту господарювання. Від того, наскільки показники повно й точно відображають сутність досліджуваних явищ, враховують їх індивідуальні особливості та загальні характерні риси, залежать результати аналізу.

Існуюча в даний час система показників планування й оцінки роботи суб'єкту господарювання включає різного роду показники: абсолютні і відносні; кількісні і якісні; натуральні, вартісні, трудові, умовно-натуральні,

загальні для всіх галузей і диференційовані, наскрізні для всіх рівнів управління і застосовувані лише на окремих рівнях; планові і звітні. Всі показники роботи суб'єкту господарювання перебувають у тісному зв'язку й залежності, яку необхідно враховувати в комплексному аналізі. Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність виконання аналізу - від вивчення первинних показників до узагальнюючих.

На нашу думку, всі розглянуті групи показників можна згрупувати в три блоки:

- перший блок – організаційно-економічні показники (перша група);
- другий блок – основні показники економічної ефективності суб'єкту господарювання (з другої по сьому групу);
- третій блок – основні показники фінансового стану підприємства (восьма група).

2 АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ ПАТ «ЗАПОРІЖЖЯОБЛЕНЕРГО»

2.1 Характеристика основних організаційно-економічних показників ПАТ «Запоріжжяобленерго»

Розгляд теоретичних засад дослідження основних показників роботи суб'єкта господарювання та підходів до їх систематизації в першому розділі дипломної роботи, дозволяє провести практично їх аналіз на прикладі ПАТ «Запоріжжяобленерго» на принципах системності та комплексності, періодичності, зрозумілості та адекватності тлумачення, достовірності та об'єктивності, доречності та своєчасності. Для проведення аналізу скористаємося офіційною річною звітністю підприємства, достовірність якої підтверджена позитивними аудиторськими висновками [21; 22] та системою аналізу основних показників роботи суб'єкта господарювання, докладно розглянуту в п. 1.3 першого розділу роботи, та почнемо аналіз з характеристики вихідних умов діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго». А саме, розглянемо організаційно-технічний рівень підприємства, структуру керування рівень концентрації та спеціалізації, ринків збуту та інші основні організаційно-економічні показники використовуючи історичні, логічні, графічні та аналітичні методи економічного аналізу.

Публічне акціонерне товариство «Запоріжжяобленерго» засновано відповідно до наказу Міністерства енергетики та електрифікації України від 3 липня 1995 року № 115 шляхом виділення з Виробничого енергетичного об'єднання «Дніпроенерго» та створення Державної акціонерної енергопостачальної компанії «Запоріжжяобленерго» відповідно до Указу Президента України від 4 квітня 1995 року № 282/95 «Про структурну перебудову в електроенергетичному комплексі України».

31 жовтня 1996 року Фонд державного майна України прийняв рішення про приватизацію Відкритого акціонерного товариства «Запоріжжяобленерго».

Діяльність Державної акціонерної енергопостачальної компанії «Запоріжжяобленерго» почалася з видання 30 липня 1995 року наказу № 1 «Про організацію діяльності Державної акціонерної енергопостачальної компанії «Запоріжжяобленерго», до складу якої було включено:

- Запорізькі центральні електричні мережі;
- Запорізькі міські електричні мережі;
- Запорізькі східні електричні мережі;
- Мелітопольські електричні мережі;
- Комбінат комунальних послуг.

Колишнє виробниче-енергетичне підприємство «Дніпроенерго», яке об'єднувало Запорізьку, Дніпропетровську та Кіровоградську області, було розділене на енергогенеруючу та три енергопостачальні компанії, в тому числі «Запоріжжяобленерго».

На сьогодні ПАТ «Запоріжжяобленерго» входить до четвірки найбільших енергопостачальних компаній України.

Предметом діяльності ПАТ є:

- виробництво, транспортування, передача, розподіл та постачання електричної і теплової енергії на основі відповідних ліцензій та на умовах укладених договорів;
- ремонт, технічне переозброєння і реконструкція власного енергетичного та допоміжного обладнання;
- надання послуг, які пов'язані з процесом виробництва, транспортування, передачі, розподілу та постачання електричної та теплової енергії;
- надання послуг або виробництво продукції, не пов'язаних безпосередньо з процесом виробництва, транспортування, передачі, розподілу та постачання енергетичної та теплової енергії;
- виготовлення, ремонт та сервісне обслуговування, засобів вимірювання та контролю;

- здійснення нагляду за дотриманням «Правил охорони енергооб'єктів»;
- соціальна-побутова діяльність, в тому числі, організація пунктів громадського харчування, створення мережі фірмових магазинів, надання готельних послуг, медичне обслуговування, утримання закладів оздоровлення та відпочинку, надання житлових послуг;
- технічне обслуговування систем теплопостачання та електропостачання;
- виробництво та сервісне обслуговування систем та засобів програмного забезпечення і зв'язку, виконання робіт та надання послуг;
- технічне обслуговування, профілактичний та аварійний ремонт будівель та споруд;
- розробка та здійснення заходів щодо навчання, підвищення кваліфікації та підготовки персоналу;
- участь в реалізації соціальних та державних програм, благодійницька та спонсорська діяльність;
- проектна та будівельна діяльність, у тому числі будівництво, реконструкція, ремонт та реставрація об'єктів промислового, не промислового, житлового, комунального, соціального і культурного призначення [25].

Таким чином, можна визначити, що господарська діяльність підприємства досить диверсифікована і включає в себе як виробництво, так і надання послуг та виконання робіт. Оскільки офіційна річна інформація, яка розкривається підприємством на підставі Закону України «Про акціонерні товариства», не надає можливості проаналізувати окремо основні показники робіт, що виконуються досліджуваним суб'єктом господарювання, проведемо їх дослідження в рамках комплексу показників всієї господарської діяльності ВАТ «Запоріжжяобленерго» як частини єдиного цілого.

Сьогодні ПАТ «Запоріжжяобленерго» обслуговує:

- повітряних ліній електропередач – 36738,08 км, у тому числі напругою 35-154 кВ – 6 585,07 км., напругою 6-10/0,4 кВ – 30 153,01 км..

- кабельних ліній електропередач – 2826,746 км, у тому числі напругою 35-110 кВ – 19,4 км., напругою 6-10/0,4 кВ – 2807,346 км..
- 266 шт. понижувальних підстанцій напругою 35-154 кВ, з кількістю встановлених на цих підстанціях силових трансформаторів напругою 35-150 кВ – 530 шт., з сумарною потужністю силових трансформаторів - 7516,43 мВА.
- 8 236 шт. трансформаторних підстанцій напругою 6-10/0,4 кВ, з сумарною потужністю встановлених силових трансформаторів - 1981,39 мВА.
- 5234 шт. вимикачів, встановлених на понижувальних підстанціях напругою 6-154 (220) кВ, у тому числі 1055 шт. напругою 35-154 (220) кВ [22].

Проаналізуємо динаміку основних показників фінансово-господарської діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2010-2011 роки в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні показники фінансово-господарської діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго», тис. грн.

Найменування показника	період		відхилення 2020 рік до 2021 року	
	2021 рік	2020 рік	абс.	відн.
1	2	3	4	5
Усього активів	1 485 965	1 564 530	-78 565	-5%
Основні засоби	692 040	728 541	-36 501	-5%
Довгострокові фінансові інвестиції	410	399	11	3%
Запаси	50 998	54 419	-3 421	-6%
Сумарна дебіторська заборгованість	607 821	709 309	-101 488	-14%
Грошові кошти та їх еквіваленти	3 095	1 535	1 560	102%
Нерозподілений прибуток (збиток)	-416 047	-440 422	24 375	-6%
Власний капітал	173 256	84 930	88 326	104%
Статутний капітал	185 205	84 930	100 275	118%
Довгострокові зобов'язання	705 800	1 015 565	-309 765	-31%
Поточні зобов'язання	592 978	462 456	130 522	28%
Чистий прибуток (збиток)	22 596	-5 138	27 734	-540%

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5
Середньорічна кількість акцій (шт.)	179 360 000	179 360 000	0	0%
Кількість власних акцій, викуплених протягом періоду (шт.)	0	0	0	0%
Загальна сума коштів, витрачених на викуп власних акцій протягом періоду	0	0	0	0%
Середньоспискова чисельність, чол.	5 902	5 644	258	5%

Таким чином протягом досліджуваного періоду активи ПАТ «Запоріжжяобленерго» скоротилися на 5 % або 78 656 тис.грн. у 2021 році порівняно з 2020 роком, в тому числі за рахунок скорочення основних засобів на 36501 тис. грн. відповідно. Мало місце збільшення довгострокових фінансових інвестицій в 2021 році порівняно з попереднім періодом на 3 % або 11 тис. грн. за рахунок інвестицій в дочірнє підприємство Палац культури енергетиків. Одночасно спостерігалася тенденція до скорочення запасів на 3 421 тис. грн. або 6 % та дебіторської заборгованості на 101 488 тис. грн. або 14 %, що безумовно є позитивним чинником. Збільшення залишків грошових коштів відбулося на 102 % або на 1 560 тис. грн. В 2021 році діяльність підприємства була прибутковою порівняно з 2020 роком – чистий прибуток склав 22 596 тис. грн., але недостатньо для покриття збитків, які виникли в попередніх періодах. Нерозподілений збиток підприємства станом 01.01.2022 року склав -427 996 тис. грн. Власний капітал підприємства збільшився в 2021 році на 104 % або 88 326 тис. грн. порівняно з 2020 роком за рахунок зросту іншого додатково капіталу.

Негативним чинником можна вважати зріст в 2021 році порівняно з 2020 роком поточних зобов'язань на 31 % або 142 4471 тис.грн. за рахунок збільшення на кінець року кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Зросла чисельність працівників на 5 % або 258 осіб.

Середньорічна кількість акцій підприємства та статутний капітал залишилися незмінною. Оголошений та випущений акціонерний капітал становить 44 840 000 грн., складається з 179 360 000 простих акцій, номінальною вартістю 0,25 грн. кожна (номер свідоцтва про реєстрацію випуску акцій 571/1/10 від 22.07.2020 року).

Станом на 01.01.2022 року пакетами акцій ПАТ «Запоріжжяобленерго» володіють: 60,25 % Національна акціонерна компанія «Енергетична компанія України», юридичні особи – 39,19 %, фізичні особи – 0,56 % (рисунок 2.1).

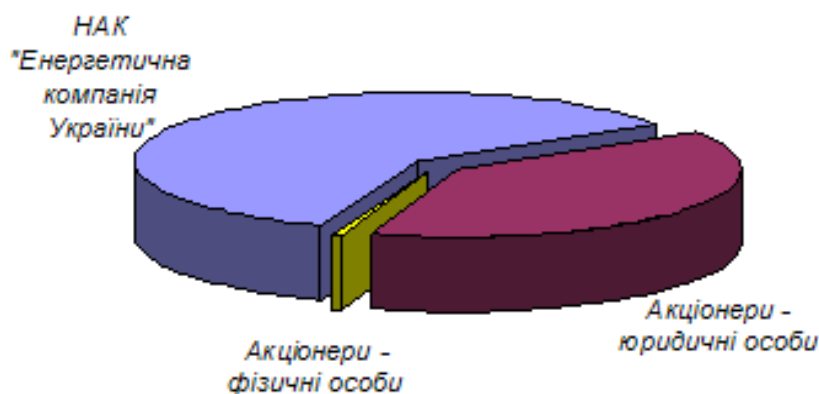

Рисунок 2.1 – Структура власників ПАТ «Запоріжжяобленерго»

Органами управління та контролю Товариства є:

- Загальні збори акціонерів Товариства;
- Наглядова рада Товариства;
- Виконавчий орган Товариства;
- Ревізійна комісія Товариства.

ПАТ «Запоріжжяобленерго» - підприємство, основним видом діяльності якого є розподілення та постачання електричної енергії. Тому особливе значення для нього набуває наявність та стан основних засобів та якість персоналу. Саме тому, для більш повної характеристики основних організаційно-економічних показників ПАТ «Запоріжжяобленерго» розглянемо більш

докладно структуру основних засобів суб'єкту господарювання та основні показники кількості, якості та оплати праці персоналу.

Структуру основних засобів підприємства по залишковій вартості представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Структура основних засобів ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки по залишковій вартості

Найменування основних засобів	2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1. Виробничого призначення:	709 669	97%	709 459	97%	673 750	97%
будівлі та споруди	527 208	72%	519 871	71%	474 239	69%
машини та обладнання	162 253	22%	172 075	24%	166 018	24%
транспортні засоби	5 755	1%	12 635	2%	4 480	1%
інші	14 453	2%	4 878	1%	29 013	4%
2. Невиробничого призначення:	19 376	3%	19 082	3%	18 290	3%
будівлі та споруди	19 127	0	18 786	0	18 062	0
машини та обладнання	86	0%	103	0%	98	0%
транспортні засоби	2	0%	0	0%	0	0%
інші	161	0%	193	0%	130	0%
Усього	729 045	100%	728 541	100%	692 040	100%

Аналіз структури основних засобів ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 рік за залишковою вартістю показав, що співвідношення основних засобів виробничого та невикористаного призначення залишалось сталим на рівні 97 % до 3 % відповідно. Протягом досліджуваного періоду спостерігався поступовий зсув в бік збільшення частки машин та обладнання від 22 % в 2019 році до 24 % в 2021 році за рахунок зменшення долі будівель і споруд виробничого призначення як в абсолютному, так і у відносному виразі 527 208 тис. грн. в

2019 році або 72 % загальної вартості основних засобів до 474 239 тис. грн. в 2021 році або 69 % відповідно. Загальна тенденція до зниження залишкової вартості основних засобів була сталою.

Основні показники, які характеризують чисельність персоналу ПАТ «Запоріжжяобленерго» та оплату його праці розглянемо в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка чисельності та оплати праці персоналу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021

показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	відхилення 2019 рік до 2020 року		відхилення 2020 рік до 2021 року	
				абс.	відн.	абс.	відн.
Середньоспи-скова чисельність, чол.	5 657	5 644	5 902	-13	-0,2%	258	5%
Середній дохід штатних працівників, грн.	1 216	2 691	3 291	1 475	121%	600	22%
Фонд оплати праці всього, тис. грн.	82 968	113 872	224 584	30 904	37%	110 712	97%

Аналіз даних таблиці 2.3. показує, що значна міна чисельності персоналу до 5 % в 2021 році в порівнянні с попереднім періодом не мала сталої тенденції. В 2010 році спостерігалось незначне скорочення персоналу з одночасним зростом середнього доходу штатного працівника на 121 % або на 1 475 грн., що призвело до збільшення фонду оплати праці на 37 % або 30 904 тис. грн. відповідно до 2019 року. В 2021 року тенденція зросту фонд оплати праці залишилась. Він склав 97 % або 110 712 тис.грн. до 2020 року, що пов'язано, з одного боку, збільшенням чисельності персоналу, з іншого, з активною соціальною політикою держави щодо постійного збільшення мінімальної заробітної платні.

Підвищення кваліфікації працівників ПАТ «Запоріжжяобленерго»

відбувається в Учбовому центрі Товариства та в спеціалізованих навчальних закладах сторонніх організацій (Навчально-тренувальний центр ДНЕС, Учбовий центр «Київенерго», ДЗ «Дніпровський інститут професійного розвитку і освіти» та інші. Перевага у здійсненні навчання персоналу віддається Учбовому центру товариства. Курс навчання в Учбовому центрі ПАТ «Запоріжжяобленерго» максимально враховує потребу у навчанні та специфіку обслуговування електротехнічного обладнання товариства. ПАТ «Запоріжжяобленерго» плідно співпрацює з навчальними закладами Запоріжжя.

Соціальна програма ПАТ «Запоріжжяобленерго» передбачає гнучке використання морального та матеріального стимулювання працівників, вирішення їх соціальних проблем в залежності від результатів діяльності та особистого вкладу у загальну справу. Весь керівний склад має вищу освіту і значний досвід роботи на керівних посадах в енергетиці.

Важливим напрямком роботи Товариства залишається удосконалення взаємовідносин зі споживачами електричної енергії та підвищення рівня їх інформованості з питань енергозабезпечення. Основна частина цієї роботи проводиться фахівцями Інформаційно-консультаційного центру ПАТ «Запоріжжяобленерго», які у взаємодії із технічними, збутовими та юридичними службами Товариства надають на звернення споживачів кваліфіковані відповіді.

ПАТ «Запоріжжяобленерго» проводить активну інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань енергозабезпечення серед населення із залученням регіональних засобів масової інформації.

Основними клієнтами Відкритого акціонерного товариства «Запоріжжяобленерго» є:

- 1) промисловість: металургійна, хімічна, машинобудівна, газова, інша.
- 2) сільське господарство;
- 3) залізничний транспорт;
- 4) населення;

5) інші споживачі.

Основні обсяги споживання електричної енергії припадають на наступні промислові підприємства [22]:

- ПАТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат»;
- ПАТ «Запорізький завод феросплавів»;
- ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»»;
- ПАТ «Дніпроспецсталь»;
- Запорізький титаномагнієвий комбінат;
- ПАТ «Запорізький залізорудний комбінат»;
- ПАТ «Запоріжжкокс2»;
- ПАТ «Український графіт»;
- ПАТ «Запоріжвогнетрив»;
- ПАТ «АвтоЗАЗ».

Розширення виробництва та ринків збуту ПАТ «Запоріжжяобленерго» не планує.

Підприємство виокремлює такі фактори ризику, які впливають на його діяльність [21]:

- високий ступінь державного регулювання енергетичного ринку України шляхом встановлення тарифів на електричну енергію, що фактично призводить до ручного управління доходністю Товариства;

- висока чутливість до впливу політичних ризиків, що у довгостроковій перспективі може негативно вплинути на діяльність Товариства;

- наявність значної простроченої дебіторської заборгованості, основна частина якої складається з боргів «Запорізький титано-магнієвий комбінат», «Кремнійполімер» та комунальних підприємств, процедура стягнення з яких в умовах українського законодавства не розроблена, що створює додаткове фінансове навантаження на Товариство;

- сум заборгованості перед «Енергоринок», визнаних судом;

- високий ступінь залежності від неврегульованості спірних ситуацій зі споживачами, пов'язаних із відсутністю необхідних нормативних документів:
- в п.6.21 діючих Правил користування е/е передбачене оформлення додатків до договорів відповідно до Методичних рекомендацій, затверджених НКРЕ та погоджених Мінпаливенерго України. На даний момент ці рекомендації НКРЕ не затверджені;
- розроблення та затвердження Методики обчислення обсягів споживання е/е у разі зменшення середнього завантаження за розрахунковий період трансформаторів струму (менше 5%), та зменшення середнього навантаження електроустановок нижче за нижній поріг чутливості розрахункового засобу обліку прямого включення , про що йдеться мова в п.7.15 ПКЕЕ.
- розподіл функцій між інспекцією Держенергонагляду та електропостачальними організаціями.
- розкрадання кольорових металів з ліній електропередач і трансформаторних підстанцій;
- розкрадання споживачами електричної енергії;
- неповний облік електричної енергії, викликаний недоліками засобів та схем обліку;
- наявність абонентів без обліку у зв'язку з розкраданням лічильників;
- неякісне, фактично застаріле обладнання. Ступінь зносу основних засобів на кінець 2021 року – 60 %. Необхідність включення до складу тарифів обґрунтованих витрат на технічний розвиток, модернізацію та забезпечення ТМЦ, підтримання робочого стану автотранспорту, підвищення матеріального забезпечення працівників Товариства.
- складна процедура узгодження із землекористувачами проходження трас ПЛ при проектуванні їх будівництва. Відсутні законні заходи впливу на землекористувачів;

- високий ступінь залежності підприємств електроенергетики від погодних умов.

2.2 Економічний аналіз ефективності господарської діяльності підприємства

Розрахуємо та проаналізуємо основні показники ефективності господарської діяльності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за системою показників, розглянутою в першому розділі роботи з урахуванням галузевих та індивідуальних особливостей суб'єкту господарювання. В якості інформаційної бази для розрахунків використаємо дані офіційної річної звітності [21; 22] досліджуваного підприємства за 2020-2021 роки.

Основні показники ефективності використання основних засобів розрахуємо за формулами (1.1), (1.2), (1.3) та зведемо для аналізу в таблицю 2.4. з посилками на річну фінансову звітність. Розрахунок коефіцієнтів інтенсивного використання обладнання та змінності: формули (1.4), (1.5) – у випадку ВАТ «Запоріжжяобленерго» не має сенсу, оскільки завдяки технологічним особливостям основне виробниче обладнання працює 100 % постійно та без змін і перерв. Але має певний сенс розрахунок коефіцієнту зносу основних засобів.

Таблиця 2.4 – Основні показники ефективності використання основних засобів ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Показник	Формула розрахунку	2019	2020	2021
Фондовіддача	ряд. 035 Ф.2/ряд. 030 Ф.1	4,74	5,95	7,30
Фондомісткість	ряд. 030 Ф.1/ряд. 035 Ф.2	0,21	0,17	0,14
Рентабельність основних засобів	ряд. 220 Ф.2/ряд. 030 Ф.1	0,020	-0,007	0,033
Коефіцієнт зносу	ряд. 032 Ф.1/ряд. 030 Ф.1	0,72	0,72	0,74

Таким чином, за досліджуваний період фондовіддача основних засобів стійко зростала з 4,74 грн. виробленої продукції, робіт, послуг на 1 грн.

основних засобів у 2019 році до 7,30 грн. у 2021 році. Фондомісткість, відповідно, знижувалася з 0,21 грн. до 0,14 грн. Це було пов'язано як з поступовим зменшенням залишкової вартості основних засобів підприємства, так і з підвищенням тарифів за спожиту електроенергію. Рентабельність основних засобів у зв'язку з низькими прибутками в 2019 та 2021 році була нижче 1 %, а в 2020 році у зв'язку зі збитками підприємства була відсутня. Коефіцієнт зносу мав стійку тенденцію до зросту з 72 % у 2019 до 74 % в 2021 році.

Результати аналізу свідчать про критичну ситуацію щодо стану основних засобів суб'єкта господарювання, що може вплинути в подальшому на всі інші показники його роботи негативно. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне проаналізувати інвестиційну політику ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки щодо оновлення основних виробничих фондів в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Аналіз інвестиційної політики ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2009-2011 роки

Показник	2019		2020		2021	
	тис. грн.	% виконання	тис. грн.	% виконання	тис. грн.	% виконання
Інвестиційна програма	108 300	51%	108 227	65%	96 397	58%
в тому числі технічний розвиток, реконструкція і будівництво електричних мереж і устаткування	83 895	58%	80 233	72%	96 397	58%
зниження або недопущення понаднормативних витрат електроенергії	18 855	15%	15 172	46%	0	0%
інше	5 549	65%	12 822	42%	0	0%

Аналіз інвестиційної політики ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показав, що щорічно плануються капіталовкладення на суму, яка складає 4 % від первісної вартості наявних основних засобів до 15 % до залишкової

вартості. Інвестиційна програма в повному обсязі за досліджуваний період виконана не була: на 51 % від запланованого обсягу в 2019 році, на 65 % та 58 %, відповідно, у 2020 та 2021 роках. Недофінансування та невиконання інвестиційної програми відбувалося за різними причинами. Головні з них: зміни дозвільної процедури початку будівництва та вводу об'єктів в експлуатацію, дефіцит обігових коштів. Це свідчить про неефективність роботи суб'єкта господарювання в напрямку оновлення основних виробничих фондів.

Проведемо дослідження щодо ефективності використання суб'єктом господарювання матеріальних ресурсів за формулами (1.6), (1.7), (1.8), (1.9), (1.10) в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Основні показники ефективності використання предметів праці ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Показник	формула розрахунку	2019	2020	2021
Матеріалоемність	ряд. 230 Ф.2/ряд. 035 Ф.2	0,02	0,02	0,02
Матеріаловіддача	ряд. 035 Ф.2/ряд. 230 Ф.2	48,66	56,40	54,62
Оборотність матеріальних запасів (Ко)	ряд. 040 Ф.2/[(ряд. 100 Ф.1н+ряд. 100 Ф.1к)/2]	15,18	19,29	25,95
Тривалість одного обороту	365/Ко	24,04	18,92	14,07
Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат	(ряд. 035 Ф.2н/ряд. 035 Ф.2к)/(ряд. 230 Ф.2н/ряд. 230 Ф.2к)	-	1,16	0,97

Показник матеріаломісткості за досліджуваний період залишався незмінним на рівні 0,02 грн. матеріальних витрат на 1 грн. виробленої продукції, робіт, послуг. Матеріаловіддача в 2020 році мала тенденцію до зросту з 48,66 грн. виготовленої продукції, робіт, послуг в 2019 році до 56,40 грн. відповідно. В 2021 році її показник незначно знизився до 54,62 грн. Оборотноість матеріальних запасів стійко зростала з 15,18 в 2009 до 25,95 оборотів в 2021 році, що свідчить про ефективність використання матеріальних ресурсів суб'єктом господарювання. Відповідно зменшувалася тривалість

одного обороту в днях з 24 в 2019 до 14 в 2021 році. Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат свідчить, що в 2020 році обсяги продукції, робіт та послуг мали вищий приріст ніж використання матеріальних ресурсів в 1,16 разів, а в 2021 – навпаки. Співвідношення склало 0,97. Загалом, можна зробити висновок про ефективне використання матеріальних ресурсів на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за досліджуваний період.

Розрахуємо, для проведення аналізу, основні показники ефективності використання праці найманих працівників на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки за формулами (1.11), (1.12), (1.13), 1.14. Результати розрахунків зведемо в таблицю 2.7.

Таблиця 2.7 – Основні показники ефективності використання праці найманих працівників на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

назва	формула розрахунку	2019	2020	2021
Середньоспискова чисельність, чол. (СПЧ)	за даними річної звітності підприємства	5 657	5 644	5 902
Фонд оплати праці (ФОП)	за даними річної звітності підприємства	82 968	113 872	224 584
Продуктивність праці	ряд. 035 Ф.2 / СПЧ	610,58	768,17	855,63
Трудовіткість продукції	(ряд.240 Ф.2 + ряд.250 Ф.2)/ряд.035 Ф.2	0,07	0,06	0,06
Фондоозброєність	ряд.030 Ф.1 / СПЧ	128,87	129,08	117,26
Зарплатомісткість продукції	ФОП/ряд. 035 Ф.2	0,024	0,026	0,044

Дослідження ефективності використання праці найманих працівників на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показало, що продуктивність праці в розрахунку на середньоспискову чисельність неухильно зростала з 610,58 грн. в 2009 році до 855,63 грн. в 2021 році. Трудовіткість, практично, залишалася на одному рівні та складала від 0,06 до 0,07 грн. на 1 грн. продукції, робіт, послуг. Фондоозброєність праці знижувалася з 128,87 грн. на чол. В 2019 році до 117,26 грн. на чол. в 2021 році за рахунок зменшення залишкової

вартості основних засобів. Зарплатомісткість продукції зросла, але впливового значення не мала.

Вважаємо за доцільно в цьому блоці дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання дослідити структуру та динаміку операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки, які наведено, відповідно в таблиці 2.8 та 2.9.

Таблиця 2.9. – Структура операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Елементи операційних витрат	2019		2020		2021	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Матеріальні затрати	70978	16%	76866	15%	92452	11%
Витрати на оплату праці	168530	37%	184675	37%	227594	27%
Відрахування на соціальні заходи	61151	13%	67192	13%	82523	10%
Амортизація	63012	14%	79769	16%	77033	9%
Інші операційні витрати	90796	20%	96512	19%	377605	44%
Разом	454467	100%	505014	100%	857207	100%

Аналіз структури операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показав, що вона за 2019-2020 роки змінилася незначно – матеріальні витрати склали 15-16 %, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи зберігалися на рівні 50 %, амортизація – 14-16 %. Значну частину склали інші операційні витрати – 19-20 %, частка яких зросла до 44 % в 2021 році.

Дослідження динаміки постатейних змін операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показало, що за досліджуваний період значно зросли інші операційні витрати – майже в три рази за рахунок списання безнадійної заборгованості, спостерігався також значний зріст матеріальних витрат та витрат на оплату праці на 20 % та 23 % відповідно.

Таблиця 2.9 – Динаміка операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Елементи операційних витрат	2019	2020	2021	відхилення 2020 року до 2019 року		відхилення 2021 року до 2020 року	
				абс.	%	абс.	%
Матеріальні затрати	70978	76866	92452	5888	8%	15586	20%
Витрати на оплату праці	168530	184675	227594	16145	10%	42919	23%
Відрахування на соціальні заходи	61151	67192	82523	6041	10%	15331	23%
Амортизація	63012	79769	77033	16757	27%	-2736	-3%
Інші операційні витрати	90796	96512	377605	5716	6%	281093	291%
Разом	454467	505014	857207	50547	11%	352193	70%

Розрахуємо основні показники, які характеризують прибуток суб'єкту господарювання за формулами (1.15) та (1.16) в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Основні показники, які характеризують прибуток ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Показник	формула розрахунку	2019	2020	2021
Норма прибутковості	ряд. 170 Ф.2/[(ряд. 030 Ф.1н+ряд. 030 Ф.1к)/2+(ряд. 260 Ф.1 н+ряд. 260 Ф.1 к)/2]	-	0,015	0,009
Рентабельність продукції, робіт, послуг	ряд. 170 Ф.2/ряд. 280 Ф.2	0,046	0,026	0,037

Норма прибутковості протягом досліджуваного періоду знаходилася на низькому рівні, а в 2021 році знизилась ще більше до 0,9 % в порівнянні з 1,5 % в 2020 році. За 2019 рік норма прибутковості не розраховувалась, оскільки в розрахунку використовуються середні показники, а інформація на початок 2019 року відсутня.

Рентабельність продукції, робіт, послуг в 2019 році склала 4,6 %. В 2020 році мала місце тенденція до зниження показника до 2,6 %, в 2021 спостерігалось збільшення до 3,7 %, але рівня 2019 року досягнуто не було.

Основні показники рентабельності роботи суб'єкта господарювання проаналізуємо в рамках фінансового аналізу та показників ділової активності в наступному пункті для більш комплексного сприйняття інформації.

Проаналізуємо структуру фінансових результатів по відношенню до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, (товарів, робіт, послуг) ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки за даними фінансової звітності підприємства, а саме «Звіту про фінансові результати» в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Аналіз структури фінансових результатів ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

Стаття	2019		2020		2021	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, (товарів, робіт, послуг)	3454040	100%	4335563	100%	5049941	100%
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3361977	97,33%	4271398	98,52%	4985748	98,73%
Валовий прибуток	92063	2,67%	64165	1,48%	64193	1,27%
Інші операційні доходи	41755	1,21%	48571	1,12%	350850	6,95%
Адміністративні витрати	20643	0,60%	25678	0,59%	30397	0,60%
Інші операційні витрати	73321	2,12%	70435	1,62%	351658	6,96%
Фінансові результати від операційної діяльності	39854	1,15%	16623	0,38%	32988	0,65%
Інші доходи	2165	0,06%	4534	0,10%	2388	0,05%
Фінансові витрати	15298	0,44%	6191	0,14%	1279	0,03%
Втрати від участі в капіталі	19	0,00%	14	0,00%	0	0,00%
Інші витрати	5576	0,16%	1748	0,04%	2425	0,05%
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	21126	0,61%	13204	0,30%	31672	0,63%
Податок на прибуток	6751	0,20%	18342	0,42%	9076	0,18%
Чистий прибуток (збиток)	14375	0,42%	-5138	-0,12%	22596	0,45%

Таким чином, найбільш впливове значення на формування прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки мала собівартість товарів, робіт, послуг, яка складала відносно чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг від 97,33 % у 2019 році до 98,73 % у 2021 році. Це свідчить про необхідність зробити факторний аналіз формування валового прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго» для виявлення його залежності від різних складових собівартості товарів, робіт, послуг досліджуваного підприємства, оцінки їх впливу. Формула формування валового прибутку з урахуванням впливових факторів буде виглядати наступним чином (2.1):

$$\text{ВП} = \text{ДР} - \text{А} - \text{М} - \text{ВОП} - \text{ОР} - \text{З}, \quad (2.1)$$

де ВП – валовий прибуток;

ДР – чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;

А – амортизація основних засобів;

ВОП – витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи в реалізованій продукції, товарах, роботах, послугах;

ОР – інші операційні витрати;

З – витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній, тис. грн.

Факторний аналіз валового прибутку підприємства виконаємо за допомогою методу ланцюгових підстановок, характеристику якому надано в роботі Склярук І. [23; с. 69], а докладно розглянуто в роботі Савицької Г.В. [24]. Данні для факторного аналізу наведено в таблиці 2.12.

Протягом досліджуваного періоду найбільш впливовими факторами, які необхідно розглянути першочергово були: зміна обсягу реалізації продукції у фізичному обсязі, зміна цін та собівартість продукції. Вважаємо за доцільне розглянути вплив собівартості на формування валового прибутку по елементах, оскільки це дасть змогу визначити проблемні фактори, які впливають на основні показники роботи підприємства негативно, більш докладно.

Таблиця 2.12. – Данні для факторного аналізу формування валового прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго»

показник	од. виміру	2019	2020	2021	відхилення 2020 року до 2019 року	відхилення 2021 року до 2020 року
Доход від реалізації продукції в натуральному вимірі	тис. грн.	4 144 852	5 202 676	6 059 929	1 057 824	857 253
	фіз. од.	8 625 224	9 331 007	8 648 157	705 783	-682 850
	грн/фіз.од.	0,48	0,56	0,70	0,077	0,143
Собівартість реалізації продукції	тис. грн.	4 052 789	5 138 511	5 995 736	1 085 722	857 225
	грн/фіз.од.	0,47	0,55	0,69	0,081	0,143
Валовий прибуток	тис. грн.	92 063	64 165	64 193	-27 898	28
	грн/фіз.од.	0,011	0,007	0,007	-0,004	0,001
Елементи операційних витрат						
Витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи	тис. грн.	229 681	251 867	310 117	22 186	58 250
	грн/фіз.од.	0,027	0,027	0,036	0,0004	0,009
Матеріальні витрати	тис. грн.	70 978	76 866	92 452	5 888	15 586
	грн/фіз.од.	0,008	0,008	0,011	0,00001	0,002
Амортизація	тис. грн.	63 012	79 769	77 033	16 757	-2 736
	грн/фіз.од.	0,007	0,009	0,009	0,001	0,0004
Інші операційні витрати	тис. грн.	90 796	96 512	377 605	5 716	281 093
	грн/фіз.од.	0,0105	0,0103	0,0437	-0,0002	0,033
Витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній	тис. грн.	3 598 322	4 633 497	5 138 529	1 035 175	505 032
	грн/фіз.од.	0,42	0,50	0,59	0,08	0,10
Снаєд	Снаєд	0,47	0,55	0,69	0,081	0,143

Розрахунок впливу факторів на формування валового прибутку досліджуваного підприємства наведено в таблиці 2.13. Контрольні значення для перевірки правильності розрахунку підкреслено зеленим цвітом, що дає змогу стверджувати, що розрахунок зроблено вірно.

Таблиця 2.13 – Розрахунок впливу факторів на формування валового прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго»

2020									
показник	фактори							прибуток	вплив на валовий прибуток
	об'єм продажу	ціна	Витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи	Матеріальні витрати	Амортизація	Інші операційні витрати	Витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній		
ВП2009	8 625 224	0,481	0,0266	0,0082	0,007	0,0105	0,4172	92063	7533
ВПзм.об	9 331 007	0,481	0,0266	0,0082	0,007	0,0105	0,4172	99596	718660
ВПзм.цін	9 331 007	0,558	0,0266	0,0082	0,007	0,0105	0,4172	818256	-3392
ВПоп.пр.	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,007	0,0105	0,4172	814865	-80
ВПм	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,007	0,0105	0,4172	814785	-11601
ВП а	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,009	0,0105	0,4172	803184	1714
ВП оп	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,009	0,0103	0,4172	804897	-740732
ВП зак	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,009	0,0103	0,4966	64165	0
ВП2010	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,009	0,0103	0,4966	64165	-27898
2021									
показник	фактори							прибуток	вплив на валовий прибуток
	об'єм продажу	ціна	Витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи	Матеріальні витрати	Амортизація	Інші операційні витрати	Витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній		
ВП2009	9 331 007	0,558	0,0270	0,0082	0,0085	0,0103	0,4966	64165	-4696
ВПзм.об	8 648 157	0,558	0,0270	0,0082	0,0085	0,0103	0,4966	59469	1237989
ВПзм.цін	8 648 157	0,701	0,0270	0,0082	0,0085	0,0103	0,4966	1297458	-76608
ВПоп.пр.	8 648 157	0,701	0,0359	0,0082	0,0085	0,0103	0,4966	1220850	-21285
ВПм	8 648 157	0,701	0,0359	0,0107	0,0085	0,0103	0,4966	1199565	-3102
ВП а	8 648 157	0,701	0,0359	0,0107	0,0089	0,0103	0,4966	1196464	-288156
ВП оп	8 648 157	0,701	0,0359	0,0107	0,0089	0,0437	0,4966	908308	-844115
ВП зак	8 648 157	0,701	0,0359	0,0107	0,0089	0,0437	0,5942	64193	0
ВП2010	8 648 157	0,701	0,0359	0,0107	0,0089	0,0437	0,5942	64193	28

Аналіз результатів факторного аналізу формування прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020 рік показав наступне:

- за рахунок зросту обсягів продажу в фізичних одиницях прибуток зріс на 7 533 тис.грн.;
- за рахунок зросту цін прибуток підприємства збільшився на 718 660 тис грн.;
- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 754 051 тис. грн.;
- елементами витрат, які негативно вплинули на формування валового прибутку підприємства були витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній (збиток – 740 732 тис.грн.), амортизація (збиток – 11 601 тис. грн.) та витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи не дивлячись на скорочення персоналу (збиток – 3 392 тис.грн);
- позитивно на формування валового прибутку підприємства вплинуло зменшення інших операційних витрат (зріст на 1 714 тис.грн.).

В 2021 році вплив факторів на формування валового прибутку був дещо іншим, та:

- зменшення обсягів продажу в фізичних одиницях принесло підприємству збитки на 4 696 тис.грн.;
- зріст цін вплинув позитивно та призвів до підвищення валового прибутку підприємства на 1 237 989 тис.грн.;
- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 1 233 265 тис. грн.;
- вагомішим фактором виникнення збитків залишилися витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній, за якими збиток склав 844 115 тис.грн.);
- велике значення також мав зріст інших операційних витрат (збиток – 288 156 тис.грн.), витрати на оплату праці (збиток – 76 608 тис. грн.) та витрати на матеріали (збиток – 21 285 тис. грн.).

Таким чином, можна зробити висновок що зріст цін на продукцію підприємства має позитивний вплив на формування валового прибутку, але не вирішує існуючих проблем. Данні факторного аналізу підтверджують

неефективність управління ресурсами підприємства та говорять про необхідність оптимізації інших операційних розходів, витрат на оплату праці та матеріальних витрат.

2.3 Аналіз основних показників фінансового стану ПАТ «Запоріжобленерго»

Аналіз основних показників фінансового стану ПАТ «Запоріжобленерго» проведемо в такому порядку, який, на наш погляд, є найдоцільнішим:

- аналіз структури балансу підприємства;
- аналіз ліквідності балансу;
- розрахунок показників загальної, швидкої та абсолютної ліквідності для порівняння;
- аналіз фінансової незалежності підприємства та його ділової активності;
- аналіз імовірності банкрутства підприємства за п'яти факторною моделлю Альтмана для акціонерних товариств.

Такий підхід дозволить надати комплексну характеристику фінансовому стану досліджуваного суб'єкта господарювання.

Проаналізуємо горизонтальну та вертикальну структуру балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» для формування уявлення про активи підприємства та джерела їх формування таблицях 2.14 та 2.15 відповідно. Скоротимо кількість статей для компактного подання та зручності сприйняття інформації.

Горизонтальний аналіз статей балансу показав, що 2020 році:

- необоротні активи зменшилися на 6 584 тис. грн. або 1 % за рахунок незавершених капітальних інвестицій, інших необоротних активів при зрості показника нематеріальних активів в абсолютному та відносному значенні на 351 тис. грн. або 23 %, відповідно;

Таблиця 2.14 – Горизонтальний аналіз статей балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки, тис. грн.

Статті балансу	2019	2020	2021	відхилення 2020 року до 2019 року		відхилення 2021 року до 2020 року	
				абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Активи							
I.Необоротні активи:	777536	770952	804805	-6584	-1%	33853	4%
Нематеріальні активи	1544	1895	2599	351	23%	704	37%
Незавершені капітальні інвестиції	44819	39795	72426	-5024	-11%	32631	82%
Основні засоби							
- залишкова вартість	729045	728541	692040	-504	0%	-36501	-5%
- первісна вартість	2576897	2648409	2702862	71512	3%	54453	2%
- знос	1847852	1919868	2010822	72016	4%	90954	5%
Довгострокові фінансові інвестиції	401	399	410	-2	0%	11	3%
Відстрочені податкові активи	0	0	36966	0	0%	36966	100%
Інші необоротні активи	1727	322	364	-1405	-81%	42	13%
II.Оборотні активи:	532986	791543	667992	258557	49%	123551	-16%
Виробничі запаси	60375	50352	45719	-10023	-17%	-4633	-9%
Незавершене виробництво	74	403	452	329	445%	49	12%
Готова продукція	3174	3648	4820	474	15%	1172	32%
Товари	17	16	7	-1	-6%	-9	-56%
Дебіторська заборгованість	434445	709309	607821	274864	63%	101488	-14%
Грошові кошти та їх еквіваленти	1614	1535	3095	-79	-5%	1560	102%
Інші оборотні активи	33287	26280	6078	-7007	-21%	-20202	-77%
III.Витрати майбутніх періодів	1930	1885	329	-45	-2%	-1556	-83%
IV.Необоротні активи та групи вибуття	36	150	12839	114	317%	12689	8459%
Баланс	1312488	1564530	1485965	252042	19%	-78565	-5%
Пасиви							
I.Власний капітал:	91604	84930	185205	-6674	-7%	100275	118%
Статутний капітал	44840	44840	44840	0	0%	0	0%
Інший додатковий капітал	465727	477508	553408	11781	3%	75900	16%

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8
Резервний капітал	2285	3004	3004	719	31%	0	0%
Нерозподілений прибуток (збиток)	-421248	-440422	-416047	-19174	5%	24375	-6%
II.Забезпечення наступних виплат та платежів	806	1579	1982	773	96%	403	26%
III.Довгострокові зобов'язання	700463	1015565	705800	315102	45%	309765	-31%
IV.Поточні зобов'язання:	519615	462456	592978	-57159	-11%	130522	28%
Короткострокові кредити банків	39845	3000	0	-36845	-92%	-3000	-100%
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	183203	45668	39429	-	-75%	-6239	-14%
Кредиторська заборгованість	92283	211590	415291	119307	129%	203701	96%
Інші поточні зобов'язання	204284	202198	138258	-2086	-1%	-63940	-32%
V.Доходи майбутніх періодів	0	0	0				
Баланс	1312488	1564530	1485965	252042	19%	-78565	-5%

– оборотні активи зросли на 258 557 тис. грн. або 49 %, в першу чергу за рахунок зросту дебіторської заборгованості на 274 864 тис. грн. або 63 %, що при зменшенні грошових коштів та їх еквівалентів як в абсолютному, та і відносному значенні, є негативним фактором;

– оборотні активи також зросли за статтею незавершене виробництво на 329 тис. грн. або в 4,5 рази та готова продукція на 747 тис. грн. або 15 %, але вони не мали впливового значення на структуру балансу;

– власний капітал підприємства зменшився на 6 674 тис. грн. або 7 % за рахунок зросту непокритих збитків підприємства на 19 174 тис. грн. або 5 % при зрості іншого додаткового капіталу на 11 781 тис. грн. або 3 % та резервного капіталу на 719 тис. грн. або 31 % відносно 2019 року;

– зросли довгострокові зобов'язання підприємства на 315102 тис. грн. або на 45 % порівняно до 2019 року при зменшенні короткострокових кредитів банків на 57 159 тис. грн. або 11 % та поточної заборгованості за

довгостроковими зобов'язаннями на 137 535 тис. грн. або 75 %, що свідчить про проведену роботу над реструктуризацією боргових зобов'язань підприємства;

- одночасно кредиторська заборгованість за товарами, роботами та послугами зросла на 119 307 тис. грн. або 129 %, що можна вважати негативним чинником на фоні зросту дебіторської заборгованості та довгострокових зобов'язань;

- валюта балансу зросла на 252 042 тис. грн. або 19 %, що свідчить про розвиток підприємства, але за рахунок залучення кредитних коштів в обіговий капітал.

Горизонтальний аналіз статей балансу показав, що 2021 році:

- необоротні активи підприємства порівняно з 2020 роком зросли на 33 853 тис. грн. або 4 % за рахунок зросту незавершених капітальних інвестицій на 32 631 тис. грн. або 82 %, інших необоротних активів на 36 966 тис. грн. та нематеріальних активів на 704 тис. грн. або 37 % при одночасному зменшенні залишкової вартості основних засобів на 36 501 тис. грн. або 5 %.

- оборотні активи зменшились на 123 551 тис. грн. або 16 % за рахунок виробничих запасів на 4 633 тис. грн. або 9 %, дебіторської заборгованості на 101 488 тис. грн. або 14 %, інших оборотних активів на 20 202 тис. грн. або 77 %;

- власний капітал зріс на 100 275 тис. грн. або 118 % за рахунок іншого додатково капіталу на 75 900 тис. грн. або 16 % та зменшенні непокритого збитку на 24 375 тис. грн. або 6 %, що свідчить про деякі покращення в роботі підприємства;

- довгострокові зобов'язання зменшились на 309 765 тис. грн. або 31 %, короткострокові кредити банків було погашено повністю;

- поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями зменшилася на 137 535 тис. грн. або 75 % при зрості кредиторської заборгованості за товари роботи, послуги на 203 701 тис. грн. або

129 %, що свідчить про спробу підприємства вирішити свої проблемні питання щодо оборотного капіталу за рахунок товарного кредиту;

– інші поточні зобов'язання також мали тенденцію до зниження на 63940 тис. грн. або 32 %;

– валюта балансу знизилась на 78 565 або 5 %, що свідчить про спробу підприємства знизити свої боргові зобов'язання, які були взяті в 2020 році.

Вертикальний аналіз структури балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки проведемо в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 – Вертикальний аналіз статей балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2009-2011 роки

Статті балансу	2019		2020		2021	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7
Активи						
I.Необоротні активи:	777536	59%	770952	49%	804805	54%
Нематеріальні активи	1544	0%	1895	0%	2599	0%
Незавершені капітальні інвестиції	44819	3%	39795	3%	72426	5%
Основні засоби		0%		0%		0%
- залишкова вартість	729045	56%	728541	47%	692040	47%
- первісна вартість	2576897	196%	2648409	169%	2702862	182%
- знос	1847852	141%	1919868	123%	2010822	135%
Довгострокові фінансові інвестиції	401	0%	399	0%	410	0%
Відстрочені податкові активи	0	0%	0	0%	36966	2%
Інші необоротні активи	1727	0%	322	0%	364	0%
II.Оборотні активи:	532986	41%	791543	51%	667992	45%
Виробничі запаси	60375	5%	50352	3%	45719	3%
Незавершене виробництво	74	0%	403	0%	452	0%
Готова продукція	3174	0%	3648	0%	4820	0%
Товари	17	0%	16	0%	7	0%
Дебіторська заборгованість	434445	33%	709309	45%	607821	41%

Продовження таблиці 2.15

1	2	3	4	5	6	7
Грошові кошти та їх еквіваленти	1614	0%	1535	0%	3095	0%
Інші оборотні активи	33287	3%	26280	2%	6078	0%
III. Витрати майбутніх періодів	1930	0%	1885	0%	329	0%
IV. Необоротні активи та групи вибуття	36	0%	150	0%	12839	1%
Баланс	1312488	100%	1564530	100%	1485965	100%
Пасиви						
I. Власний капітал:	91604	7%	84930	5%	185205	12%
Статутний капітал	44840	3%	44840	3%	44840	3%
Інший додатковий капітал	465727	35%	477508	31%	553408	37%
Резервний капітал	2285	0%	3004	0%	3004	0%
Нерозподілений прибуток (збиток)	-421248	-32%	-440422	-28%	-416047	-28%
II. Забезпечення наступних виплат та платежів	806	0%	1579	0%	1982	0%
III. Довгострокові зобов'язання	700463	53%	1015565	65%	705800	47%
IV. Поточні зобов'язання:	519615	40%	462456	30%	592978	40%
Короткострокові кредити банків	39845	3%	3000	0%	0	0%
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	183203	14%	45668	3%	39429	3%
Кредиторська заборгованість	92283	7%	211590	14%	415291	28%
Інші поточні зобов'язання	204284	16%	202198	13%	138258	9%
V. Доходи майбутніх періодів	0	0%	0	0%	0	0%
Баланс	1312488	100%	1564530	100%	1485965	100%

Аналіз вертикальної структури балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» показав:

– співвідношення необоротних та оборотних активів протягом досліджуваного періоду змінювалося з 59 % необоротних активів та 41 %

оборотних активів в 2019 році до 49 % та 51 %, відповідно, в 2020 році, і 54 % та 45 % у 2021 році, що свідчить про нестабільність структури активів;

- в необоротних активах найбільша частка належала основним засобам 56 %, 47 % та 47 %, відповідно, у 2019-2021 роках;

- в оборотних активах велику роль відігравала дебіторська заборгованість, яка протягом досліджуваного періоду збільшувалась з 33 % в 2019 році до 45 % в 2020 році, а у 2021 році незначно зменшилася до 41 %;

- власний капітал складав від 7 % в 2019 році до 12 % в 2021 році від всіх пасивів підприємства;

- найзначніша частка у власному капіталі належала іншому додатковому капіталу від 35 % у 2019 році до 37 % у 2021 році, частка непокритого збитку, відповідно, мала від’ємне значення та складала від 32 % у 2019 році до 28 % у 2020-2021 роках;

- довгострокові зобов’язання в структурі пасивів в 2020 році збільшили свій вплив до 65 % порівняно до 53 % у 2019 році, але в 2021 році їх частка зменшилася до 47 %;

- поточні зобов’язання за рахунок впливу кредиторської заборгованості та інших поточних зобов’язань, а також на фоні тенденцій щодо зросту довгострокових зобов’язань, в 2020 році знизились до 30 % в структурі пасивів в порівнянні з 40 % у 2019 році, а у 2021 році повернулись на втрачені позиції.

У таблиці 2.16 проаналізуємо ліквідність балансу підприємства за таким принципом: згрупуємо залежно від ступеня ліквідності, тобто швидкості їх перетворення на грошові кошти, активи підприємства в такі групи: А1- найліквідніші активи (код рядка в балансі 150, 220, 230, 240); А2 – активи, що легко реалізуються (код рядка в балансі 160-220); А3 – активи, що активно реалізуються та входять до II розділу балансу (код рядка в балансі 100-140, 250, 270); А4 – активи, що важко реалізуються (всі статті першого розділу активу балансу). Пасиви балансу згрупуємо в порядку настання терміну оплати в такі групи: П1 – найтерміновіші пасиви (код рядка в балансі 530-610); П2 –

короткострокові пасиви (код рядка в балансі 500, 510, 520); ПЗ – довгострокові пасиви (третій розділ пасиву балансу); П4 – постійні пасиви (код рядка в балансі 380, 430, 630).

Для визначення ліквідності балансу слід порівняти підсумки згрупованих активів та пасивів. Баланс вважається ліквідним якщо: $A1 \geq P1$; $A2 \geq P2$; $A3 \geq P3$; $A4 \leq P4$.

Для комплексної оцінки ліквідності балансу в цілому визначимо також загальний показник ліквідності за формулою (2.2):

$$(A1 \times BA1 + A2 \times BA2 + A3 \times BA3) / (P1 \times BP1 + P2 \times BP2 + P3 \times BP3), \quad (2.1)$$

де BA та BP – питома вага відповідних груп активів та пасивів в їх загальному підсумку.

Таблиця 2.16 – Оцінка ліквідності балансу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2020 роки

Показники	2019	2020	2021	Відхилення 2020 року від 2019		Відхилення 2021 року від 2020	
				абс.	(%)	абс.	(%)
Групування активів балансу							
A1	2 614	1 535	3 095	-1079	-41%	1 560	102%
A2	464 445	709 309	607 821	244 864	53%	-101 488	-14%
A3	97 857	82 525	57 405	-15332	-16%	-25 120	-30%
A4	777 536	770 952	804 805	-6584	-1%	33 853	4%
Групування пасивів балансу							
П1	296 567	410 755	553 549	114 188	39%	142 794	35%
П2	223 048	48 668	39 429	-174 380	-78%	-9 239	-19%
П3	700 463	1 015 565	705 800	315 102	45%	-309 765	-31%
П4	92 410	86 509	187 187	-5901	-6%	100 678	116%
загальний показник ліквідності	0,35	0,42	0,47	0,072	21%	0,043	10%

Таким чином структура балансу за досліджуваний період мала такий вигляд:

– за 2009 рік $A1 < 1$, $A2 > 2$, $A3 < 3$, $A4 > 4$ – баланс неліквідний за рахунок відсутності достатньої кількості високоліквідних активів порівняно з наявністю значних найтерміновіших пасивів, активи групи $A3$ були меншими ніж довгострокові пасиви, а необоротні активи групи $A4$ сформовані в значний частині не за рахунок власного капіталу, а позикових коштів;

– за 2020 рік $A1 < 1$, $A2 > 2$, $A3 < 3$, $A4 > 4$ – баланс неліквідний, чинники збереглись ті самі, що і в 2019 році;

– за 2021 рік $A1 < 1$, $A2 > 2$, $A3 < 3$, $A4 > 4$ – баланс неліквідний, чинники збереглись ті самі, що і в 2019 та 2020 році.

– Загальний показник ліквідності балансу, розрахований за формулою 2.2 показав тенденцію до зросту, що свідчить про поступове покращення ліквідності балансу суб'єкта господарювання.

Проаналізуємо ліквідність підприємства за допомогою розрахунку коефіцієнтів ліквідності в таблиці 2.17. та порівняємо їх значення з попередніми результатами.

Таблиця 2.17 – Коефіцієнти ліквідності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

№ п/п	Показник	Формула розрахунку	Оптимальне значення	2019	2020	2021
1.	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	Оборотні активи (ряд. 260)	> 1,0	1,03	1,71	1,13
		Поточні зобов'язання (ряд. 620)				
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Оборотні активи - запаси [(ряд. 260 - (ряд. 100+ ряд. 140))]	0,6 -0,8	0,91	1,60	1,05
		Поточні зобов'язання (ряд. 620)				
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти та їх еквіваленти (ряд. 220+ряд. 230 +ряд. 240)	0,2 -0,35	0,003	0,003	0,005
		Поточні зобов'язання (ряд. 620)				

Динаміка коефіцієнту покриття ПАТ «Запоріжжяобленерго» за досліджуваний період показує, що підприємство було спроможне погасити свої

поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. Він був незначно вище за оптимальне значення. В 2020 році спостерігався його зріст з 1,03 в 2019 році до 1,71, а в 2021 році коефіцієнт покриття знизився до 1,13.

Коефіцієнт швидкої ліквідності був близько до оптимального значення в 2019 році, в 2020 спостерігався його зріст та понаднормове значення 1,6, що свідчить, з одного боку про спроможність підприємства погасити свої поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів без реалізації матеріально-товарних запасів, а, з іншого, про не ефективне управління структурою оборотних коштів – дуже значна сума дебіторської заборгованості. Саме цей факт, на нашу думку, мав значний вплив на дуже низьке (значно нижче норми 0,2-0,35) значення показника абсолютної ліквідності за досліджуваний період.

Проаналізуємо основні фінансові показники, що характеризують фінансову незалежність підприємства в таблиці 2.18.

Таблиця 2.18 – Аналіз показників фінансової незалежності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

№ п/п	Показник	Формула розрахунку	Оптимальне значення	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7
1.	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	Власний капітал і забезпечення (ряд. 380 + ряд. 430)	> 0,5	0,07	0,06	0,13
		Підсумок балансу (ряд. 640)				
2.	Коефіцієнт фінансової стабільності	Власний капітал і забезпечення (ряд. 380 + ряд. 430)	> 1,0	0,08	0,06	0,14
		Загальна сума зобов'язань (ряд. 480 + ряд. 620)				
3.	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	Власні оборотні кошти (ряд. 260 - ряд. 620)	> 0,1	0,22	6,53	1,64
		Матеріальні оборотні активи (ряд. 100+ряд. 140)				

Продовження таблиці 2.18

1	2	3	4	5	6	7
		Довгострокові та поточні зобов'язання (ф. N 1 (ряд. 480 + ряд. 620))				
5.	Коефіцієнт співвідношення необоротних і оборотних активів	Необоротні активи (ряд. 080)		1,46	0,97	1,20
		Оборотні активи (ряд. 260)				

Аналіз таблиці 2.18 показав, що ПАТ «Запоріжжяобленерго» за досліджуваній період було фінансово залежним, фінансова стабільність, забезпеченість власними коштами нижче норми. Коефіцієнт Бівера свідчить про те, що прибутки підприємства та амортизація не покривають його довгострокові та поточні зобов'язання навіть на 20 % - в кращому випадку в 2021 році покриття склало 8 %. Структура оборотних та необоротних коштів свідчить про нестачу обігових коштів.

Проаналізуємо показники ділової активності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020-2021 роки в таблиці 2.19. Розрахунок зроблено за останні два роки, оскільки використовуються середні показники на початок і кінець періоду.

Таким чином, на основі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

- діяльність ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020 рік була практично за всіма показниками нерентабельною;
- в 2021 році спостерігалось деяке покращення – з'явилась рентабельність власного капіталу до 16,73 %, зросла рентабельність оборотних активів з 2,51 % в 2020 році до 4,52 % в 2021, оборотність активів склала 3,31 порівняно з 3,01 в попередньому періоді, однак рентабельність витрат основної діяльності знизилась;
- спостерігалось покращення показників управління активами в 2021 році порівняно з 2020 практично за всіма показниками.

Все це свідчить про незначне підвищення ділової активності досліджуваного підприємства в 2021 році порівняно з 2020.

Таблиця 2.19 – Розрахунок та динаміка основних показників ділової активності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020-2021 роки

N п/п	Показник	Формула розрахунку	Одиниця виміру	2020	2021
1	2	3	4	5	6
Необхідні дані для розрахунків					
1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. N 2, ряд. 035	Тис. грн.	4335563	5049941
2.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. N 2, ряд. 040	Тис. грн.	4271398	4985748
3.	Середня сума дебіторської заборгованості	Ф. N 1, ряд. 160 (н + к)	Тис.грн	571877	658565
		2			
4.	Середня вартість запасів	Ф. N 1, ряд. (100+ 140) (н + к)	Тис.грн	55380	48047
		2			
5.	Середня величина кредиторської заборгованості (постачальників)	Ф. N 1, ряд. 530 (н + к)	Тис.грн	151936,5	313440,5
		2			
6.	Сума закупівлі у постачальників для забезпечення операційної діяльності за період	[Ф. N 2, ряд. (035 - 100 - 240 - 250 - 260 - 270)] + [ф. N 1, ряд. (100 + 140)к] - [ф. N 1, ряд. (100 + 140) н]	Тис. грн.	3 880 768	4 247 556
7.	Середня вартість усього майна	Ф. N 1, ряд. 280 (н + к)	Тис. грн.	1438509	1525247,5
		2			

Продовження таблиці 2.19

1	2	3	4	5	6
8.	Середня величина власного капіталу	Ф. N 1, ряд. 380 (н + к)	Тис. грн.		
		2		88267	135067,5
9.	Середня величина оборотних активів	Ф. N 1, ряд. 260 (н + к)	Тис. грн.		
		2		662264,5	729767,5
Показники рентабельності					
10.	Рентабельність продажів	Ф. N 2, ряд. 100 x 100 %	%		
		п. 1		0,38%	0,65%
11.	Рентабельність затрат основної діяльності	Ф. N 2, ряд. 050 x 100 % п. 2	%	1,50%	1,29%
12.	Рентабельність активів (віддача загальних вкладень у підприємство)	Ф. N 2, ряд. 220 x 100 % п. 7	%	-0,36%	1,48%
13.	Рентабельність власного капіталу	Ф. N 2, ряд. 220 x 100 % 8 п.	%	-5,82%	16,73%
14.	Рентабельність оборотних активів	Ф. N 2, ряд. 100 x 100 % п. 9	%	2,51%	4,52%
15.	Оборотність активів	Ф. N 2, ряд. 035 п. 7	Оборот	3,01	3,31
16.	Оборотність власного капіталу	Ф. N 2, ряд. 035 / п. 8	Оборот	49,12	37,39
Показники управління активами					
	Коефіцієнт оборотності запасів	п. 2	Оборот	77,13	103,77
17.	Період обороту запасів	п. 4 365 днів	Дні	4,73	3,52
18.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	п. 17 п. 1	Оборот	7,58	7,67

Продовження таблиці 2.19

1	2	3	4	5	6
19.	Термін кредиту покупцям (час затримки платежів)	п. 3	Дні	48,14	47,60
		<u>365 днів</u>			
20.	Тривалість операційного циклу	п. 19	Дні	52,88	51,12
		П. 18 + п. 20			
21.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	<u>п. 6</u>	Оборот	25,54	13,55
22.	Період обороту кредиторської заборгованості	п. 5	Дні	14,29	26,93
		<u>365 днів</u>			
23.		п. 22			

Розглянемо за допомогою розрахунку за моделлю Альтмана чи існує для досліджуваного підприємства загроза банкрутства. Для акціонерних товариств, чії акції котируються на ринку, найпопулярніша п'яти факторна модель. Формула розрахунку п'яти факторної моделі Альтмана має вигляд [25]:

$$Z = 1,2 * X1 + 1,4 * X2 + 3,3 * X3 + 0,6 * X4 + X5 \quad (2.3)$$

де $X1$ = оборотний капітал до суми активів підприємства. Показник оцінює суму чистих ліквідних активів компанії стосовно до сукупних активів.

$X2$ = не розподілений прибуток до суми активів підприємства, відображає рівень фінансового важеля компанії.

$X3$ = прибуток до оподаткування до загальної вартості активів. Показник відображає ефективність операційної діяльності компанії.

$X4$ = ринкова вартість власного капіталу / бухгалтерська (балансова) вартість всіх зобов'язань.

X_5 = обсяг продажів до загальної величини активів підприємства характеризує рентабельність активів підприємства [25].

В результаті підрахунку Z - показника для конкретного підприємства робиться висновок:

- Якщо $Z < 1,81$ - імовірність банкрутства становить від 80 до 100%;
- Якщо $2,77 \leq Z < 1,81$ - середня імовірність краху компанії від 35 до 50%;
- Якщо $2,99 < Z < 2,77$ - імовірність банкрутства не велика від 15 до 20%;
- Якщо $Z \leq 2,99$ - ситуація на підприємстві стабільна, ризик неплатоспроможності протягом найближчих двох років вкрай малий.

Точність прогнозу в цій моделі на горизонті одного року становить 95%, на два роки - 83%, що є її гідністю.

Розрахуємо показник Z п'яти факторної моделі Альтмана за 2019-2021 роки в таблиці 2.20.

Таблиця 2.20 – Розрахунок показника Z п'яти факторної моделі Альтмана ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки

показник	формула розрахунку	2019	2020	2021
X1	оборотний капітал до суми активів підприємства (ряд. 260 Ф.1/ ряд. 280 Ф.1)	0,406	0,506	0,450
X2	нерозподілений прибуток до суми активів підприємства (ряд.350 Ф.1/ряд. 280 Ф.1)	-0,321	-0,282	-0,280
X3	прибуток до оподаткування до загальної вартості активів підприємства (ряд. 170 Ф. 2/ряд. 280 Ф.1)	0,016	0,008	0,021
X4	ринкова вартість власного капіталу до бухгалтерської вартості всіх зобов'язань (ряд.380 Ф.1/(ряд. 480 Ф.1+ряд. 620 Ф.1))	0,075	0,057	0,143
X5	обсяг продажів до загальної величини активів підприємства (ряд.035 Ф.2/ ряд 280 Ф.1)	2,63	2,77	3,40
Значення Z		2,768	3,046	3,702

Таким чином, в 2019 році імовірність банкрутства для ПАТ «Запоріжжяобленерго» була не велика від 15 до 20%. В 2020-2021 роках ситуація покращилась – значення Z було вище за 2,99, що свідчить про

стабільну ситуацію на підприємстві, а ризик неплатоспроможності протягом найближчих двох років вкрай малий.

Висновки до 2 розділу

На сьогодні ПАТ «Запоріжжяобленерго» входить до четвірки найбільших енергопостачальних компаній України. Предметом діяльності ПАТ є виробництво, транспортування, передача, розподіл та постачання електричної і теплової енергії на основі відповідних ліцензій та на умовах укладених договорів, виконання, пов'язаних з цим робіт та надання послуг.

Аналіз показників ефективності використання основних засобів за 2019-2021 роки показав, що фондвіддача стійко зростала з 4,74 грн. виробленої продукції, робіт, послуг на 1 грн. основних засобів у 2019 році до 7,30 грн. у 2021 році. Фондомісткість, відповідно, знижувалася з 0,21 грн. до 0,14 грн. Це було пов'язано як з поступовим зменшенням залишкової вартості основних засобів підприємства, так і з підвищенням тарифів за спожиту електроенергію. Рентабельність основних засобів у зв'язку з низькими прибутками в 2019 та 2021 році була нижче 1 %, а в 2020 році у зв'язку зі збитками підприємства була відсутня. Коефіцієнт зносу мав стійку тенденцію до зросту з 72 % у 2019 до 4 % в 2021 році. Результати аналізу свідчать про критичну ситуацію щодо стану основних засобів суб'єкта господарювання, що може вплинути в подальшому на всі інші показники його роботи негативно.

Аналіз інвестиційної політики ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показав, що щорічно плануються капіталовкладення на суму, яка складає не менше 4 % від первісної вартості наявних основних засобів до 15 % до залишкової вартості. Інвестиційна програма в повному обсязі за досліджуваний період виконана не була: на 51 % від запланованого обсягу в 2019 році, на 65 % та 58 %, відповідно, у 2020 та 2021 роках. Недофінансування та невиконання інвестиційної програми відбувалося за різними причинами. Головні з них: зміни дозвільної процедури початку будівництва та вводу об'єктів в

експлуатацію, дефіцит обігових коштів. Це свідчить про неефективність роботи суб'єкта господарювання в напрямку оновлення основних виробничих фондів.

Показник матеріаломісткості за досліджуваний період залишався незмінним на рівні 0,02 грн. матеріальних витрат на 1 грн. виробленої продукції, робіт, послуг. Матеріаловіддіча в 2020 році мала тенденцію до зросту з 48,66 грн. виготовленої продукції, робіт, послуг в 2019 році до 56,40 грн. відповідно. В 2021 році її показник незначно знизився до 54,62 грн. Оборотноість матеріальних запасів стійко зростала з 15,18 в 2019 до 25,95 оборотів в 2021 році, що свідчить про ефективність використання матеріальних ресурсів суб'єктом господарювання. Відповідно зменшувалася тривалість одного обороту в днях з 24 в 2019 до 14 в 2021 році. Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат свідчить, що в 2020 році обсяги продукції, робіт та послуг мали вищий приріст ніж використання матеріальних ресурсів в 1,16 разів, а в 2021 – навпаки. Співвідношення склало 0,97.

Дослідження ефективності використання праці найманих працівників на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показало, що продуктивність праці в грошовому вимірі в розрахунку на середньоспискову чисельність неухильно зростала з 610,58 грн. в 2019 році до 855,63 грн. в 2021 році. Трудомісткість, практично, залишалася на одному рівні та складала від 0,06 до 0,07 грн. на 1 грн. продукції, робіт, послуг. Фондоозброєність праці знижувалася з 128,87 грн. на чол. в 2019 році до 117,26 грн. на чол. в 2021 році за рахунок зменшення залишкової вартості основних засобів. Зарплатомісткість продукції зросла, але впливового значення не мала.

Однак результати факторного аналізу формування валового прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго» показали дещо іншу картину, оскільки в них враховано ціновий фактор та об'єм виробництва продукції у фізичних одиницях. Так за 2020 рік:

- за рахунок зросту обсягів продажу в фізичних одиницях валовий прибуток зріс на 7 533 тис. грн.;

- за рахунок зросту цін прибуток підприємства збільшився на 718 660 тис грн.;

- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 754 051 тис. грн.

В 2021 році вплив факторів на формування валового прибутку був дещо іншим, але загальні тенденції щодо впливу на його формування собівартості в цілому та її окремих елементів залишились. Так:

- зменшення обсягів продажу в фізичних одиницях принесло підприємству збитки на 4 696 тис. грн.;

- зріст цін вплинув позитивно та призвів до підвищення валового прибутку підприємства на 1 237 989 тис. грн.;

- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 1 233 265 тис. грн.;

- вагомим фактором виникнення збитків залишилися витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній, за якими збиток склав 844 115 тис. грн.);

- велике значення також мав зріст інших операційних витрат (збиток – 288 156 тис. грн.), витрати на оплату праці (збиток – 76 608 тис. грн.) та витрати на матеріали (збиток – 21 285 тис. грн.).

Таким чином, зріст цін на продукцію підприємства має позитивний вплив на формування валового прибутку, але не вирішує існуючих проблем. Данні факторного аналізу підтверджують неефективність управління ресурсами підприємства та говорять про необхідність оптимізації інших операційних розходів, витрат на оплату праці та матеріальних витрат.

Було проведено горизонтальний і вертикальний аналіз структури балансу, який показав недостатність власних обігових коштів у суб'єкта господарювання, наявність значної суми непокритих збитків минулих періодів. При цьому дослідження динаміки загального показника ліквідності балансу, показав тенденцію до зросту, що свідчить про поступове покращення ліквідності балансу суб'єкта господарювання.

Аналіз коефіцієнтів фінансової залежності показав, що ПАТ «Запоріжжяобленерго» за досліджуваний період було фінансово

залежним, забезпеченість власними коштами нижче норми. Коефіцієнт Бівера свідчить про те, що прибутки підприємства та амортизація не покривають його довгострокові та поточні зобов'язання навіть на 20 % - в кращому випадку в 2021 році покриття склало 8 %.

Аналіз показників ділової активності підприємства показав, що діяльність ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020 рік була практично за всіма показниками нерентабельною. В 2021 році спостерігалось деяке покращення – з'явилась рентабельність власного капіталу до 16,73 %, зросла рентабельність оборотних активів з 2,51 % в 2020 році до 4,52 % в 2021, оборотність активів склала 3,31 порівняно з 3,01 в попередньому періоді, однак рентабельність витрат основної діяльності знизилась. Крім того, спостерігалось покращення показників управління активами в 2021 році порівняно з 2020 практично за всіма показниками.

Розрахунок показник Z п'яти факторної моделі Альтмана за 2009-2011 роки показав, що в 2009 році імовірність банкрутства для ПАТ «Запоріжжяобленерго» була не велика від 15 до 20%. В 2020-2021 роках ситуація покращилась – значення Z було вище за 2,99, що свідчить про поступову стабілізацію ситуації на підприємстві, а ризик неплатоспроможності протягом найближчих двох років вкрай малий.

Таким чином, результати дослідження основних показників роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» свідчать про наявність проблем у підприємства щодо фінансування оновлення застарілих основних засобів та вказують неефективне управління наявними ресурсами, необхідність комплексного підходу щодо оптимізації витрат.

3 РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1 Використання механізму державно-приватного партнерства з метою підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго»

Дійовим засобом підвищення ефективного функціонування підприємств, які знаходяться в державній власності, є розвиток партнерських відносин держави та бізнесу. Він дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові ресурси, насамперед інвестиції. У такій системі відносин відбувається об'єднання ресурсів і потенціалів держави і бізнесу, що сприяє підвищенню ефективності використання наявних ресурсів, розподілу ризиків між державним і приватним сектором та їх мінімізації.

Особливо це актуально для таких підприємств, як ПАТ «Запоріжжяобленерго». Оскільки, як показав попередній аналіз, управління ресурсами підприємства неефективне, інвестиції в оновлення основних засобів необхідні значні, а власних коштів підприємству не вистачає. Підвищення тарифів, на яких наголошує сам суб'єкт господарювання, за даними факторного аналізу не є ефективним інструментом та не вирішує проблем підприємства. Саме тому для оздоровлення та залучення інвестицій на ПАТ «Запоріжжяобленерго», яке на 60,25 % належить державі в особі Національної акціонерної компанії «Енергетична компанія України» та є стратегічно важливим об'єктом, найбільш ефективним інструментом ніж приватизація буде використання по відношенню до нього механізму державно – приватного партнерства. Головною перевагою державно-приватного партнерства перед приватизацією щодо стратегічно важливих об'єктів є те, що право власності на підприємство не передається приватному партнерові. Об'єкт державно приватного партнерства надається в управління або оренду (концесію) на договірних умовах.

В Україні розвиток партнерських відносин держави і бізнесу знаходиться на початковій стадії - 31 жовтня 2020 р. Верховною Радою України прийнято

Закон України «Про державно-приватне партнерство». Це зумовлює необхідність дослідження сутності державно-приватного партнерства як форми інституціональної взаємодії державної влади з бізнесом, його ролі в розвитку суспільства, закріплених законодавчо форм і способів реалізації державно-приватного партнерства, зарубіжного досвіду в цій сфері. Серед вітчизняних вчених, які приділяють багато уваги теоретичним та практичним аспектам впровадження інституту державно-приватного партнерства в Україні, слід назвати О. Амошу, В. Дементьєва, А. Гриценка, В. Сікору, А. Чухна та ін.

Інститут державно-приватного партнерства в Україні, який було закріплено законодавчо рік назад, ще не має практики реалізації. Це обумовлено тим, що на різних рівнях виконавчої влади не до кінця зрозуміли переваги та можливості цього інструменту підвищення ефективного функціонування підприємств, які знаходяться в державній власності. Це обумовлює необхідність докладного розгляду сутності державно-приватного партнерства, його ролі та можливостей у розвитку економіки та соціальної сфери, основних форм реалізації та механізму законодавчого регулювання, існуючих проблем впровадження цього інструменту в Україні.

У деяких дослідженнях термін «державно-приватне партнерство» розглядається як у вузькому, так і в широкому смислі. Державно-приватне партнерство у вузькому смислі описує довгострокове, що регулюється договором, співробітництво між державою і приватним сектором з метою виконання суспільних завдань, яке охоплює весь життєвий цикл відповідного проекту: від планування до їх експлуатації, включаючи технічне обслуговування.

У широкому смислі термін «державно-приватне партнерство» включає в себе всі форми кооперації між державою і приватним сектором, які знаходяться в полі між вирішенням завдань, що традиційно відносяться до компетенції держави, самою державою, з одного боку, приватизацією, з іншого.

Таким чином, державно-приватне партнерство є ефективним та перспективним інструментом економічного і соціального розвитку на

регіональному та місцевому рівні, засобом залучення коштів у проекти, де державні та місцеві органи влади намагаються зберегти контроль та налагодити співпрацю з інвесторами.

Інвестиційне партнерство держави та бізнесу є багатоаспектним складним процесом, який складається з багатьох стадій і передбачає системне визначення необхідних напрямів партнерства, вимог до його якості та обсягів, платіжного механізму, процедур виявлення й оцінювання ризиків, їх розподілу між державою та приватним партнером, нагляд та контроль з боку держави за використанням приватним інвестором державного та комунального майна, яке передано в строкове користування.

Державно приватне партнерство – це форма юридичного контракту між державним сектором і приватним сектором, який передбачає нові інвестиції приватного підрядника (гроші, технологія, досвід/час, репутація, і т.п.) і який переводить ключові ризики в приватний сектор (проект, будівництво, експлуатація, і т.п.), при якому платежі здійснюються в обмін на виконану роботу, з метою надання послуги, яка традиційно забезпечується державним сектором.

Механізм здійснення державно-приватного партнерства в Україні законодавчо було закріплено Верховною Радою України прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство», який встановлює низку важливих принципів у залученні приватних інвесторів, які є спільними для Європейського Союзу, а саме:

- рівність перед законом державних та приватних партнерів;
- заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів;
- узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди;
- незмінність протягом усього строку дії договору;
- визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору;

- справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків;
- визначення приватного партнера на конкурсних засадах.

Сфери, в яких може бути застосовано державно-приватне партнерство в Україні це:

- виробництво, транспортування і постачання тепла, розподіл і постачання природного газу, електроенергії;
- будівництво доріг(будь-який транспорт) і їх інфраструктури;
- машинобудування;
- оброблення відходів;
- управління нерухомістю;
- туризм, відпочинок, рекреація і спорт;
- збір, очищення і розподіл води;
- охорона здоров'я;

Державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям. Державно-приватне партнерство застосовується з урахуванням особливостей правового режиму щодо окремих об'єктів та окремих видів діяльності, встановлених законом.

Державні закупівлі в рамках державно-приватного партнерства здійснюються відповідно до законодавства про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Іноземні суб'єкти господарської діяльності та суб'єкти господарювання України користуються рівними правами щодо участі у державних закупівлях.

У разі якщо для здійснення державно-приватного партнерства є необхідним користування земельною ділянкою приватним партнером, державний партнер забезпечує приватному партнеру можливість використання такої ділянки на строк, встановлений договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства та до оголошення конкурсу з

визначення приватного партнера має забезпечити розроблення (виготовлення) проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, іншої документації із землеустрою, яка відповідно до законодавства вимагається для надання земельної ділянки в користування, та погодження такої документації з уповноваженими органами, а у випадках, передбачених законом, - отримання позитивного висновку державної землевпорядної експертизи у визначеному законодавством порядку.

Порядок та умови отримання приватним партнером прав користування земельними ділянками зазначаються в умовах конкурсу з визначення приватного партнера для укладання договору в рамках державно-приватного партнерства.

Після припинення дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, приватний партнер втрачає право на користування земельною ділянкою.

Юридично в рамках здійснення державно-приватного партнерства можуть укладатися договори про концесію, спільну діяльність, розподіл продукції та інші. Істотні умови договорів мають відповідати вимогам, встановленим законами України. Вид договору визначається органом, який приймає рішення про здійснення державно-приватного партнерства. Договори про державно-приватне партнерство регулюються законодавством з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про державно-приватне партнерство».

Закон України «Про державно-приватне партнерство» є рамковим законом, який встановлює правові засади здійснення державно-приватного партнерства, визначає сфери його застосування (від пошуку та розробки родовищ корисних копалин до управління нерухомістю) та можливі форми його здійснення в Україні (концесії, угоди про розподіл продукції, договір спільної діяльності та інші форми).

На виконання Закону України «Про державно-приватне партнерство» Міністерством розроблено та схвалено Урядом:

1) постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» якою затверджені Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства та Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності;

2) постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики виявлення видів ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ризиками» (від 16 лютого 2011 № 232);

3) постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства» (від 17 березня 2011 р. № 279);

4) постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання приватним партнером інформації державному партнеру про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства» (від 9 лютого 2011 р. № 81).

Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантування прав концесіонерів» (від 23 грудня 2010 року № 2880-VI), яким внесено зміни до Земельного кодексу України та до Закону України «Про концесії» з метою посилення державних гарантій прав концесіонерів, що повинно створити сприятливі умови для об'єднання інтересів держави та бізнесу при укладанні та виконанні договорів концесії.

Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності» (від 21 жовтня 2010 року № 2624-VI), яким передбачено спрощений порядок передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, які перебувають у комунальній власності,

встановлення умов захисту капіталовкладень приватного інвестора, які сприятимуть залученню приватних інвестицій та вирішенню завдань технічного переоснащення житлово-комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури.

Сьогодні спеціалісти відокремлюють ряд проблемних питань в законодавчій базі щодо реалізації державно-приватного партнерства, які потребують вирішення. По-перше, не врегульовано питання в області захисту прав інтелектуальної власності і трансферту технологій у рамках державно-приватного партнерства. По –друге, для ефективності державно–приватного партнерства потрібна політична стабільність не тільки закріплена законодавчо, а і практично реалізована. По –третє, не створено юридичного механізму використання корпоративних інструментів залучення фінансування, для цього потрібна розробка системи взаємодії партнерів у вигляді акціонерних товариств.

В європейській практиці існує безліч прикладів ефективної взаємодії державного і приватного секторів у процесі реалізації соціально-економічних завдань. В більшості випадків, механізм державно-приватного партнерства використовувався для створення інфраструктурних об'єктів. Наприклад в Фінляндії, таким чином були побудовані центральні автошляхи, в Португалії – реконструйовані аеропорти та регіональні шляхи, у Франції – оновлено мережі водопостачання та побудовані швидкісні автомагістралі.

Механізм державно-приватного партнерства використовується не тільки країнами Європи, сьогодні воно поширене в 120 країнах світу. Основна юридична форма здійснення - концесія. Серед найбільш яскравих прикладів реалізації проектів державно-приватного партнерства в різних галузях господарства можна навести такі:

- Центральний парк, Нью-Йорк - міститься у рамках проекту ДПП Central Park Conservancy і Муніципальним управлінням парків і зон відпочинку Нью-Йорка.

- Національний морський коледж Ірландії - один з найсучасніших вищих навчальних закладів світу в області морських технологій.

- TerraSAR - X - це німецький супутник з синтетичним радарним устаткуванням для дослідження земної поверхні з метою використання як в комерційних, так і наукових сферах.

Із застосуванням механізму державно-приватного партнерства були закінчені й такі складні проекти, як Євротунель під проливом Ла-Манш, Сіднейський портовий тунель, міст Конфедерації у Канаді, національні аеропорти в Гамбурзі та Варшаві.

Економічний ефект для суспільства від партнерств держави і приватного сектора полягає в тому, що воно одержує якісніші суспільні блага і послуги при зменшенні витрат. Партнерства сприяють розвитку ринкових відносин, приватної ініціативи і приватного підприємництва. Розвиток партнерств являє собою переосмислення взаємовідносин держави і приватного сектора, нові види організації діяльності, нові механізми регулювання.

Узагальнюючи дослідження світового досвіду здійснення державно-приватного партнерства можна стверджувати що, реалізація механізмів державно-приватного партнерства забезпечує низку значних переваг як державі, так й приватному сектору (рисунок 3.1).

Відносно ПАТ «Запоріжжяобленерго» застосування інструментарію державно-приватного дозволить вирішити такі ключові та проблемні питання:

- оновлення та модернізація основних виробничих фондів підприємства з урахуванням останніх наукових та технічних розробок в цій сфері, що вплине на скорочення матеріальних витрат, обсяги ремонтних робіт, дозволить автоматизувати деякі процеси та скоротити за цей рахунок витрати на оплату праці, знизити втрати електроенергії;

- привнесення нових підходів до управління активами та оптимізації витрат, підвищення ефективності використання ресурсів підприємства на основі передового управлінського досвіду дасть змогу покращити основні показники роботи підприємства і без підвищення тарифів.

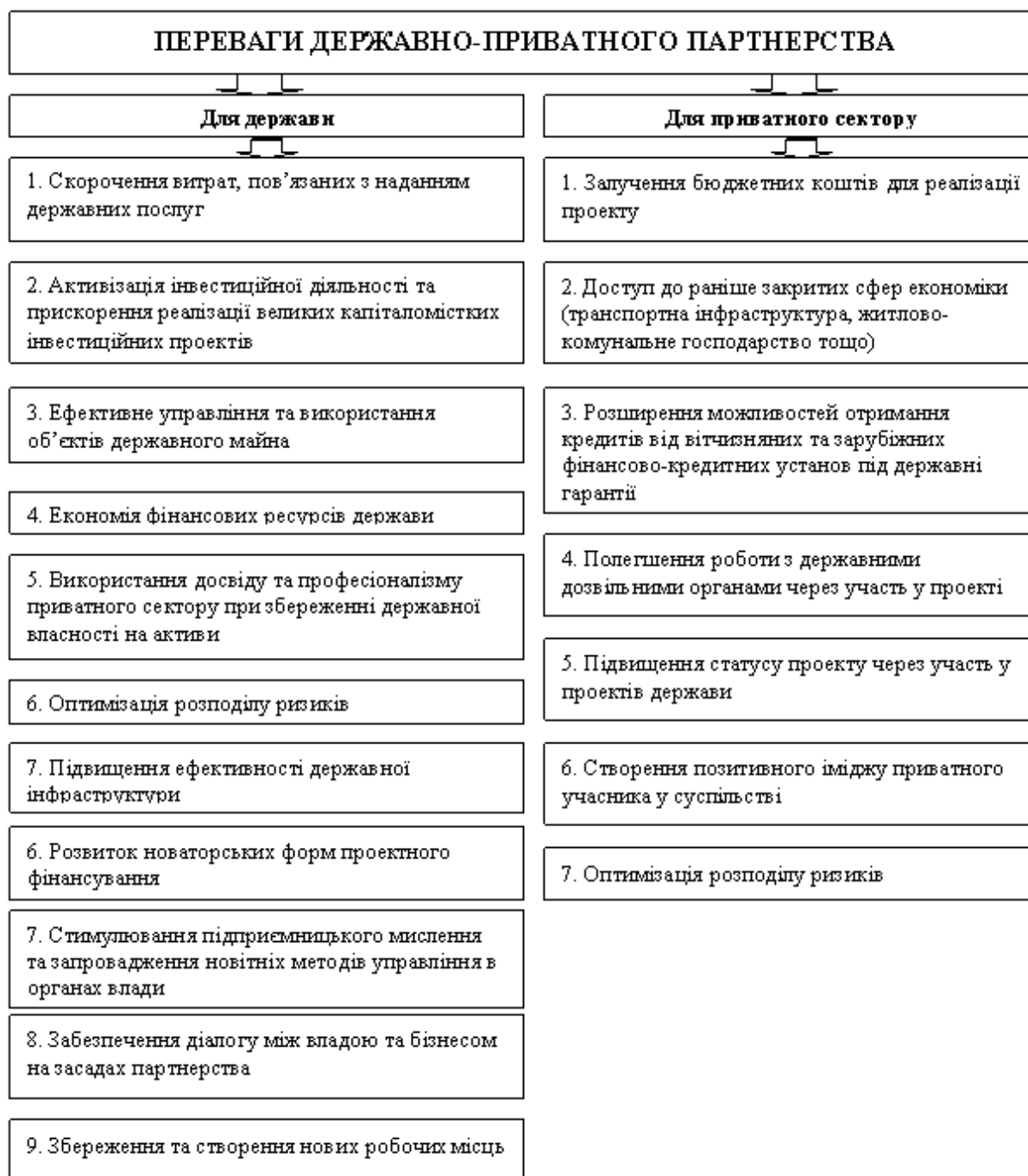

Рисунок 3.1 – Переваги державно-приватного партнерства [26]

Для впровадження державно-приватного партнерства з участю ПАТ «Запоріжжяобленерго» необхідно на базі діючого законодавства підприємство може самостійно сформулювати проект та згідно з законом подати як пропозицію до Кабінету міністрів України. Вона повинна включати в себе згідно з вимогами ст. 11 Закону України «Про державно-приватне партнерство» [27]:

- аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства з детальним обґрунтуванням соціально-економічних та екологічних наслідків;
- порівняння основних показників реалізації проекту (рентабельності, рівня витрат, якості послуг тощо) із залученням приватного партнера та без такого залучення;
- виявлення видів ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ризиками.

Все перелічене повинно враховувати методичні підходи, що затвердженні Кабінетом міністрів України постановою від 11 квітня 2011 р. № 384 «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства».

Кабінет міністрів України повинен розглянути пропозицію та прийняти по ній рішення у двомісячний термін, призначити орган виконавчої влади, що буде відповідальним за розробку проекту та проведення конкурсу, який повинен узгодити з Міністерством фінансів розрахунки щодо ризиків проекту, та з Міністерством економічного розвитку та розрахунки щодо економічної ефективності.

Проведення конкурсу на залучення приватного партнера повинно відбуватися на умовах гласності та прозорості Оголошення про проведення конкурсу повинно бути надруковано в офіційному друкованому засобі масової інформації не пізніше ніж за 30 днів до проведення конкурсу.

Результати конкурсу затверджуються протоколом та погоджуються з назначеним відповідальним органом виконавчої влади, після чого підписується договір з приватним партнером в 30 денний строк.

Узагальнююча схема процесу залучення приватного партнера на ПАТ «Запоріжжяобленерго» представлена на рисунку 3.2.

Виходячи з вищевикладеного, на залучення приватного партнера для ПАТ «Запоріжжяобленерго» достатньо кваліфікації управлінського персоналу підприємства, тому роботу з формування конкурсної документації та проведення конкурсу можна провести самостійно в рамках існуючого бюджету та без залучення сторонніх спеціалістів або організацій з узгодження всього

процесу с відповідним органом виконавчої влади, що буде назначено Кабінетом міністрів України.

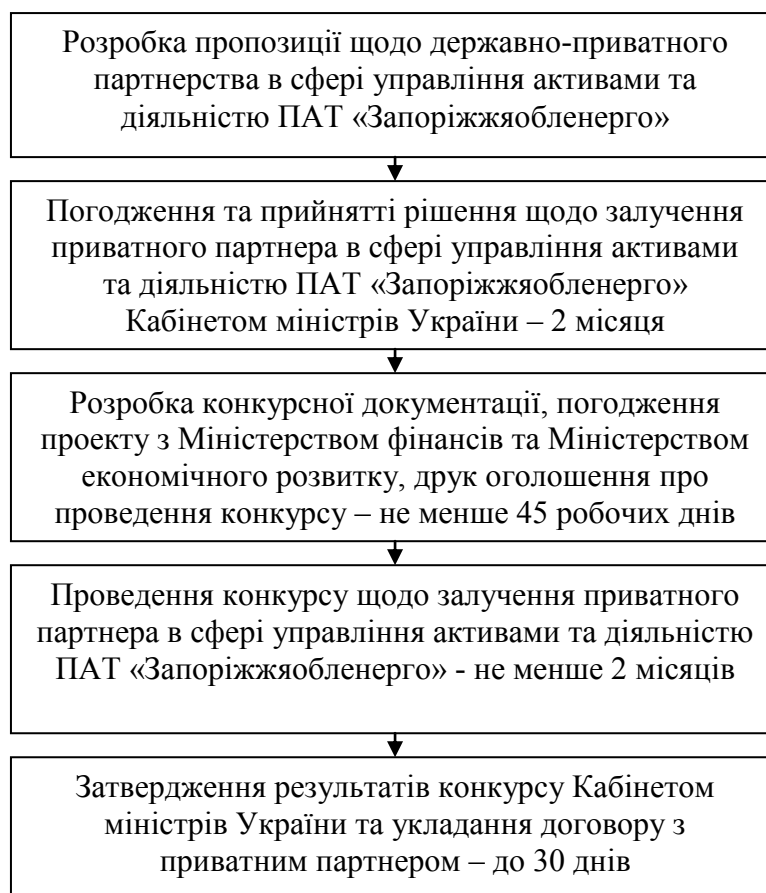

Рисунок 3.2 – Схема процесу залучення приватного партнера на ПАТ «Запоріжжяобленерго»

На всю процедуру, згідно існуючого законодавства буде витрачено час не менше чим півроку, але це є необхідним для покращення роботи суб'єкту господарювання в сучасних економічних умовах.

3.2 Впровадження заходів щодо оптимізації чисельності персоналу

Ситуація, яка виникла на ПАТ «Запоріжжяобленерго» щодо ефективності його функціонування потребує прийняття негайних рішень щодо оптимізації чисельності персоналу та скорочення витрат на його утримання. Особливо враховуючи державну політику с сфері постійного підвищення рівня

мінімальної заробітної платні. Без впровадження в життя цього непопулярного рішення неможливе отримання прибутку підприємством від господарської діяльності, що не дає йому оновлювати та модернізувати основні засоби, інвестувати в розвиток та технічне переозброєння.

Оптимізація чисельності персоналу передбачає зведення кількості персоналу до мінімуму (причому не тільки шляхом скорочень, а також перерозподілом функцій і обов'язків), при цьому має бути забезпечено гарантоване якісне виконання виробничої програми, та визначення певної матеріальної величини, яку не повинні перевищувати витрати на персонал. Слід звернути увагу на те, щоб скорочення чисельності персоналу, не призвело до зниження обсягів виробництва.

Проведення оптимізації чисельності персоналу – це окремий проект, який вимагає чіткого планування завдань і призначення відповідальних за виконання кожного завдання. Слід почати з аналізу стану справ у сфері продуктивності праці та чисельності персоналу у ПАТ «Запоріжжяобленерго» в розрізі підрозділів, з урахуванням виконуваних ними функцій і реального завантаження. Після розрахунку оптимальної чисельності персоналу необхідного для якісного виконання програми виробництва і планування процесу скорочень, слід визначитися з тим, кого і як скорочувати. За допомогою концепції «кадрового ядра» і «кадрової периферії», це завдання стає більш простим у виконанні.

«Кадрове ядро» - це ті співробітники, без яких робота якісно виконуватися не буде. Тобто ті кадрові одиниці, які беруть участь в основних бізнес-процесах компанії, володіють найбільшою продуктивністю праці або кваліфікацією, яким буде складно підібрати заміну на ринку праці. Тому хвиля звільнень найчастіше накриває допоміжний персонал, який у разі потреби легко можна підібрати - так звана «кадрова периферія».

До процесу скорочення чисельності персоналу існує два повністю протилежні підходи: «жорсткий» і «м'який».

«Жорсткий» підхід не вимагає особливих тимчасових і матеріальних витрат, але може викликати втрату лояльності нескороченого персоналу по відношенню до керівництва, і як наслідок - зниження продуктивності праці. Цей підхід передбачає виявлення що підлягають скороченню кадрів, які попереджають про звільнення за 2 місяці, і виплачують належні за законодавством компенсації. Такий метод скорочень зазвичай є екстремим заходом, до якого слід вдатися, в крайньому випадку.

Прагнення уникнути прямих звільнень з ініціативи адміністрації характеризує «м'які» методи скорочення чисельності. Тобто, на підприємстві створюються умови, які стимулюють відтік персоналу. Сюди можна віднести «природне» вибуття персоналу, коли забороняється прийом на роботу нових співробітників, і поступово проходить спадання існуючих (з особистих мотивів, на пенсію і т.д.) і більш жорстку його варіацію, звільнення за рахунок впровадження жорсткої системи атестації (звільняються співробітники, які не пройшли кваліфікаційну атестацію).

Слід згадати про такі можливі методи «м'якого» скорочення:

- 1) використання дострокових пільгових програм (співробітникові передпенсійного віку, до досягнення ним пенсійного віку, виплачується частина зарплати, за умови що він не буде працювати в іншому підприємстві);
- 2) переклад частини персоналу в дочірні бізнес-одиниці, що суттєво допомагає зменшити кількість персоналу в головній компанії (непрофільні підрозділи підприємства виділяються в дочірні підприємства, які функціонують самостійно на ринку, і персонал переводиться в створену «дочку»);
- 3) стимулювання звільнень за власним бажанням за рахунок привабливої системи компенсацій і допомоги в подальшому працевлаштуванні (outplacement).

Застосування «м'яких» методів скорочення може спричинити за собою додаткові витрати на реалізацію проекту скорочення, але збереже лояльність співробітників [28].

На наш погляд, на ПАТ «Запоріжжяобленерго» необхідно поєднання двох цих методів, а саме:

- призупинити набір нових працівників на робочі місця, що звільняються внаслідок природної плинності кадрів, і заповняти ці місця власними працівниками, посади яких потрібно скоротити. Як правило, така компанія супроводжується перенавчанням персоналу, що є теж тимчасовим способом скорочення внутріорганізаційної пропозиції робочої сили. Підприємство може направляти своїх працівників і на довгий період навчання з відривом від виробництва;

- розробити програму звільнення дотримуючись трудового законодавства, (в протилежному випадку організація може понести значні фінансові збитки і втратити імідж), принципу справедливості та поваги до тих працівників, яких звільняють;

- розробити чіткі і максимально об'єктивні критерії підбору працівників, які будуть скорочені, провести атестацію працівників;

- надавати точну й повну інформацію про причини звільнення, критерії підбору, компенсації звільненим працівникам, перспективи повернення в організацію. При цьому потрібно проявити максимальну чесність і відкритість, повагу і такт до працівників, яких звільняють. Безпосередня участь керівників вищого рівня в аналізі даної інформації, зустрічах з працівниками пом'якшує процес скорочення персоналу;

- надати звільненим працівникам допомогу по видачі матеріальної компенсації і сприяти працевлаштуванню.

Стосовно законодавчих норм, які потрібно врахувати, треба наголосити, що сучасна українська нормативна база трудових правовідносин складається з понад 120 законів, а також значної кількості підзаконних нормативних актів, прийнятих уповноваженими державними органами. Сучасне трудове законодавство України є сумішшю правових норм, які було прийнято в різні періоди та в різних історичних та економічних умовах, певна його частина відповідає потребам часу, проте інша – застаріла і є результатом пристосування

соціалістичного законодавства до реалій ринкової економіки та не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини [29].

Основні законодавчі акти щодо оплати праці та регулювання взаємовідносин працедавців та працівників такі зібрано в Кодексі Законів про працю України. Завдання Кодексу законів про працю України регулювання трудових відносин всіх працівників, сприяння зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини (Стаття 1).

За українським трудовим законодавством, підставами для звільнення працівника (припинення трудової угоди) можуть бути [30]:

- згода сторін;
- закінчення терміну дії угоди, крім випадків, коли трудові відносини продовжуються і жодна з сторін не вимагає їх припинення;
- призив на військову службу;
- розірвання трудової угоди з ініціативи працівника,
- розірвання трудового договору з ініціативи адміністрації в випадках, коли:

1) особа працівника та його діяльність не відповідають посаді, яку він займає; недостатня можливість компенсувати недоліки - наприклад, неготовність до роботи або навчання; виникла напруженість в відносинах тощо;

2) відбулись зміни в умовах виробництва (зміна вимог до кваліфікації працівників при швидких змінах в техніці та технології; зміна структури - ліквідація посад при концентрації виробництва, тимчасова бездіяльність тощо; зміни в ринковому середовищі; зміни в соціальному оточенні, в принципах підприємництва);

- розірвання трудового договору за вимогою профспілкового органу;

- переведення працівника за його згодою на інше підприємство або перехід на виборну посаду;
- відмова працівника від переходу на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, а також відмова від продовження роботи в зв'язку з суттєвими змінами умов праці;
- засудження працівника до позбавлення волі, виправних робіт не за місцем проживання тощо;
- направлення працівника постановою суду в лікувально-трудоий профілакторій;
- підстави, передбачені контрактом.

Згідно діючого законодавства розірвання угоди з ініціативи роботодавця допускається у випадках:

- 1) ліквідації підприємства, організації, скорочення чисельності або штату працівників;
- 2) виявленої невідповідності працівника посаді або роботі, яку він виконує, внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я;
- 3) систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку;
- 4) прогул в тому числі відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин;
- 5) нез'явлення на роботу протягом більше як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності та родах, якщо інше не передбачене законом;
- 6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;
- 7) поява на роботі в нетверезому стані, в стані наркотичного або токсичного сп'яніння,
- 8) вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи

постановою органу, до компетенції якого входить накладання адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу;

9) додаткові підстави, які застосовуються при певних умовах (однократне грубе порушення трудових обов'язків працівником; винні дії працівника, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього власника або уповноваженого ним органу; вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи.

Працівники не можуть бути звільнені з роботи за ініціативою адміністрації підприємства без згоди профспілкового комітету, за винятком пункту 1 (тільки в разі ліквідації підприємства), 7, 9, а також в результаті незадовільного випробування, обумовленого при прийнятті на роботу; при звільненні з суміщуваної роботи у зв'язку з прийняттям на роботу іншого працівника, який не є сумісником; при звільненні працівника, який не є членом профспілки, що діє на підприємстві, в установі, організації; при звільненні з підприємства, де відсутня профспілкова організація.

Для звільнення від роботи менеджера часто використовують такі можливості:

- усунення від інформації та прийняття рішень;
- переміщення на іншу посаду («висилка» на неважливі, але непрестижні посади);
- спонукання до узгодженого звільнення («золоте рукостискання»);
- спонукання до розірвання угоди через «виживання» (непосильні вимоги);
- пряме звільнення.

При скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам з вищою кваліфікацією і продуктивністю праці.

Ранги соціальних критеріїв, які враховуються вслід за вищою кваліфікацією та продуктивністю праці, наведені в статті 42 Кодексу Законів про працю України. До них відносяться:

- сімейний стан (наявність двох і більше утриманців);
- відсутність в сім'ї інших працівників з самостійним заробітком;
- тривалість безперервного стажу роботи на даному підприємстві, установі, організації;
- навчання у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах без відриву від виробництва;
- участь у бойових діях тощо;
- наявність винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;
- трудове каліцтво або професійне захворювання отримане на даному підприємстві тощо.

Дуже важливо, щоб працівники розуміли, що організація цінить свій персонал і в силу своїх можливостей піклується про нього, навіть у момент скорочення чисельності, оскільки потреби організації в персоналі змінюються як в бік зменшення, так і в бік збільшення.

Скорочення витрат за рахунок оптимізації чисельності персоналу, буде ефективно працювати, при правильному плануванні та здійсненні даного процесу, а також призведе до суттєвого підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго». На нашу думку для досягнення ефекту необхідно скорочення витрат на персонал не менше ніж на 5 %, що в умовах господарської діяльності підприємства у 2021 році дало економію фонду оплати праці на 11 330 тис. грн.

Слід відмітити, що скорочення чисельності є складним процесом як для працівників, так і для організації і вимагає ефективного управління та особливої уваги. Наслідки непередуманого скорочення працівників можуть відчуватись протягом багатьох років у вигляді недовіри до керівництва, неприхованої неприязні профспілок. Управління скороченням персоналу

вимагає узгоджених дій лінійних керівників і керівників відділу людських ресурсів.

3.3 Розрахунок ефекту від впровадження запропонованих рекомендацій

Для визначення комплексного ефекту від скорочення витрат на персоналу ПАТ «Запоріжжяобленерго» в результаті оптимізації чисельності працюючих спрогнозуємо фінансові результати підприємства за 2021 рік з урахуванням впровадження розроблених рекомендацій. Перерахуємо основні показники роботи суб'єкту господарювання та порівняємо отримані результати з фактичними.

Так, при скороченні персоналу необхідний час на розробку програми оптимізації чисельності, проведення атестації та попередження персоналу згідно діючого законодавства до 6 місяців. Тому скорочення витрат на персонал відбудеться в другому півріччі і складе тільки 50 % від річного фонду оплати праці або 5 615 тис. грн. Крім того, виникнуть додаткові витрати на соціальні виплати у зв'язку зі скорочення в обсязі не менше 2-х місячного фонду оплати праці або 1 872 тис. грн. Тобто чистий ефект від впровадження складе:

$$5\,615 - 1\,872 = 3\,743 \text{ тис. грн.}$$

Це вплине на зниження собівартості реалізованої продукції, але збільшить валові доходи підприємства, що призведе до зросту податку на прибуток. Прогноз фінансових результатів роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік за умови впровадження запропонованих рекомендацій в порівнянні з фактичними наведено в таблиці 3.1

Таким чином, собівартість реалізованої продукції знизиться 3 743 тис. грн. або на 0,08 %, на валовий прибуток підприємства зросте на суму ефекту на 3 743 тис. грн. або на 5,83 %, податок на прибуток – на 861 тис. грн. або на 9,49 %, чистий прибуток на 2882 тис. грн. або на 12,75 % в порівнянні з фактичними показниками 2021 року.

Таблиця 3.1. – Прогноз фінансових результатів роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2011 рік в порівнянні з фактом

Стаття	2021 факт	прогноз	відхилення	
			тис. грн.	%
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	6059929	6059929	0	0
Податок на додану вартість	1009988	1009988	0	0
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, (товарів, робіт, послуг)	5049941	5049941	0	0
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4985748	4982005	-3743	-0,08%
Валовий прибуток	64193	67936	3743	5,83%
Інші операційні доходи	350850	350850	0	0%
Адміністративні витрати	30397	30397	0	0%
Інші операційні витрати	351658	351658	0	0%
Фінансові результати від операційної діяльності	32988	36731	3743	11,82%
Інші доходи	2388	2388	0	0%
Фінансові витрати	1279	1279	0	0%
Інші витрати	2425	2425	0	0,00%
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	31672	35415	3743	11,82%
Податок на прибуток	9076	9937	861	9,49%
Чистий прибуток (збиток)	22596	25478	2882	12,75%

Проаналізуємо вплив оптимізації чисельності персоналу на склад та структуру операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго», узявши за основу, що зменшення витрат на оплату персоналу на 100 % вплине на відповідні елементи витрат, оскільки продукція підприємства реалізується протягом звітного періоду повністю (таблиця 3.2).

Таким чином, за рахунок впровадження розроблених рекомендацій щодо оптимізації чисельності персоналу підприємства в умовах реалізації 2021 року призвів би до скорочення витрат на оплату праці на 1 % в структурі операційних витрат.

Таблиця 3.2 – Прогноз складу та структури операційних витрат ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік в порівнянні з фактом

Елементи операційних витрат	2021 факт		прогноз		відхилення
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.
Матеріальні витрати	92452	11%	92452	11%	0
Витрати на оплату праці	227594	27%	224847	26%	-2747
Відрахування на соціальні заходи	82523	10%	81527	10%	-996
Амортизація	77033	9%	77033	9%	0
Інші операційні витрати	377605	44%	377605	44%	0
Разом	857207	100%	853 464	100%	-3743

Проведемо оцінку впливу оптимізації чисельності персоналу ВАТ «Запоріжжяобленерго» на основні показники ефективності використання персоналу в умовах реалізації 2021 року в порівнянні з фактом в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Прогноз основних показників ефективності використання персоналу ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік в порівнянні з фактом

Стаття	2021 факт	прогноз	відхилення	
			тис. грн.	%
Фонд оплати праці (ФОП)	224 584	220 841	-3743	-1,67%
Трудомісткість продукції	0,0614	0,0607	-0,001	-1,21%
Зарплатомісткість продукції	0,0445	0,0437	-0,001	-1,67%
Норма прибутковості	0,009	0,025	0,015	168,21%
Рентабельність продукції	0,037	0,041	0,005	12,31%

Таким чином, при зменшенні фонду оплати праці на 1,67 % трудомісткість продукції зменшиться на 1,21 %, зарплатомісткість, відповідно, на 1,67 %, норма прибутковості зросте на 168,21 %, а рентабельність продукції на 12,31 %.

Розрахуємо прогнозні показники ділової активності підприємства та необхідні для їх розрахунку дані в умовах впровадження розроблених

рекомендацій щодо скорочення чисельності персоналу та порівняємо з фактичними за 2021 рік в таблиці 3.4. Врахуємо, що середні показники власного капіталу підприємства та оборотних активів збільшаться за рахунок зросту на суму чистого прибутку, який буде отримано в результаті скорочення витрат на оплату праці.

Таблиця 3.4 – Прогноз показників ділової активності ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік в порівнянні з фактом

N п/п	Показник	Формула розрахунку	Одиниця виміру	2021 факт	прогноз	відхилення
Необхідні дані для розрахунків						
1	2	3	4	5	6	7
1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. N 2, ряд. 035	Тис. грн.	5049941	5049941	0
2.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. N 2, ряд. 040	Тис. грн.	4985748	4982005	-3743
3	Середня вартість усього майна	Ф. N 1, ряд. 280 (н + к)	Тис. грн.	1525248	1526558	1310,05
		2				
4	Середня величина власного капіталу	Ф. N 1, ряд. 380 (н + к)	Тис. грн.	135067,5	136377,6	1310,05
		2				
5	Середня величина оборотних активів	Ф. N 1, ряд. 260 (н + к)	Тис. грн.	729767,5	729767,5	0
		2				
Показники рентабельності						
6	Рентабельність продажів	Ф. N 2, ряд. 100 х 100 %	%	0,65%	0,73%	0,08%
		п. 1				
7	Рентабельність затрат основної діяльності	Ф. N 2, ряд. 050 х 100 % п. 2	%	1,29%	1,36%	0,07%

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4	5	6	7
8	Рентабельність активів (віддача загальних вкладень у підприємство)	<u>Ф. N 2, ряд. 220 х</u> <u>100 % п. 3</u>	%			
				1,48%	2,32%	0,84%
9	Рентабельність власного капіталу	Ф. N 2, ряд. 220 х 100 %	%			
		4 п.		16,78%	25,97%	9,19%
10	Рентабельність оборотних активів	Ф. N 2, ряд. 100 х 100 % п. 5	%			
				4,52%	5,03%	0,51%

Порівняння прогнозних показників ділової активності з фактичними, показало, що середня вартість всього майна та власного капіталу ПАТ «Запоріжжяобленерго» зросте на 1 310,05 тис. грн. Рентабельність продажів збільшиться на 0,08 %, рентабельність витрат основної діяльності на 0,07 %, рентабельність активів на 0,84 %, рентабельність власного капіталу на 9,19 % та рентабельність оборотних активів на 0,51 %.

Узагальнюючи проведену оцінку впливу розроблених рекомендацій щодо оптимізації чисельності персоналу та скорочення витрат на його утримання необхідно підкреслити, що чистий дохід в умовах впровадження в 2021 році з урахуванням часу та необхідних згідно законодавства витрат на цей процес склав би 2 882 тис. грн., що позитивно вплинуло би на формування всіх показників ефективності використання праці та ділової активності підприємства.

Висновки до 3 розділу

Дійовим засобом підвищення ефективного функціонування підприємств, які знаходяться в державній власності, є розвиток партнерських відносин держави та бізнесу. Він дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові ресурси, насамперед інвестиції. У такій системі відносин відбувається об'єднання ресурсів і потенціалів держави і бізнесу, що сприяє підвищенню ефективності використання наявних ресурсів, розподілу ризиків між державним і приватним сектором та їх мінімізації.

Особливо це актуально для таких підприємств, як ПАТ «Запоріжжяобленерго». Оскільки, як показав попередній аналіз, управління ресурсами підприємства неефективне, інвестиції в оновлення основних засобів необхідні значні, а власних коштів підприємству не вистачає. Підвищення тарифів, на яких наголошує сам суб'єкт господарювання, за даними факторного аналізу не є ефективним інструментом та не вирішує проблем підприємства. Саме тому для оздоровлення та залучення інвестицій на ПАТ «Запоріжжяобленерго», яке на 60,25 % належить державі в особі Національної акціонерної компанії «Енергетична компанія України» та є стратегічно важливим об'єктом, найбільш ефективним інструментом ніж приватизація буде використання по відношенню до нього механізму державно – приватного партнерства.

Головною перевагою державно-приватного партнерства перед приватизацією щодо стратегічно важливих об'єктів є те, що право власності на підприємство не передається приватному партнерові. Об'єкт державно приватного партнерства надається в управління або оренду (концесію) на договірних умовах.

Відносно ПАТ «Запоріжжяобленерго» застосування інструментарію державно-приватного дозволить вирішити такі ключові та проблемні питання:

- оновлення та модернізація основних виробничих фондів підприємства з урахуванням останніх наукових та технічних розробок в цій

сфері, що вплине на скорочення матеріальних витрат, обсяги ремонтних робіт, дозволить автоматизувати деякі процеси та скоротити за цей рахунок витрати на оплату праці, знизити втрати електроенергії;

– привнесення нових підходів до управління активами та оптимізації витрат, підвищення ефективності використання ресурсів підприємства на основі передового управлінського досвіду дасть змогу покращити основні показники роботи підприємства і без підвищення тарифів.

На залучення приватного партнера для ПАТ «Запоріжжяобленерго» достатньо кваліфікації управлінського персоналу підприємства, тому роботу з формування конкурсної документації та проведення конкурсу можна провести самостійно в рамках існуючого бюджету та без залучення сторонніх спеціалістів або організацій з узгодження всього процесу з відповідним органом виконавчої влади, що буде назначено Кабінетом міністрів України. На всю процедуру, згідно існуючого законодавства буде витрачено час не менше чим півроку, але це є необхідним для покращення роботи суб'єкту господарювання в сучасних економічних умовах.

Ситуація, яка виникла на ПАТ «Запоріжжяобленерго» щодо ефективності його функціонування потребує прийняття негайних рішень щодо оптимізації чисельності персоналу та скорочення витрат на його утримання. Особливо враховуючи державну політику в сфері постійного підвищення рівня мінімальної заробітної платні. Без впровадження в життя цього непопулярного рішення неможливе отримання прибутку підприємством від господарської діяльності, що не дає йому оновлювати та модернізувати основні засоби, інвестувати в розвиток та технічне переозброєння.

Слід почати з аналізу стану справ у сфері продуктивності праці та чисельності персоналу у ПАТ «Запоріжжяобленерго» в розрізі підрозділів, з урахуванням виконуваних ними функцій і реального завантаження. Після розрахунку оптимальної чисельності персоналу необхідного для якісного виконання програми виробництва і планування процесу скорочень, слід визначитися з тим, кого і як скорочувати.

На наш погляд, на ПАТ «Запоріжжяобленерго» необхідно поєднання двох методів «жорсткого» та «м'якого», а саме:

- призупинити набір нових працівників на робочі місця, що звільняються внаслідок природної плинності кадрів, і заповняти ці місця власними працівниками, посади яких потрібно скоротити. Як правило, така компанія супроводжується перенавчанням персоналу, що є теж тимчасовим способом скорочення внутріорганізаційної пропозиції робочої сили. Підприємство може направляти своїх працівників і на довгий період навчання з відривом від виробництва;

- розробити програму звільнення дотримуючись трудового законодавства, (в протилежному випадку організація може понести значні фінансові збитки і втратити імідж), принципу справедливості та поваги до тих працівників, яких звільняють;

- розробити чіткі і максимально об'єктивні критерії підбору працівників, які будуть скорочені, провести атестацію працівників;

- надавати точну й повну інформацію про причини звільнення, критерії підбору, компенсації звільненим працівникам, перспективи повернення в організацію. При цьому потрібно проявити максимальну чесність і відкритість, повагу і такт до працівників, яких звільняють. Безпосередня участь керівників вищого рівня в аналізі даної інформації, зустрічах з працівниками пом'якшує процес скорочення персоналу;

- надати звільненим працівникам допомогу по видачі матеріальної компенсації і сприяти працевлаштуванню.

Скорочення витрат за рахунок оптимізації чисельності персоналу, буде ефективно працювати, при правильному плануванні та здійсненні даного процесу, а також призведе до суттєвого підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго». На нашу думку, для досягнення ефекту необхідно скорочення витрат на персонал не менше ніж на 5 %, що в умовах господарської діяльності підприємства у 2021 році дало економію фонду оплати праці на 11 330 тис. грн.

При скороченні персоналу необхідний час на розробку програми оптимізації чисельності, проведення атестації та попередження персоналу згідно діючого законодавства до 6 місяців. Тому скорочення витрат на персонал відбудеться в другому півріччі і складе тільки 50 % від річного фонду оплати праці або 5 615 тис. грн. Крім того, виникнуть додаткові витрати на соціальні виплати у зв'язку зі скорочення в обсязі не менше 2-х місячного фонду оплати праці або 1 872 тис. грн. Тобто чистий ефект від впровадження складе:

$$5\,615 - 1\,872 = 3\,743 \text{ тис. грн.}$$

Це вплине на зниження собівартості реалізованої продукції, але збільшить валові доходи підприємства, що призведе до зросту податку на прибуток. Прогноз фінансових результатів роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік за умови впровадження запропонованих рекомендацій в порівнянні з фактичними показав, що собівартість реалізованої продукції знизиться 3 743 тис. грн. або на 0,08 %, валовий прибуток підприємства зросте на суму ефекту на 3 743 тис. грн. або на 5,83 %, податок на прибуток – на 861 тис. грн. або на 9,49 %, чистий прибуток на 2882 тис. грн. або на 12,75 % в порівнянні с фактичними показниками 2021 року.

ВИСНОВКИ

На сьогодні національна економіка України визнана світовою спільнотою як ринкова. Під цим розуміється, що вітчизняне господарство являє собою господарство економічно уособлених, самостійних виробників, які орієнтуються на ринок та провадять незалежну господарську діяльність.

Господарська діяльність це – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. У цьому контексті робота суб'єкта господарювання, яка є основною темою дипломного дослідження, є частиною господарської діяльності суб'єкта господарювання, що ми будемо враховувати в подальшому дослідженні.

Суб'єктами ринкової економіки є приватні власники, але ними можуть бути і колективні власники, і групи власників, і орендарі. За законодавством України вони поділяються наступним чином залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік:

- суб'єкти мікро підприємництва;
- суб'єкти малого підприємництва;
- суб'єкти середнього підприємництва;
- суб'єкти великого підприємництва.

Статистичні показники за 2020 рік показують, що кількість в розрахунку на 10 тис. осіб населення одиниць фізичних осіб – підприємців серед інших форм суб'єктів господарювання найбільша і складає 401 одиницю або 85,5 % , в той час, коли малих підприємств, відповідно, 63 одиниці або 13,43 %, середніх – 4 або 0,85 %, великих 1 або 0,21 % від загальної кількості.

Одночасно, кількість зайнятих працівників розподіляється практично рівномірно – менше на середніх та малих підприємства по 23,27 % та 19,92 % відповідно, більше – на великих та фізичних осіб – підприємців до 30,68 % та 26,13 % відповідно. Щодо обсягу реалізованої продукції, то картина

протилежна кількості суб'єктів господарювання – великим підприємствам належить частка у 89,37 %, середнім – 6,77 %, малим – 2,61 %, фізичним особам-підприємцям – 1,26 %. Така структура основних показників діяльності свідчить, що менша кількість суб'єктів господарювання виробляє більшу кількість продукції, а використання праці на них найефективніше.

Розгляд методів дослідження основних показників роботи суб'єкту господарювання показав, що економічний аналіз володіє багатим інструментарієм у вигляді загальнонаукових та специфічних методів, але їх поєднання та використання на практиці повинно враховувати специфічні особливості кожної економічної системи (суб'єкту господарювання) та риси для проведення всебічного та обґрунтованого дослідження її основних показників. Саме тому, дослідник повинен притримуватись наступних принципів економічного аналізу, які складають процедурну сторону його методології та методики, і на яких він повинен базуватись: системність та комплексність, періодичність, зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність та об'єктивність, доречність та своєчасність.

Кожне економічне явище, кожний процес частіше визначається не одним, відособленим, а цілим комплексом взаємозалежних показників. У зв'язку із цим вибір і обґрунтування системи показників для відображення економічних явищ і процесів (об'єктів дослідження) є важливим методологічним питанням в дослідженні роботи суб'єкту господарювання. Від того, наскільки показники повно й точно відображають сутність досліджуваних явищ, враховують їх індивідуальні особливості та загальні характерні риси об'єкту дослідження, залежать результати аналізу.

Існуюча в даний час система показників планування й оцінки роботи суб'єкту господарювання включає різного роду показники: абсолютні і відносні; кількісні і якісні; натуральні, вартісні, трудові, умовно-натуральні, загальні для всіх галузей і диференційовані, наскрізні для всіх рівнів управління і застосовувані лише на окремих рівнях; планові і звітні. Всі показники роботи суб'єкту господарювання перебувають у тісному зв'язку й залежності, яку

необхідно враховувати в комплексному аналізі. Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність виконання аналізу - від вивчення первинних показників до узагальнюючих.

На нашу думку, всі розглянуті групи показників можна згрупувати в три блоки:

перший блок – організаційно-економічні показники (перша група);

другий блок – основні показники економічної ефективності суб'єкту господарювання (з другої по сьому групу);

третій блок – основні показники фінансового стану підприємства (восьма група.

На сьогодні ПАТ «Запоріжжяобленерго» входить до четвірки найбільших енергопостачальних компаній України. Предметом діяльності ПАТ є виробництво, транспортування, передача, розподіл та постачання електричної і теплової енергії на основі відповідних ліцензій та на умовах укладених договорів, виконання, пов'язаних з цим робіт та надання послуг.

Аналіз показників ефективності використання основних засобів за 2019-2021 роки показав, що фондівдача стійко зростала з 4,74 грн. виробленої продукції, робіт, послуг на 1 грн. основних засобів у 2019 році до 7,30 грн. у 2021 році. Фондомісткість, відповідно, знижувалася з 0,21 грн. до 0,14 грн. Це було пов'язано як з поступовим зменшенням залишкової вартості основних засобів підприємства, так і з підвищенням тарифів за спожиту електроенергію. Рентабельність основних засобів у зв'язку з низькими прибутками в 2019 та 2011 році була нижче 1 %, а в 2010 році у зв'язку зі збитками підприємства була відсутня. Коефіцієнт зносу мав стійку тенденцію до зросту з 72 % у 2009 до 74 % в 2021 році. Результати аналізу свідчать про критичну ситуацію щодо стану основних засобів суб'єкта господарювання, що може вплинути в подальшому на всі інші показники його роботи негативно.

Аналіз інвестиційної політики ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показав, що щорічно плануються капіталовкладення на суму, яка складає не менше 4 % від первісної вартості наявних основних засобів до 15 % до

залишкової вартості. Інвестиційна програма в повному обсязі за досліджуваний період виконана не була: на 51 % від запланованого обсягу в 2019 році, на 65 % та 58 %, відповідно, у 2020 та 2021 роках. Недофінансування та невиконання інвестиційної програми відбувалося за різними причинами. Головні з них: зміни дозвільної процедури початку будівництва та вводу об'єктів в експлуатацію, дефіцит обігових коштів. Це свідчить про неефективність роботи суб'єкта господарювання в напрямку оновлення основних виробничих фондів.

Показник матеріаломісткості за досліджуваний період залишався незмінним на рівні 0,02 грн. матеріальних витрат на 1 грн. виробленої продукції, робіт, послуг. Матеріаловіддіча в 2020 році мала тенденцію до зросту з 48,66 грн. виготовленої продукції, робіт, послуг в 2019 році до 56,40 грн. відповідно. В 2021 році її показник незначно знизився до 54,62 грн. Оборотність матеріальних запасів стійко зростала з 15,18 в 2009 до 25,95 оборотів в 2021 році, що свідчить про ефективність використання матеріальних ресурсів суб'єктом господарювання. Відповідно зменшувалася тривалість одного обороту в днях з 24 в 2019 до 14 в 2021 році. Співвідношення темпів росту обсягу продукції і матеріальних витрат свідчить, що в 2020 році обсяги продукції, робіт та послуг мали вищий приріст ніж використання матеріальних ресурсів в 1,16 разів, а в 2021 – навпаки. Співвідношення склало 0,97.

Дослідження ефективності використання праці найманих працівників на ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2019-2021 роки показало, що продуктивність праці в грошовому вимірі в розрахунку на середньоспискову чисельність неухильно зростала з 610,58 грн. в 2009 році до 855,63 грн. в 2021 році. Трудомісткість, практично, залишалася на одному рівні та складала від 0,06 до 0,07 грн. на 1 грн. продукції, робіт, послуг. Фондоозброєність праці знижувалася з 128,87 грн. на чол. в 2019 році до 117,26 грн. на чол. в 2021 році за рахунок зменшення залишкової вартості основних засобів. Зарплатомісткість продукції зросла, але впливового значення не мала.

Однак результати факторного аналізу формування валового прибутку ПАТ «Запоріжжяобленерго» показали дещо іншу картину, оскільки в них

враховано ціновий фактор та об'єм виробництва продукції у фізичних одиницях. Так за 2020 рік:

- за рахунок зросту обсягів продажу в фізичних одиницях валовий прибуток зріс на 7 533 тис. грн.;
- за рахунок зросту цін прибуток підприємства збільшився на 718 660 тис грн.;
- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 754 051 тис. грн.

В 2021 році вплив факторів на формування валового прибутку був дещо іншим, але загальні тенденції щодо впливу на його формування собівартості в цілому та її окремих елементів залишились. Так:

- зменшення обсягів продажу в фізичних одиницях принесло підприємству збитки на 4 696 тис. грн.;
- зріст цін вплинув позитивно та призвів до підвищення валового прибутку підприємства на 1 237 989 тис. грн.;
- за рахунок собівартості збиток склав в цілому 1 233 265 тис. грн.;
- вагомим фактором виникнення збитків залишилися витрати на придбання електроенергії у генеруючих компаній, за якими збиток склав 844 115 тис. грн.);
- велике значення також мав зріст інших операційних витрат (збиток – 288 156 тис. грн.), витрати на оплату праці (збиток – 76 608 тис. грн.) та витрати на матеріали (збиток – 21 285 тис. грн.).

Таким чином, зріст цін на продукцію підприємства має позитивний вплив на формування валового прибутку, але не вирішує існуючих проблем. Данні факторного аналізу підтверджують неефективність управління ресурсами підприємства та говорять про необхідність оптимізації інших операційних розходів, витрат на оплату праці та матеріальних витрат.

Було проведено горизонтальний і вертикальний аналіз структури балансу, який показав недостатність власних обігових коштів у суб'єкта господарювання, наявність значної суми непокритих збитків минулих періодів. При цьому дослідження динаміки загального показника ліквідності балансу,

показав тенденцію до зросту, що свідчить про поступове покращення ліквідності балансу суб'єкта господарювання.

Аналіз коефіцієнтів фінансової залежності показав, що ПАТ «Запоріжжяобленерго» за досліджуваний період було фінансово залежним, забезпеченість власними коштами нижче норми. Коефіцієнт Бівера свідчить про те, що прибутки підприємства та амортизація не покривають його довгострокові та поточні зобов'язання навіть на 20 % - в кращому випадку в 2021 році покриття склало 8 %.

Аналіз показників ділової активності підприємства показав, що діяльність ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2020 рік була практично за всіма показниками нерентабельною. В 2021 році спостерігалось деяке покращення – з'явилась рентабельність власного капіталу до 16,73 %, зросла рентабельність оборотних активів з 2,51 % в 2010 році до 4,52 % в 2021, оборотність активів склала 3,31 порівняно з 3,01 в попередньому періоді, однак рентабельність витрат основної діяльності знизилась. Крім того, спостерігалось покращення показників управління активами в 2021 році порівняно з 2020 практично за всіма показниками.

Розрахунок показник Z п'яти факторної моделі Альтмана за 2019-2021 роки показав, що в 2019 році імовірність банкрутства для ПАТ «Запоріжжяобленерго» була не велика від 15 до 20%. В 2020-2021 роках ситуація покращилась – значення Z було вище за 2,99, що свідчить про поступову стабілізацію ситуації на підприємстві, а ризик неплатоспроможності протягом найближчих двох років вкрай малий.

Таким чином, результати дослідження основних показників роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» свідчать про наявність проблем у підприємства щодо фінансування оновлення застарілих основних засобів та вказують неефективне управління наявними ресурсами, необхідність комплексного підходу щодо оптимізації витрат.

Дійовим засобом підвищення ефективного функціонування підприємств, які знаходяться в державній власності, є розвиток партнерських відносин

держави та бізнесу. Він дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові ресурси, насамперед інвестиції. У такій системі відносин відбувається об'єднання ресурсів і потенціалів держави і бізнесу, що сприяє підвищенню ефективності використання наявних ресурсів, розподілу ризиків між державним і приватним сектором та їх мінімізації.

Особливо це актуально для таких підприємств, як ПАТ «Запоріжжяобленерго». Оскільки, як показав попередній аналіз, управління ресурсами підприємства неефективне, інвестиції в оновлення основних засобів необхідні значні, а власних коштів підприємству не вистачає. Підвищення тарифів, на яких наголошує сам суб'єкт господарювання, за даними факторного аналізу не є ефективним інструментом та не вирішує проблем підприємства. Саме тому для оздоровлення та залучення інвестицій на ПАТ «Запоріжжяобленерго», яке на 60,25 % належить державі в особі Національної акціонерної компанії «Енергетична компанія України» та є стратегічно важливим об'єктом, найбільш ефективним інструментом ніж приватизація буде використання по відношенню до нього механізму державно – приватного партнерства.

Головною перевагою державно-приватного партнерства перед приватизацією щодо стратегічно важливих об'єктів є те, що право власності на підприємство не передається приватному партнерові. Об'єкт державно приватного партнерства надається в управління або оренду (концесію) на договірних умовах.

Відносно ПАТ «Запоріжжяобленерго» застосування інструментарію державно-приватного дозволить вирішити такі ключові та проблемні питання:

- оновлення та модернізація основних виробничих фондів підприємства з урахуванням останніх наукових та технічних розробок в цій сфері, що вплине на скорочення матеріальних витрат, обсяги ремонтних робіт, дозволить автоматизувати деякі процеси та скоротити за цей рахунок витрати на оплату праці, знизити втрати електроенергії;

– привнесення нових підходів до управління активами та оптимізації витрат, підвищення ефективності використання ресурсів підприємства на основі передового управлінського досвіду дасть змогу покращити основні показники роботи підприємства і без підвищення тарифів.

На залучення приватного партнера для ПАТ «Запоріжжяобленерго» достатньо кваліфікації управлінського персоналу підприємства, тому роботу з формування конкурсної документації та проведення конкурсу можна провести самостійно в рамках існуючого бюджету та без залучення сторонніх спеціалістів або організацій з узгодження всього процесу з відповідним органом виконавчої влади, що буде назначено Кабінетом міністрів України. На всю процедуру, згідно існуючого законодавства буде витрачено час не менше чим півроку, але це є необхідним для покращення роботи суб'єкту господарювання в сучасних економічних умовах.

Ситуація, яка виникла на ПАТ «Запоріжжяобленерго» щодо ефективності його функціонування потребує прийняття негайних рішень щодо оптимізації чисельності персоналу та скорочення витрат на його утримання. Особливо враховуючи державну політику в сфері постійного підвищення рівня мінімальної заробітної платні. Без впровадження в життя цього непопулярного рішення неможливе отримання прибутку підприємством від господарської діяльності, що не дає йому оновлювати та модернізувати основні засоби, інвестувати в розвиток та технічне переозброєння.

Слід почати з аналізу стану справ у сфері продуктивності праці та чисельності персоналу у ПАТ «Запоріжжяобленерго» в розрізі підрозділів, з урахуванням виконуваних ними функцій і реального завантаження. Після розрахунку оптимальної чисельності персоналу необхідного для якісного виконання програми виробництва і планування процесу скорочень, слід визначитися з тим, кого і як скорочувати.

На наш погляд, на ПАТ «Запоріжжяобленерго» необхідно поєднання двох методів «жорсткого» та «м'якого», а саме:

– призупинити набір нових працівників на робочі місця, що звільняються внаслідок природної плінності кадрів, і заповняти ці місця власними працівниками, посади яких потрібно скоротити. Як правило, така компанія супроводжується перенавчанням персоналу, що є теж тимчасовим способом скорочення внутріорганізаційної пропозиції робочої сили. Підприємство може направляти своїх працівників і на довгий період навчання з відривом від виробництва;

– розробити програму звільнення дотримуючись трудового законодавства, (в протилежному випадку організація може понести значні фінансові збитки і втратити імідж), принципу справедливості та поваги до тих працівників, яких звільняють;

– розробити чіткі і максимально об'єктивні критерії підбору працівників, які будуть скорочені, провести атестацію працівників;

– надавати точну й повну інформацію про причини звільнення, критерії підбору, компенсації звільненим працівникам, перспективи повернення в організацію. При цьому потрібно проявити максимальну чесність і відкритість, повагу і такт до працівників, яких звільняють. Безпосередня участь керівників вищого рівня в аналізі даної інформації, зустрічах з працівниками пом'якшує процес скорочення персоналу;

– надати звільненим працівникам допомогу по видачі матеріальної компенсації і сприяти працевлаштуванню.

Скорочення витрат за рахунок оптимізації чисельності персоналу, буде ефективно працювати, при правильному плануванні та здійсненні даного процесу, а також призведе до суттєвого підвищення ефективності роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго». На нашу думку для досягнення ефекту необхідно скорочення витрат на персонал не менше ніж на 5 %, що в умовах господарської діяльності підприємства у 2021 році дало економію фонду оплати праці на 11 330 тис. грн.

При скороченні персоналу необхідний час на розробку програми оптимізації чисельності, проведення атестації та попередження персоналу

згідно діючого законодавства до 6 місяців. Тому скорочення витрат на персонал відбудеться в другому півріччі і складе тільки 50 % від річного фонду оплати праці або 5 615 тис. грн. Крім того, виникнуть додаткові витрати на соціальні виплати у зв'язку зі скорочення в обсязі не менше 2-х місячного фонду оплати праці або 1 872 тис. грн. Тобто чистий ефект від впровадження складе:

$$5\,615 - 1\,872 = 3\,743 \text{ тис. грн.}$$

Це вплине на зниження собівартості реалізованої продукції, але збільшить валові доходи підприємства, що призведе до зросту податку на прибуток. Прогноз фінансових результатів роботи ПАТ «Запоріжжяобленерго» за 2021 рік за умови впровадження запропонованих рекомендацій в порівнянні з фактичними показав, що собівартість реалізованої продукції знизиться 3 743 тис. грн. або на 0,08 %, на валовий прибуток підприємства зросте на суму ефекту на 3 743 тис. грн. або на 5,83 %, податок на прибуток – на 861 тис. грн. або на 9,49 %, чистий прибуток на 2882 тис. грн. або на 12,75 % в порівнянні з фактичними показниками 2021 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сутність підприємництва та його основні види [Електронний ресурс] / Енциклопедія економіки: соціально-економічний ресурс. – Режим доступу: <http://economic.lviv.ua/m-ske-gospodarstvo/sutn-st-p-dpri-mnitstva-ta-yogo-osnovn-vidi.html>
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Галянтич М.К. Господарське право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/hozjajstvennoe-pravo/101-mk-galjantich-gospodarske-pravo-ukrayini.html>
4. Мачуський В.В. Господарське законодавство [Текст]: [навчальний посібник] / В.В. Мачуський, В.Є. Постільга. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.
5. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Економіка підприємства [Текст]: [підручник] / [за заг. ред. С.Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 2003. – 528 с.
7. Федоренко В.Г. Політична економія [Текст]: [підручник] / В.Г. Федоренко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 455 с.
8. Закон України «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Мочерний С.В. Економічна теорія [Текст]: [підручник] / С.В. Мочерний, М.В.Довбенко. – Львів, Світ, 2011. – 596 с.
10. Шапуров О.О. Методи дослідження виробничо-господарської діяльності машинобудівних підприємств [Текст] / О.О. Шапуров // Актуальні проблеми економіки: Економіка та управління підприємствами. – 2009. – № 7(97). – С. 168-174.
11. Комарницький І.Ф. Економічна теорія [Текст]: [підручник] / І.Ф. Комарницький. – Чернівці, 2006. – 334 с.

12. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз [Текст]: [навчальний посібник] / Б.Є. Грабовецький. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 255 с.
13. Болюх М.А. Економічний аналіз [Текст]: [навчальний посібник] / [М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.]; за ред.. М.Г. Чумаченка. – [вид. 2-ге] – К.: КНЕУ, 2013. – 556 с.
14. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства [Текст] / [Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижигов В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В.]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
15. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [Текст]: [Підручник] / П.Я. Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2011. – 365 с.
16. Череп А.В. Економічний аналіз [Текст]: [навчальний посібник] / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2005. – 160 с.
17. Левченко Ю.Г. Методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності підприємства [Текст] / Ю.Г. Левченко , Н.А. Шекмар // Науковий вісник Ужгородського університету: Збірник наукових праць. – Ужгород, Ужгородський національний університет. – 2011. – № 32.
18. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз [Текст]: [підручник] / М.Г. Чумаченко. – К.: КНЕУ, 2009. – 647 с.
19. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст]: [учебник] / Г.В.Савицкая. – [4 издание переработаное и дополненное] – Минск: «Новое издание», 2000. – 688 с.
20. Організаційний розвиток підприємства [Електронний ресурс] / конспект лекцій. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/28/1907.html>
21. Річна звітність ВАТ «Запоріжжяобленерго» [Електронний ресурс] / Державна комісія по цінним паперам і фондовому ринку. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/db/emitent/>
22. Інформація для акціонерів та інвесторів ПАТ «Запоріжобленерго» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ПАТ «Запоріжобленерго». – Режим доступу: <http://www.zoe.zp.ua>

23. Склярук І. Теоретичні аспекти факторного аналізу прибутку [Текст] / І. Склярук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка. – К.: КНУ, 2011. – № 130. – С. 69-71.

24. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст]: [учебник] / Г.В. Савицкая. – [5-е издание, перераб. и доп.] – М.: ИНФРА-М, 2009. – 536 с.

25. Модель Альтмана (Z модель). Пример расчета [Електронний ресурс] / Анализ экономических показателей. – Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/bankrostvo/bankrot_1/13-1-0-10

26. Бондар Н.М. Дослідження переваг та ризиків учасників проектів державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Н.М. Бондар. – Режим доступу: <http://business-consultant.com.ua/>

27. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

28. Балабанова Л.В. Управління персоналом [Текст]: [підручник для студентів ВНЗ] / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.

29. Крушельницька О.В. Управління персоналом [Текст]: [навчальний посібник] / О.В. Крушельницька. – К.: Центр наукової літератури, 2003. – 456 с.

30. Лук'янихін В.О. Менеджмент персоналу [Текст]: Навч.посіб. / В.О. Лук'янихін. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 592 с.

31. Кузьминов Я.И. Государственно-частное партнерство: на пути к эффективности [Електронний ресурс] / Я.И. Кузьминов. – Режим доступу: <http://www.hse.ru/>

32. Варнавский В.Г. Партнерства государства и частного сектора: формы, проекты, риски [текст] / В.Г. Варнавский // Ин-т мировой экономики и международных отношений. – М.: Наука, 2005. – 315 с.

33. Павлюк К.В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. [Електронний ресурс] /

К.В. Павлюк, С.М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>.

34. Дутко Н.Г. Європейський досвід державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Н.Г. Дутко. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/>

35. Вінник О. М. Відносини державно-приватного партнерства: проблеми вдосконалення правового регулювання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icp-ua.com/>

36. Яковлев П.А. Государственно-частное партнерство: анализ международного опыта и перспектив / П.А. Яковлев // Коммунальное хозяйство городов: научно-технический сборник. – К.: Техника – 2010. - № 92. – С. 323-331.

37. Бойчук В. Економіка підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slv.com.ua/book/20/1623.htm>

38. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/114.html>

39. Економіка та підприємництво [Текст]: [Практикум. Навчальний посібник] / [С.Я.Саліга, В.О. Желябін, О.В. Бойко, І.В. Дідовець, К.С. Салінга]. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 752 с.

40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO3.aspx>

41. Лобачева І.Ф. Аналіз факторів, що впливають на прибуток підприємства [Електронний ресурс] / І.Ф. Лобачева, К.А. Коцюбинська, Ю.В. Василенко //Экономические науки: Экономика предприятия. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Economics/10_85046/doc.htm

42. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» від 11 квітня 2011 р. № 384 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

43. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики виявлення видів ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ризиками» від 16 лютого 2011 № 232 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

44. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства» від 17 березня 2011 р. № 279 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

45. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання приватним партнером інформації державному партнеру про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства» від 9 лютого 2011 р. № 81 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

46. Іванілов О.С. Економіка підприємства [Текст]: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.

47. Дідченко О.І. Державно-приватне партнерство: сутність, законодавство, закордонний досвід [Текст] / О.І. Дідченко, С.А. Москаленко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗДІА. – 2012. – № 2. – С. 48-55.

48. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів, Світ, 2001. – 416 с.

49. Мельник Л.Ю. Економіка, власність і підприємництво [Текст] / Л.Ю. Мельник, М.Х. Корецький, В.М. Огаренко. – Дніпропетровськ: Січ, 2001. – 612 с.

50. Зіновієв І.Ф. Методика економічних досліджень [монографія] / І.Ф. Зіновієв, С.Г. Черемсіна. – Сімферополь: Таврія, 2005. – 176 с.

51. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO2.aspx>